

SNF rapport nr. 34/06

**En analyse av lokal sårbarhet og kommunal beredskap
på steder med kraftkrevende industri**

Stig-Erik Jakobsen, Inger Beate Pettersen og Ingvill Stensheim

SNF-prosjekt 6140: ”Den kraftkrevende industriens
rammebetingelser og lokale betydning”

Prosjektet er finansiert av Innovasjon Norge

**SAMFUNNS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS-
LIVSFORSKNING AS
BERGEN, FEBRUAR 2007**

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale
med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo.
Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale
og i strid med åndsverkloven er straffbart
og kan medføre erstatningsansvar.

ISBN 82-491-0487-0 Trykt versjon
ISBN 82-491-0488-9 Elektronisk versjon
ISSN 0803-4036

Forord

På oppdrag fra Innovasjon Norge har SNF gjennomført en analyse av utviklingstrekk på steder med kraftkrevende industri. Rapporten drøfter hvordan endringer i den kraftkrevende industriens rammebetingelser de siste årene, blant annet med dyrere kraft og skjerpede miljøkrav, har påvirket de stedene hvor den kraftkrevende industrien er lokalisert. Vi skisserer både næringsmessige utviklingstrekk, kommunal sårbarhet og hvilken beredskap kommunene har utviklet for å kunne møte disse nye utfordringene.

Flere personer har bidratt med informasjon og nyttige innspill i forbindelse med analysen. Vi vil blant annet takke Ingrid Roland og Anne Grethe Kolstad i Statens forurensningstilsyn, Sindre Finnes og Kristian Hansen i Norsk Industri og Helga Stenseth i Olje- og energidepartementet for deres bidrag. Vi vil også takke informanter i de ulike kommunene som har brukt av sin tid til å svare på våre spørsmål. Kontaktpersoner for prosjektet i Innovasjon Norge har vært Rolf Middelthon-Moe og Kjell Åge Sire. Oppdragsgiver har kommet med innspill underveis i arbeidet, men alle konklusjoner og vurderinger står for forfatterens egen regning.

Forskerne Stig-Erik Jakobsen, Inger Beate Pettersen og Ingvill Stensheim ved SNF har utført prosjektet. Inger Beate Pettersen har skrevet kapittel 3 og 4, mens Ingvill Stensheim har skrevet kapittel 5. Stig-Erik Jakobsen har vært prosjektleder og har utarbeidet kapittel 1, 2 og 6. Han har også vært redaktør og samordnet og supplert innholdet i øvrige deler av rapporten.

Bergen, februar 2007

Stig-Erik Jakobsen
prosjektleder

Innhold

1. Innledning og tema for rapporten	1
2. Kjennetegn ved den kraftkrevende industrien og dens lokalisering	4
3. Kraftavtaler for den kraftkrevende industrien	7
3.1 Ulike kontraktstyper.....	7
3.2 De politiske rammebetingelsene.....	11
3.3 Mulige konsekvenser av endringer i kraftavtalene – eksempler fra to studier.....	14
3.3.1 von der Fehr og Hjørungdal (1999).....	15
3.3.2 Bye, Holmøy og Massey Heide (2006).....	18
4. Miljøkrav for den kraftkrevende industrien	22
4.1 IPPC-direktivet og BREF.....	22
4.2 Relevante miljøavtaler for den kraftkrevende industrien.....	24
4.2.1 Intensjonsavtale mellom PIL og Miljøverndep. om reduksjon av SO ₂	24
4.2.2 Avtale om reduksjon av klimagassutslipp (PFK) i aluminiumsindustrien.....	26
4.2.3 Hvitbok om klimagassutslipp fra norsk landbasert prosessindustri.....	27
5. Utviklingen i kommuner med kraftkrevende industri	30
5.1 Lenvik.....	30
5.2 Sørfold.....	31
5.3 Meløy.....	33
5.4 Rana.....	35
5.5 Vefsn.....	37
5.6 Levanger.....	39
5.7 Meråker.....	40
5.8 Orkdal.....	41
5.9 Hemne.....	44
5.10 Aure.....	46
5.11 Sunndal.....	47
5.12 Fræna.....	49
5.13 Bremanger.....	51
5.14 Høyanger.....	53
5.15 Årdal.....	54
5.16 Kvam.....	56
5.17 Odda.....	57
5.18 Kvinnherad.....	59
5.19 Karmøy.....	61
5.20 Tysvær.....	63
5.21 Sauda.....	64
5.22 Kvinesdal.....	66
5.23 Farsund.....	67
5.24 Kristiansand.....	69
5.25 Bamble.....	70
5.26 Porsgrunn.....	72
5.27 Skien.....	74
5.28 Moss.....	74

5.29 Sarpsborg	75
5.30 Halden.....	77
5.31 Ringerike.....	78
6. Diskusjon og oppsummering.....	81
Litteratur.....	90

Kapittel 1. Innledning og tema for rapporten

De siste tiårene har flere av industristedene i Norge vært preget av en reduksjon i antall arbeidsplasser og en påfølgende nedgang i folketallet. Mye av industrien på disse stedene har vært eksportrettet og utviklingen kan både sees på som en konsekvens av økt internasjonal konkurranse og introduksjon av en mer teknologiintensiv produksjon. På mange av stedene er det den *kraftkrevende industrien* som er dominerende. Noe forenklet kan man si at kraftkrevende industri omfatter bedrifter som bruker en betydelig mengde elektrisitet i produksjonen, og hvor energikostnadene utgjør en vesentlig del av de samlede produksjonskostnadene (gjerner 10-20 %) (NOU 1979: 49). I Norge er flere av disse virksomhetene lokalisert nær kraftressursene og har vært viktige for industrisysselsettingen i lokalsamfunn og kommuner både i distrikts-Norge og i mer sentrale strøk.

Formålet med denne rapporten er å gi et innblikk i sårbarheten til kommuner med kraftkrevende industri og å avdekke hvilken lokal beredskap disse kommunene har utviklet for å kunne takle omstillingsutfordringene. I rapporten vil vi drøfte endringer i industriens nasjonale rammebetingelser, skissere næringsmessige utviklingstrekk i disse kommunene og ta for oss den lokale beredskapen ved å se på omstillings- og næringsutviklingsarbeidet som har vært iverksatt i regi av kommunene. I forhold til industriens rammebetingelser har vi særlig fokusert på at mange av de gunstige kraftavtalene som industrien har hatt enten har utløpt eller er i ferd med å utløpe. Det at industrien i økende grad må handle kraft til markedspris får betydelige konsekvenser i forhold til produksjonskostnadene, som igjen får implikasjoner i forhold til den videre satsingen.

Den kraftkrevende industrien består av ca. 70 bedrifter, som samlet sysselsetter rundt 22000 personer (DN 1.6.2006, personlig meddelelse Norsk Industri). Virksomhetene kan deles inn i metallindustri, kjemisk råvareindustri og treforedlingsindustri. Metallindustrien inkluderer for det første aluminiumsproduksjon, hvor Hydro er det viktigste enkeltsekskapet. Videre inngår produksjon av jern, stål, ferrolegeringer, silisium, sink og andre metaller. Her er Elkem den dominerende bedriften. I kjemisk råvareindustri produseres det plastråstoffer, silisiumkarbid, kunstgjødsel og hydrogendioksid. I den norske treforedlingsindustrien er fokuset mot produksjonen av papir, kartong, tremasse og cellulose (von der Fehr og Hjørungdal 1999). De 70 bedriftene er fordelt med ca. 30 i metallindustrien, 20 innenfor kjemisk råvareindustri og 20 treforedlingsbedrifter.

I første del av rapporten (kap. 2-4) vil vi drøfte de nasjonale rammebetingelsene for den kraftkrevende industrien, og endringer i disse. Vi vil her se nærmere på industriens kraftavtaler og de miljøkrav som industrien stilles overfor. Tradisjonelt har industrien nytt godt av avtaler som har gitt gunstige kraftpriser, men flere av disse avtalene er nå under avvikling. Mye av aktiviteten har vært basert på energi fra private kraftanlegg med konsesjon for et begrenset tidsrom og hvor industrien har hatt gunstige avtaler med kraftprodusentene, blant annet gjennom eierandeler i disse kraftselskapene. Norske konsesjonsregler innebærer at disse private anleggene vil hjemfalle til staten etter en gitt tidsperiode, dvs. at staten da kan overta anlegget (Sunnevåg m.fl. 2002). I tillegg til kraft fra egne anlegg har industrien også hatt såkalte myndighetsbaserte kraftavtaler til vilkår som har vært bedre enn det som kan oppnås i det ordinære markedet. Flere av disse myndighetsbaserte avtalene er enten utløpt eller i ferd med å utløpe. Videre har industrien også fått en vesentlig innskjerping i forhold til miljøkravene, og en rekke bedrifter har måtte erstatte eldre produksjonsutstyr som ikke tilfredsstillende de nye kravene. Eksempelvis har aluminiumsverkene faset ut den såkalte Søderberg-teknologien. Samlet er det altså flere utviklingstrekk de siste årene som har bidratt til å svekke den kraftkrevende industriens konkurranseevne.

Et sentralt spørsmål for denne rapporten er hvordan denne utviklingen de siste årene, både i forhold til tøffere internasjonal konkurranse, dyrere kraft og skjerpede miljøkrav, har påvirket de stedene hvor den kraftkrevende industrien er lokalisert. I rapportens hoveddel (kap. 5) gir vi derfor en oversikt over utviklingstrekk på steder (kommuner) med kraftkrevende industri. Vi skisserer både næringsmessige utviklingstrekk, kommunal sårbarhet og hvilken beredskap kommunene har utviklet for å kunne møte de nye utfordringene. I rapporten har vi tatt utgangspunkt i de større selskapene, dvs. kraftkrevende industribedrifter med et forbruk på mer enn 250 GWh (gigawatt time) pr år. Dette inkluderer 39 bedrifter. Disse bedriftene er lokalisert en rekke ulike steder i Norge, og til sammen er det 31 kommuner som har kraftkrevende industrivirksomheter med et årlig forbruk på mer enn 250 GWh. Seks av disse kommunene har mer enn en virksomhet. I fire av kommunene er den kraftkrevende virksomheten nylig blitt avviklet eller under avvikling (Lenvik, Meråker, Kvam, Skien). Vi har likevel valgt å ta med disse kommunene i vår gjennomgang for å kunne gi noen foreløpige betraktninger rundt konsekvenser av avviklingen.

I kapittel 2 gir vi et overblikk over den kraftkrevende industriens lokalisering. Det påfølgende kapitlet (kap. 3) drøfter kraftavtaler for industrien, mens kapittel 4 gir en gjennomgang av miljøkrav. I kapittel 5 skisseres utviklingstrekk på steder (kommuner) med kraftkrevende industri. Det avsluttende kapitlet oppsummerer rapportens hovedfunn.

Kapittel 2. Kjennetegn ved den kraftkrevende industrien og dens lokalisering

Flere forhold, både nasjonalt og internasjonalt, har bidratt til at den kraftkrevende industrien i Norge er kommet under press. Som nevnt ovenfor må industrien tilpasse seg høyere kraftpriser, som en følge av at selskapenes egne kraftanlegg etter hvert hjemfaller til staten og på grunn av at de gunstige myndighetsbestemte kraftavtalene enten har opphørt eller er i ferd med å bli faset ut. Videre må norske myndigheter tilpasse seg gjeldende krav internasjonalt i forhold til utslipp fra industrien, noe som også etter hvert har fått betydelig konsekvenser for den kraftkrevende industrien.

Som en følge av at industrien er eksportrettet påvirkes den også av internasjonale utviklingsprosesser. Av grunnleggende og strukturell art, er den økende internasjonaliseringen og globaliseringen som bidrar til en sterkere konkurranse i den internasjonale økonomien. Særlig opplever industrivirksomhet i Norge en økende konkurranse fra lavkostnadsland. Samtidig har store multinasjonale selskaper, som har fått en mer dominerende posisjon, et økende fokus mot en global oppsplitting av produksjonsprosessen. Ulike steders komparative fortrinn, eksempelvis tilgang til naturressurser, arbeidsmarkedforhold, infrastruktur eller institusjonelle rammebetingelser i form av lovverk og støtteordninger, utnyttes i stadig større grad for å oppnå en optimal arbeidsdeling i virksomheten. Samlet bidrar disse forholdene til et økende ”press” mot etablerte lokaliseringsløsninger og deres eventuelle manglende lønnsomhet.

For det andre kjennetegnes utviklingen i den internasjonale økonomien av en mer teknologiintensiv produksjon. Stadig mer avansert produksjonsutstyr bidrar til at inputen av arbeidskraft i produksjonsprosessen reduseres. Investering i ny teknologi resulterer i at produksjonskapasiteten opprettholdes eller økes, mens det blir færre arbeidsplasser. Særlig i høykostnadsland som Norge er det et sterkt press mot introduksjon av ny arbeidsbesparende teknologi. I tillegg til disse strukturelle endringene påvirkes også aktiviteten ved hjørnesteinsbedriftene av endringer av mer konjunkturmessig art, blant annet variasjoner i etterspørselen internasjonalt, sterk kronkurs og høyt norsk rentenivå (Jakobsen 2003).

Tabell 1 gir en oversikt over steder med kraftkrevende industri. Vi registrerer at metallindustrien i hovedsak er lokalisert til Nord-Norge, Midt-Norge og ikke minst på Vestlandet, mens trefordelingsindustrien er lokalisert på Østlandet. Den siste delen av den kraftkrevende industrien, kjemisk industri, har en mer spredt lokalisering. De fleste av virksomhetene i Nord-Norge, Midt-Norge og på Vestlandet er lokalisert i distriktene, og samlet er det 17 av de 31 kommunene med kraftkrevende industri som er innenfor det som kan betegnes som det distriktpolitiske virkeområde (DPV). Den kraftkrevende industrien har tradisjonelt vært hjørnesteinsbedrifter i en rekke av disse lokalsamfunnene. Selv om flere av stedene etter hvert har utviklet et mer variert næringsliv, har industribedriftene fortsatt betydning både sysselsettingsmessig og i forhold til det å generere lokale ringvirkninger gjennom bedriftens etterspørsel etter vare og tjenester. I denne rapporten har vi valgt å bruke kommune som analysenivå, selv om vi vet at flere av bedriftene i første rekke har hatt en hjørnesteinfunksjon for mindre lokalsamfunn innenfor den enkelte kommunene.

I det neste kapitlet skal vi se nærmere på kraftavtaler for den kraftkrevende industrien og det politiske arbeidet i forhold til et eventuelt nytt kraftregime for denne industrien.

Tabell 1. Kommuner med kraftkrevende industri ¹⁾

	Kommune	Folketall pr. 1.1 2006	Bedrift	Årsverk ved bedriften (ca) ²⁾	Strømforbruk ved bedriften ³⁾ (GWh pr år)	Produkt
	N-Norge					
1	Lenvik	11 051	-Finnfjord Smeltev. ⁴⁾	100	1000	-Jern, stål
2	Sørfold	2 119	-Elkem Salten	115	800	-Jern, stål
3	Meløy	6 715	-Yara Glomfjord	170	250	-Kjemisk
4	Rana	25 355	-Rio Doce - Fundia -Fesil Rana Metall	75 330 70	500 600 800	-Jern, stål -Jern, stål -Jern, stål
5	Vefsn	13 440	-Elkem Mosjøen	350	3100	-Alumin
	M-Norge					
6	Levanger	18 080	-Norske Skog Skogn	520	1600	-Trefor.
7	Meråker	2 531	-Elkem Meråker ⁴⁾	100	400	-Jern, stål
8	Orkdal	10 632	-Elkem Thamshavn -Exolon	125 130	600 300	-Jern, stål -Kjemisk
9	Hemne	4 293	-Fesil Holla Metall	120	800	-Jern, stål
	Vestlandet					
10	Aure	3 591	-Statoil Tjelbergodd.	129	400	-Kjemisk
11	Sunnadal	7 323	-Hydro Sunndal	940	5500	-Alumin
12	Fræna	9 088	-Hustadmarmor	175	800	-Jern, stål
13	Bremanger	3 968	-Elkem Bremanger	150	800	-Jern, stål
14	Høyanger	4 448	-Hydro Høyanger	150	1275	-Alum
15	Årdal	5 549	-Hydro Årdal	600	3550	-Alum
16	Kvam	8 306	-Elkem Bjørvefos. ⁴⁾	160	400	-Jern, stål
17	Odda	7 247	-Boliden Odda -Tinfos Titan & Iron	380 200	800 600	-Sink -Jern, stål
18	Kvinnherad	13 071	-Sør-Al	390	2600	-Alum
19	Karmøy	37 928	-Hydro Karmøy	1400	4300	-Alum
20	Tysvær	9 349	-Statoil Kårstø	618	500	-Kjemisk
21	Sauda	4 769	-Eramet Sauda	220	750	-Jern, stål
	Sørlandet					
22	Kvinesdal	5 564,	-Øye Smelteverk	220	800	-Jern, stål
23	Farsund	9 446	-Elkem Lista	300	1600	-Alum
24	Kristiansd.	76 917	-Falconbridge -Elkem Fiskaa ⁴⁾	470 70	600 600	-Nikkel -Jern, stål
	Østlandet					
25	Bamle	14 104	-Hydro Polymers -Norcem Brevik	350 200	300 250	-Kjemisk -Mineral
26	Porsgrunn	33 550	-Borealis -Eramet -Yara Herøy	520 200 415	300 600 500	-Kjemisk -Mangan -Kjemisk
27	Skien	50 761	Norske Skog Union ⁴⁾	380	600	-Trefor.
28	Moss	28 182	-Peterson	315	400	-Trefor.
29	Sarpsborg	50 115	-Borregård	900	600	-Trefor.
30	Halden	27 722	Norske Sk. Saugbruk	650	1600	-Trefor.
31	Ringerike	28 197	Norske Skog Follum	510	1800	Trefor.

Noter: 1) Tabellen inkluderer kommuner som i 2006 har virksomhet med et kraftforbruk på over 250 GWh pr år.

2) I noen tilfeller har bedriftene oppgitt antall ansatte.

3) Angir maks forbruk. For den enkelte bedrift kan kraftforbruket avvike betydelig fra maksimalt forbruk.

4) Disse virksomhetene er avviklet 2005/2006 eller under avvikling. Finnfjord Smelteverk er midlertidig stengt.

Kilde: Norsk Industri, SSB.

Kapittel 3. Kraftavtaler for den kraftkrevende industrien

3.1 Ulike kontraktstyper

Siden begynnelsen av 1950-tallet har store deler av den kraftkrevende industrien fått levert kraft på gunstige pris- og leveringsvilkår fra statlige eller fylkeskommunale el-verk eller fra egne el-verk. Slik kraft på ”myndighetsbestemte vilkår” avviker fra ordinære kommersielle kontrakter på flere måter. I tillegg til at myndighetene har bestemt pris og volum, har det også vært lokale bindinger som for eksempel at kraften skal benyttes ved et navngitt produksjonssted (Karlstad m.fl. 2005, St.prp. nr.1 2004-2005: 88).

Kraftkontrakter på myndighetsbestemte vilkår håndteres av Statkraft. Omfanget av disse avtalene er på om lag 16 TWh (terawattime) pr år (St.prp. nr.1 2004-2005: 88) (1 terawattime = 1000 gigawattimer). Aluminiums- og ferrosilisiiumsindustrien har de største kraftkontraktene med til sammen 12,2 TWh. I tillegg disponerer industrien om lag 4 TWh/år gjennom avtaler fra 1960-tallet om ”foregrepet hjemfall” (foregrepet hjemfall innebærer at innehaveren av kraftanlegget inngår en ny avtale med staten før gjeldende konsesjonsperiode er gått ut). Den kraftkrevende industrien i Norge har et totalt forbruk på mellom 37 og 40 TWh pr år, slik at gjeldende avtaler med Statkraft dekker om lag halvparten av forbruket (St.prp. nr.1 2004-2005: 88).

Blant kontrakter på myndighetsbestemte vilkår har vi følgende varianter (Karlstad m.fl. 2005):

1950- og 1960-kontrakter: dette er de eldste og de prismessig sett gunstigste kontraktene. I 2005 var prisen 5,23 øre/KWh for 1950-kontraktene, og 8,31 øre/KWh for 1960-kontraktene. I løpet av 2007 vil de fleste av disse kontraktene utløpe.

1996-kontrakter: 1996-kontraktene er forlengelse av ”1976/104 – kontrakter”, dvs. kontrakter fra 1976 som ble reforhandlet i 1996. Disse kontraktene har kortere løpetid og har generelt høyere priser enn kontrakter inngått på 1950- og 1960-tallet. Prisen var 17,52 øre/KWh i 2005 inkludert kontraktene for treforedlingsindustrien, og 16,79 øre/KWh eksklusive treforedlingsindustrien.

Spesielle vilkår: Det finnes også noen kontrakter på ”spesielle vilkår”, som eksempelvis Norsk Hydro og Elkem har inngått. Prisen for disse avtalene er i gjennomsnitt 8,59 øre/KWh.

Leiekontrakter: Dette er kontrakter hvor enkeltbedrifter har konsesjon til å leie kraftanlegg og vannfall fra staten i en begrenset tidsperiode. Dette er i tråd med avtalene om foregrepet hjemfall, hvor vilkårene ble fornyet i forbindelse med Stortingets behandling av St.prp. nr. 104 (1990-91). Kontraktene har en snittpris på 15,59 øre/KWh.

2TWh: er kontrakter innenfor en kvote på 2 TWh som var tilsiktet nye prosjekter. Kontraktene utløp i 2004.

I tabell 2 gir vi en oversikt over Statkraft sine myndighetsbestemte kontrakter per 1. januar i 2004, inndelt etter de fire kontraktstyper som vi har skissert over. Vi ser at 13 kraftavtaler gikk ut i 2004, 2005 eller 2006. Dette var hovedsakelig kraftavtaler inngått i 1950 eller 1960 (10 avtaler). Tre kraftavtaler av type 1950- og 1960-kontrakter går ut i løpet av 2007, mens 2 kraftavtaler går ut i henholdsvis 2010 og 2011. 2TWh-kontraktene gikk ut i 2004. Åtte bedrifter har inngått myndighetsbaserte kontrakter på spesielle vilkår. Norsk Hydro har seks av kontraktene med spesielle vilkår, mens Elkem Aluminium har to. Tre av disse går ut i 2007, tre går ut i 2010, mens en går ut i 2011. Flertallet av de myndighetsbestemte kontraktene som går ut i 2010-11 er 1996-kontrakter. Hele 41 av totalt 51 industribedrifter har denne typen kontrakter. Fire kontrakter er av typen Leie '96, hvorav en går ut i 2007, to i 2010 og en i 2011. *Oversikten viser altså at mange av de myndighetsbestemte kontraktene allerede har utløpt eller løper ut i 2007, mens de resterende vil utløpe i 2010 eller 2011.*

Oversikten er ordnet etter kontraktspartner, og skiller seg derved fra tabell 1 hvor vi tok utgangspunkt i den kraftkrevende industriens lokalisering. I tillegg inngår også leveranser til virksomheter som har et lavere årlig forbruk enn 250 GWh.

Tabell 2. Oversikt over Statkraft sine myndighetsbestemte kontrakter 01. 01. 2004 ¹⁾

Kraftintensiv industri Kontraktspartner	Kontraktstype	Leveringssted	Volum GWh	Utløpsdato
Elkem Thamshavn	1960	Orkdal	150	30.06.2004
Finnfjord Smv	2 TWh	Bardufoss	220	06.10.2004
Sør-Norge Alumin.	2 TWh	Husnes	200	31.12.2004
Norske Skog	2 TWh	Halden m.fl.	1220	31.12.2004
RDMN	1950	Svabo	575	06. 04.2005
Fesil/Rana Metall	1950	Svabo	500	06. 04.2005
Fundia	1950	Svabo	375	06. 04.2005
Mo Industripark	1950	Svabo	60	06. 04.2005
Rana Gruber	1950	Svabo	80	06. 04.2005
Eka Chemical	1950	Svabo	90	06. 04.2005
Norsk Hydro	1950	Aura	1250	30.06.2006
Norsk Hydro	1960	Aura	600	30.06.2006
Sør-Norge Alumin.	1960	Husnes	1050	30.09.2006
Tyssefaldene	Leie '96		860	31.12.2006
Norsk Hydro	Spes.	Svartisen	664	30.06.2007
Norsk Hydro	Spes.	Glomfjord	25	30.06.2007
Norsk Hydro	Spes.	Glomfjord	88	30.06.2007
Elkem Fiskå	1960	Øye	120	15.10.2007
Elkem Aluminium	1950	Mosjøen	750	31.12.2007
Elkem Aluminium	1960	Mosjøen	750	31.12.2007
Norsk Hydro	1996	Aura	350	31.12.2010
Norsk Hydro	1996	Leirdøla	900	31.12.2010
Norsk Hydro	1996	Porsgrunn	340	31.12.2010
Norsk Hydro	Spes	Mår	335	31.12.2010
Norsk Hydro	Spes	Høyanger	370	31.12.2010
Norsk Hydro	Spes	Høyanger	450	31.12.2010
Elkem Aluminium	1996	Mosjøen	200	31.12.2010
Elkem Thamshavn	1996	Orkdal	260	31.12.2010
Elkem Meraker	1996	Eidum	57	31.12.2010
Elkem Bjølvefossen	1996	Bjølvo	234	31.12.2010
Elkem Bjølvefossen	Spes	Bjølvo	132	31.12.2010
Elkem Bremanger	Leie '96		40	31.12.2010
Elkem Bremanger	Leie '96		182,3	31.12.2010
Sør-Norge Alumin	1996	Husnes	159	31.12.2010
Sør-Norge Alumin	1996	Husnes	104,3	31.12.2010
Fesil	1996	Trollheim	265	31.12.2010
Fesil	1996	Strinda	66	31.12.2010
Orkla Exolon	1996	Orkdal	30	31.12.2010
Orkla Exolon	1996	Orkdal	70	31.12.2010
Finnfjord Smv	1960	Bardufoss	120	31.12.2010

Tab. 2 forts.

Kraftintensiv industri Kontraktspartner	Kontraktstype	Leveringssted	Volum GWh	Utløpsdato
Finnfjord Smv	1996	Bardufoss	165	31.12.2010
Finnfjord Smv	1996	Bardufoss	131	31.12.2010
Finnfjord Smv	1996	Bardufoss	111	31.12.2010
Norzink	1996	Oksla	120	31.12.2010
Hustadmarmor	1996	Istad	23	31.12.2010
Hustadmarmor	1996	Istad	122,5	31.12.2010
Falconbridge	1996	Kr.sand	83	31.12.2010
Eka Chemicals	1996	Svabo	81	31.12.2010
Norske Skog	1996	Verdal	464	31.12.2010
Norske Skog	1996	Verdal	80	31.12.2010
NSI Saugbruks	1996	Halden	420	31.12.2010
NSI Follum	1996	Follum	224	31.12.2010
NSI Follum	1996	Follum	76	31.12.2010
NSI Follum	1996	Follum	57	31.12.2010
NSI Konsern	1996	Sentralnett	24	31.12.2010
Union Co	1996	Rød	214	31.12.2010
Union Co	1996	Rød	120	31.12.2010
Peterson Moss	1996	Tegneby	159,6	31.12.2010
Peterson Ranheim	1996	Strinda	52,6	31.12.2010
Nordic Paper, Greåker	1996	Hasle	14,4	31.12.2010
Södra Cell Folla AS	1996	Ogdal	30	31.12.2010
Skjærdalen Brug	1996	Flesaker	11,4	31.12.2010
Glomma Papp	1996	Hasle	4,2	31.12.2010
Glomma Papp	1996	Hasle	1,3	31.12.2010
Huhtamaki Norway	1996	Flesaker	24	31.12.2010
Smurfit Sunland- Eker	1996	Flesaker	15,6	31.12.2010
Smurfit Sunland- Eker	1996	Flesaker	2,8	31.12.2010
Hunton Fiber	1996	Gjøvik	20	31.12.2010
Elkem Aluminium	Spes	Lista	900	31.12.2011
Elkem Aluminium	1960	Lista	600	31.12.2011
Elkem Sauda	Leie '96		600	

Note: 1) Kraftavtalene inngått i henhold til Tiltråding Om Statkrafts industrikontrakter og leieavtaler (St.prp. nr. 52 (1998-99) og Tiltråding om Endringer i vilkårene for Statkrafts industrikontrakter og leieavtaler (St.prp. nr. 78 (1999-2000) er ikke listet opp i tabellen ovenfor, siden de ikke er aktivisert¹.

Kilde: Olje- og energidepartementet

¹ Bakgrunnen for dette er at myndighetenes tilbud i henhold til St.prp. nr. 52 ble klaget inn for EFTAs Overvåkingsorgan (ESA) av miljøstiftelsen Bellona. Bellona hevdet at prisvilkårene i kontraktene var lavere enn prisen i langsiktige markedskontrakter og således innebar statsstøtte i strid med EØS-avtalen. ESA konkluderte med at vilkåret om terminering av de eksisterende avtalene kom til å inneholde statsstøtte. Regjeringen Stoltenberg foreslo derfor i St.prp. nr. 78 (1999-2000) å endre opplegget. Eksisterende avtaler skulle nå løpe uendret fram til ordinært utløpstidspunkt, og tilbudte avtaler skulle tre i kraft når de aktuelle avtalene var utløpt (St.prp. nr.1 2004-2005).

Tabell 3. Priser på industrikraftkontrakter på myndighetsbestemte vilkår

Priser på industrikraftkontrakter	
Laveste pris	5,58 øre/kWh
Høyeste pris	22,498 øre/kWh
Volumvektet gjennomsnitt	13,316 øre/kWh
Volumvektet gjennomsnitt 1996-kontraktene	18,461 øre/kWh

Kilde: Olje- og energidepartementet

De viktigste elementene eller betingelser i kontraktene er: løpetid, pris, kraftvolum og leveringssted (von der Fehr og Hjørungdal 1999). Tabell 2 gir informasjon om løpetid, volum og leveringssted. I tabell 3 gir vi informasjon om prisnivået i kontraktene. Vi ser da at laveste pris som tilbys er 5,58 øre/kWh og høyeste pris er 22,498 øre/kWh. Gjennomsnittspris er ca. 13 øre/kWh på kontrakter eksklusiv 1996-kontrakter, mens gjennomsnittet for de sistnevnte er i overkant av 18 øre/kWh. Selv om det er et vesentlig sprang fra de gunstigste avtalene (1950-kontraktene) til de ”dyreste”, er også avtalene med høyest pris fordelaktige sett på bakgrunn av gjeldende markedspris. Prisutviklingen i markedet de siste årene og det at Norge må etterkomme EØS-regelverket, gjør at det er lite realistisk at industrien skal kunne forhandle seg fram til like gunstige vilkår som selv de dyreste av de gjeldende myndighetsbestemte avtalene. Dersom man eventuelt kommer fram til en ny ordning med myndighetsbestemte kontrakter vil prisnivået sannsynligvis ligge en del høyere enn det som eksempelvis har vært prisnivået for 1996-kontraktene.

Konsekvensene av at de avtalene går ut er uansett at industrien må forholde seg til en høyere kraftpris, uavhengig av om det blir et nytt kraftregime for industrien eller rene markedsbaserte. I avnitt 3.2 sier vi si litt om det politiske arbeidet for et eventuelt nytt kraftregime for industrien, dvs. avtaler til myndighetsbestemte vilkår, mens vi i avnitt 3.3. gjør rede for noen studier som har studert konsekvenser av endringer i kraftprisen.

3.2 De politiske rammebetingelsene

Det som gjør det særlig problematisk med eventuelt nye kraftkontrakter på myndighetsbestemte vilkår er at avtaler som gir kraft til under markedspris defineres som statsstøtte i EU-regelverket og er dermed i strid med EØS-avtalen. Gjeldende norsk politikk på området er i hovedsak skissert i St.prp. nr. 1: 6 Stortingets anmodningsvedtak nr. 359 (2003-2004) og i

St.prp. nr. 1: 13 Stortingets anmodningsvedtak nr. 390 (2004-2005). Nedenfor gjør vi rede for hovedtrekkene i disse dokumentene og diskusjonen som har vært rundt vurderingene.

Stortingets anmodningsvedtak nr. 359 (2003-2004)

I Stortingets anmodningsvedtak nr. 359 (2003-2004) utredes en *"...ny generasjon kraftkontrakter for kraftforedlende industri, tilpasset industriens behov for kraft til konkurransedyktige priser og med klare energieffektiviseringsmål innenfor EØS-regelverket"* (87). Utredningen konkluderer med at det *"...ikke er mulig for staten å gi industrien nye kraftkontrakter med vilkår under markedsvilkår ved å innta krav knyttet til energieffektivisering eller forsyningssikkerhet i nye kontrakter på myndighetsbestemte vilkår. Prisavslagene må i tilfelle tilsvare de virkelige kostnadene for bedriftene. Når det gjelder kontrakter der bedriftene får redusert sin kraftpris mot å påta seg energieffektiviseringstiltak, må ordningen dessuten være av relativt kort varighet og trappes ned over tid."* (nr. 359: 87).

Regjeringen hevder videre at ordninger basert på langsiktige kraftkontrakter er lite fleksible og lite målrettede, blant annet fordi industribedriftene er forskjellige. Når det gjelder konsekvenser for regioner og industristeder på grunn av bortfallet av de statlige kontraktene, vil regjeringen følge situasjonen nøye og bidra innenfor det regionalpolitiske virkemiddelapparatet under Kommunal- og regionaldepartementet.

Regjeringens politikk har sin basis i EØS-avtalens statsstøtteregler. EØS-avtalen inneholder et generelt forbud mot statsstøtte, som framkommer av avtalens artikkel 61 nr. 1.: *"Med de unntak som er fastsatt i denne avtale, skal støtte gitt av EFs medlemsstater eller EFTA-statene eller støtte gitt av statsmidler i enhver form, som vrir eller truer med å vri konkurransen ved å begunstige enkelte foretak eller produksjonen av enkelte varer, være uforenlig med denne avtalens funksjon i den utstrekning støtten påvirker samhandelen mellom avtalepartene"* (nr. 359: 89)".

For at det skal være snakk om ulovlig statsstøtte må støtten være spesifikk, det vil si at den må begunstige enkelte foretak eller produksjonen av enkelte varer ("selektivitetskriteriet"). Det er også sentralt at støtten vrir eller truer konkurransen. Statsstøttereglene i EØS-avtalen hindrer ikke staten i å inngå avtaler som kunne vært inngått av ordinære aktører i markedet, som for eksempel langsiktige avtaler som ikke er gunstigere enn markedsvilkår.

EØS-avtalens artikkel 61, nr. 2 angir visse former for statsstøtte som vil kunne være tillatt. Av relevans for kraftkrevende industri er artikkel nr. 3 c: *"Støtte som har til formål å lette utviklingen av enkelte næringsgrener eller på enkelte økonomiske områder, forutsatt at støtten ikke endrer vilkårene for samhandelen i et omfang som strider mot felles interesser,"* (nr. 359: 89).

Også på miljøsidan er det mulig å inngå avtaler som vil kunne bety reduserte kostnader for industrien. Her finnes det et eget regelverk og den norske treforedlingsindustrien fikk for eksempel redusert elektrisitetsavgiften med bakgrunn i dette regelverket. EFTAs overvåkingsorgan ESA, som skal påse at norske myndigheter etterkommer EØS-avtalen, aksepterte en avtale ned mot europeiske minimumsnivå i forhold til pris. Ytterligere reduksjon kan aksepteres hvis bedriftene påtar seg forpliktelser med hensyn til ytterligere energieffektivisering. Eventuell støtte til energieffektiviseringstiltak i form av reduserte kraftpriser må vurderes i forhold til dette regelverket.

Når det gjelder forsyningssikkerhet av elektrisk kraft, har dette tema fått økt oppmerksomhet internasjonalt. Innenfor EØS-området er man i ferd med å utarbeide et regelverk for å kunne håndtere dette. Tiltak i forhold til dette vil kun være aktuelt hvis markedet ikke håndterer dette på en tilfredsstillende måte.

I proposisjonen legger Bondevik-regjeringen til grunn at det ikke er mulig for staten å gi industrien nye kraftkontrakter med vilkår under markedsvilkår ved å eksempelvis innta krav knyttet til energieffektivisering eller forsyningssikkerhet i kontraktene. Noen mulige unntak hevdes å kunne være aktuelle i forhold til redusert kraftpris mot energieffektiviseringstiltak, og redusert kraftpris mot forpliktelser knyttet til forsyningssikkerhet (nr. 359: 93).

Stortingets anmodningsvedtak nr. 390 (2004-2005)

Etter hvert ble fokuset rettet mot et eget separat kraftmarked for industrien. Dette initiativet resulterte i Stortingets anmodningsvedtak nr. 390 (2004-2005). Et eventuelt eget industrikraftmarked skal gjennom objektive kriterier sikre lik konkurranse om den kraft som legges ut i markedet. En ekspertgruppe ble bedt om å vurdere i hvilken grad det er mulig å etablere et eget marked for kraft til norsk industri, gitt EØS-avtalen og praktisk gjennomførbarhet, herunder konsekvenser for andre aktører i det norske kraftmarkedet og for markedet som helhet.

Ekspertgruppen legger til grunn at det etableres et eget norsk industrikraftmarked som skal utgjøre et separat marked som vil fungere på siden av det eksisterende nordiske markedet for kraft (NordPool). Dette skaper en rekke utfordringer ifølge ekspertgruppen:

- Det vil være vanskelig å oppnå prisforskjeller mellom industrikraftmarkedet og det alminnelige markedet, som altså er hensikten med forslaget om eget industrimarked.
- Det vil være vanskelig å forbeholde dette industrikraftmarkedet for kun norske aktører, fordi vi i dag har et integrert nordisk kraftmarked.
- Et industrikraftmarked med lavere priser enn det ordinære kraftmarkedet vil kunne skape uheldige samfunnsøkonomiske konsekvenser.
- Det er flere juridiske problemer (EØS-avtalen) knyttet til et eget industrikraftmarked. Problemene vil berøre avtalens regler om eksporthindringer, konkurranse og statsstøtte.

Ekspertgruppen anbefaler derfor at det *ikke opprettes et eget industrikraftmarked*. Bondevik-regjeringen støttet oppunder konklusjonene til ekspertgruppen.

Da Bondevik-regjeringen ble erstattet med Stoltenberg-regjeringen i 2005 ble det på ny igangsatt et arbeid for å utrede mulighetene for egne kraftavtaler for den kraftkrevende industrien. Ulike løsninger hevdes å kunne være aktuelle, men avtalene må være i harmoni med EØS-regelverket (Foredrag ved Olje- og Energiminister Odd Roger Enoksen Energikonferansen 8. august 2006). Det kan imidlertid synes som om det er relativt begrensede politiske handlingsmuligheter innenfor det gjeldende EØS-regelverket.

3.3 Mulige konsekvenser av endringer i kraftavtalene – eksempler fra to studier

Hvordan økte kraftpriser vil virke inn på den kraftkrevende industriens lønnsomhet og utviklingsmuligheter er naturligvis et vanskelig spørsmål. Det vil også være forskjeller mellom bransjer, siden det er store variasjoner i energiforbruk, og dermed også i konsekvenser på kostnadssiden. Som vi har vært inne på tidligere, er også den kraftkrevende industrien eksportrettet og marginene i produksjonen vil variere mellom bransjene. I dette avsnittet gjør vi rede for to studier som har analysert konsekvenser ved overgang fra statlige

industrikraftavtaler til markedsbaserte avtaler: *”Regionale virkninger av økte elektrisitetspriser til kraftkrevende industri”* (von der Fehr og Hjørungdal 1999) og *”Removing policy based comparative advantage for energy intensive production. Necessary adjustments of the real exchange rate and industry structure”* (Bye m.fl. 2006). I gjennomgangen vil vi også supplere med funn fra rapporten *”Konsekvenser for kraftkrevende industri ved å innføre markedspriser på kraft”* (Grønlien 1998).

3.3.1 von der Fehr og Hjørungdal (1999)

Rapporten drøfter mulige virkninger av at den kraftkrevende industri eventuelt stilles overfor mer markedsbestemte betingelser for elektrisk kraft. Av spesiell relevans for denne delen av analysen er den direkte kostnadsvirkning for de kraftkrevende bedriftene. Med utgangspunkt i informasjon om bedriftenes nåværende kraftkontrakter analyseres kostnadseffekten som følge av økte elektrisitetspriser.

Den direkte kostnadsvirkning for hver enkelt bedrift er avhengig av to faktorer: prisrabatten i de nåværende kraftkontraktene og kontraktsvolumet. Rabatten er beregnet som differansen mellom den anslåtte markedspris på kraft (inkludert overføringstillegg) og kontraktprisene (inkludert spesifikke overføringstillegg) multiplisert med kraftvolumet i kontrakten. Forskerne opererer med to sammenligningspriser; laveste og høyeste referansepris, på henholdsvis 17,5 øre/kWh og 28,4 øre/kWh.

Studien legger til grunn at bedriftene i liten grad kan substituere behovet for strøm med andre alternative energikilder. En begrensning i studiet er at man ikke har tilgang på informasjon om de kraftkrevende bedriftenes ”tåleevne” (bedriftsspesifikke data for lønnsomhet). Bedriftenes ”tåleevne” bestemmes av bedriftenes nåværende økonomiske stilling samt deres muligheter til å erstatte den dyrere elektriske kraften med alternative energiformer. Man antar at bransjespesifikke forhold i stor grad vil bestemme disse forholdene. Basert på generell kunnskap om markedsforhold knyttet til bransjer gjøres det et anslag for å estimere lønnsomheten. Studien foretar derfor en bransjespesifikk analyse av mulige konsekvenser for bedriftene som følge av en kostnadsøkning knyttet til elektrisk kraft.

Aluminium

Målt etter sysselsetting er aluminiumsindustrien den største av de kraftintensive industrier. Syv aluminiumsverk inngår i analysen. Disse bedriftene hadde samlet 8,5 TWh dekket av statlige kontrakter. Det totale kraftforbruket for virksomheten var på 14,5 TWh. Mange av kontraktene var knyttet til bedrifter, mens noen er konsernkontrakter uten bindinger til hvilke bedrifter som kan benytte kraften. For denne industrien er rabattelementet relativt stort i de statlige kraftkontraktene, selv med laveste referansepris på 17,5 øre/kWh. Samlet utgjør det fra 22 millioner til 228 millioner kroner pr. kontrakt. Bransjen vil følgelig i betydelig grad bli påvirket av dyrere elektrisk kraft. Markedsutsiktene var imidlertid gode, og man forventet økt etterspørsel etter aluminium internasjonalt. Samtidig var det også forhold som tilså økt produksjonskapasitet internasjonalt.

Hydro inngikk nye kontrakter med Statkraft i september 1997 om forlengelse av kontrakter som utløper i perioden 2007-2010. Betingelsene i kontraktene er ikke offentlig kjent, men man antar at de reflekterer vanlige markedsbetingelser. Dette indikerer at industrien har en økonomi som tåler markedsbaserte kraftkontrakter, samtidig har det imidlertid vært gjennomført en rasjonalisering og effektivisering i industrien blant annet med nedstengning av produksjonslinjer i Årdal og Høyanger.

En annen studie utført av Grønlien (1998) undersøkte hvor store kraftkostnader enkelt anlegg kan bære. Studien viste at alle bedrifter i aluminiumsindustrien minst kan oppnå kapitalavkastning for elektrisitetspriser på opptil 20 øre/kWh. Flertallet ville tåle opp til 25 øre/kWh. Ut fra et såkalt basisalternativ, som er basert på forventet aluminiumspris, vil den kritiske elektrisitetspris være 31 øre/kWh for den minst lønnsomme av aluminiumsbedriftene. For flertallet vil den kritiske prisen være 36 øre/kWh.

Aluminiumsbedriftene har relativt mange sysselsatte og er lokalisert til typiske ensidige industristeder. Store omstillinger i bransjen (som nedleggelser) vil følgelig kunne ha betydelig direkte og indirekte effekt på lokale arbeidsmarkeder.

Ferrolegeringer

Ferrolegeringsindustrien omfatter blant annet ferrosilisium, silisiummetall og ferromangan. Denne industrien består av flere store virksomheter. Tolv ferrolegeringsbedrifter hadde statlige kraftkontrakter i 1997 og sysselsatte til sammen 2300 personer. Med hensyn til

rabattelementet er det stor variasjon innenfor denne industrien. Produksjonen av silisiummetall er noe mindre kraftintensiv enn ferrosilisium, og denne produksjonen har et større anvendelsesområde og marked enn ferrosilisium. Ferrosilisium har et fallende marked i Europa, spesielt knyttet til redusert bruk av stål. På verdensbasis imidlertid vil produksjonen av stål fortsatt være stabilt høy.

Grønlien (1998) fant i sin studie at evnen til å bære høyere elektrisitetspriser i snitt er noe lavere for ferrolegeringsindustrien enn for aluminiumsindustrien. Ingen av ferrosilisiumbedriftene tålte kraftpriser over 16 øre/kWh gitt en kapitalavkastning på 7 %. Silisiumbedriftene derimot kunne tåle priser opp mot 27 øre/kWh. Det er lagt til grunn en forsiktig prognose for produktprisene.

Størrelsen på bedriftene er altså mindre enn for aluminiumsverkene. I rapporten vurderer von der Fehr og Hjørungdal at de negative konsekvensene ved en eventuell nedtrapping særlig vil kunne være synlige på de små ensidige industristedene, som Sauda, Sørfold, Bremanger (Svelgen), Hemne og Meråker.

Øvrige metaller

Øvrige metaller omfatter ”jern og stål” og ”ikke-jernholdige metaller”, og studien omfattet tre bedrifter. For en av bedriftene (Fundia i Rana) var rabattelementet betydelig. Denne bedriften er også en viktig sysselsetter i det lokale arbeidsmarkedet. For de to andre er rabattelementet lite. Ikke uventet vurderes konsekvensene ved omstilling som store for Norzink i Odda, og mindre for Falconbridge i Kristiansand. Det har altså sammenheng med størrelsen på det lokale/regionale arbeidsmarkedet hvor selskapet er lokalisert.

Kjemiske råvarer

I rapporten inkluderer denne gruppen produksjon av plastråstoffer ved Norsk Hydro og ved Borealis AS, produksjon av silisiumkarbid i Orkanger, produksjon av kunstgjødsel ved Hydro i Glomfjord og produksjon av hydrogendioksid ved Eka Chemicals i Rana.

Rabattelementet i de statlige kontraktene er ikke særlig store. Denne industrien har en høy eksportandel og er følgelig avhengig av markedsprisene internasjonalt. Markedet for silisiumkarbid forventes svakt. Den internasjonale konkurransesituasjonen for plastråstoffer er

meget sterk. Flere av disse bedriftene står for en betydelig sysselsetting i eget lokalsamfunn, og omstillinger kan derfor få store konsekvenser.

Treforedling

I 1997 stod industribedrifter innenfor treforedling med statlige kontrakter for en sysselsetting på omtrent 5000. Flere forhold tilsier at denne industrien vil være lite påvirket av endringer i prisene i kraftavtalene. Rabattelementet i denne industrien er for det første lite. Norske skog har også inngått avtale med Statkraft om forlengelse av kontraktene til 2020 på markedsmessige betingelser. Industrien eksporterer det aller meste av produksjonen (80 %), og da rapporten ble skrevet var det forventninger om vekst i det internasjonale markedet. Flere av virksomhetene hadde også en begrenset betydning for den lokale sysselsettingen, med unntak av bedriftene i Levanger, Halden og Ringerike. Her vil en eventuell omstilling få større konsekvenser.

3.3.2 Bye, Holmøy og Massey Heide (2006)

I denne artikkelen bruker forskerne kraftintensiv industri som et eksempel på hvordan statlige subsidier har motvirket industribransjers komparative fortrinn. De benytter bedriftsspesifikke data for å vurdere hvor stor andel av bedriftene som vil overleve når subsidiene faller bort. Populasjonen for studien er kraftintensiv og eksportorientert industri innenfor bransjene; metall, kjemisk og treforedling. Subsidiene omfatter de statlige kontraktene om elektrisk kraft inngått med Statkraft siden 1950-tallet. Prisen i flere av disse avtalene reflekterer i snitt halvparten av dagens markedspris. Leveransene til den kraftkrevende industrien utgjorde 32 prosent (40,5 TWh) av det totale elektrisitetskonsumet i Norge i 2005. Forskerne understreker at EØS-avtalen setter klare begrensninger for framtidige kraftavtaler til under markedspris. For industriaktørene vil markedsprisen som fastsettes i det nordiske markedet (NordPool) være en relevant referanse for framtidige kraftkontrakter. I år 2000 var NordPools gjennomsnittspris på 20 øre/kWh, mens den gjennomsnittlige prisen for kraftkrevende industri (alle tre bransjer) var 13,5 % øre/kWh. For treforedling og kjemisk industri var prisen omtrent 35 % lavere enn markedspris. For metallindustrien var den hele 85 % lavere enn markedspris. Den statlige subsidieringen av kraftkrevende industri utgjør dermed opp til 3,5 milliarder NOK per år. Dette representerer omtrent 67 % av industriens totale elektrisitetskostnader. Forskerne poengterer at det er store forskjeller innen kraftkrevende industri med hensyn til

kraftbehov. Konsekvensene som følge av det framtidige bortfallet av de statlige kraftkontraktene vil derfor variere på tvers av bransjene metall, kjemisk og treforedling.

Forskerne foretar først en bransjespesifikk analyse som vurderer overskuddet ved bedriftene og muligheten til å dekke kapitalkostnader gitt en økning i elektrisitetsprisene. Resultatene viser (basisår 2000) at henholdsvis 83, 89 og 91 % av treforedling, kjemisk industri og metallindustri oppnådde et positivt overskudd. Med hensyn til å overleve på lang sikt, herunder å dekke kapitalkostnader, var resultatene dårligere. For basisåret 2000 kunne 45, 57 og 55 % av produksjonen i henholdsvis treforedling, kjemisk industri og metallindustri dekke sine kapitalkostnader.

Resultatene viser at treforedlingsindustrien vil kunne være lønnsom med kraftpriser også over NordPool sin markedspris i 2000 på omtrent 20 øre/kWh. For kjemisk industri vil store deler av produksjonen bli ulønnsom ved markedspriser som overstiger 20 øre/kWh. I denne industrien vil bedrifter med behov for store mengder kraft naturligvis være de mest utsatte. For metallindustrien vil halvparten av produksjonen ifølge forfatterne ikke være tilstrekkelig lønnsom når elektrisitetsprisen beveger seg mot NordPool sine markedspriser.

Forskerne sammenligner deretter to forskjellige scenarioer:

- Et referansescenario hvor subsidiene på elektrisk kraft for de tre kraftintensive industriene ligger på dagens nivå.
- Et ”ikke-subsidie” scenario hvor subsidiene på elektrisk kraft har falt bort og industriene må forholde seg til markedspriser på kraft.

Man vurderer effektene av endrede kraftpriser som størst innenfor metallindustrien. Forfatterne har regnet seg fram til at produksjonen vil synke med 46 % i scenario 2 i forhold til scenario 1. For treforedling og kjemisk industri hevdes det at produksjonen vil reduseres med henholdsvis 19 og 16 %. Resultatene synliggjør at det er metallindustrien som per i dag i størst grad er avhengig av statlige subsidier. Kostnadene knyttet til elektrisitet er også størst i denne bransjen, og at det er begrensede muligheter til å overføre høyere kostnader til konsumenter.

Oppsummering

Alle studiene vurderer konsekvensene av økte kraftpriser for den kraftkrevende industrien. Av stor betydning for bedriftene er faktorene: prisrabatten i de nåværende kraftkontraktene, kontraktsvolumet og kraftbehovet. Siden den kraftkrevende industrien er heterogen med hensyn til de to faktorene gjennomføres bransjespesifikke studier. To av studiene er fra henholdsvis 1998 og 1999 og vi vil påpeke at både markedsforhold og internasjonal konkurranse har forandret seg noe siden den gang.

Von der Fehr og Hjørungdal (1999) finner at aluminiumsindustrien vil bli betydelig påvirket av økte kraftpriser, bl.a. fordi rabattelementet er høyt. Likevel bidrar gode markedsmuligheter samt flere gjennomførte rasjonaliserings- og effektivitetstiltak til at aluminiumssektoren tåler økte kraftpriser. Økte kraftpriser vil likevel kunne ha stor negativ betydning for sysselsettingen lokalt, siden mange av disse bedriftene er lokalisert på ensidige industristeder. Ferrolegeringsindustrien tåler i mindre grad en vekst i kraftprisene. Denne bransjen er noe heterogen med hensyn til rabattelementet, kraftbehov, og markedsmuligheter, og dermed også konsekvensene av økte kraftpriser. De negative konsekvensene vil være store på ensidige industristeder. Bransjene øvrige metaller og kjemiske råvarer er også heterogene med hensyn til rabattelementet og kontraktsbetingelser i myndighetsbestemte kontrakter, slik at kostnadskonsekvensene vil variere mye. Særlig kjemiske råvarer er avhengig av den internasjonale markedsutviklingen. For begge vil de sysselsettingsmessige konsekvensene være store på ensidige industristeder. For treforedling er rabattelementet lite og økte kraftpriser vil ha liten betydning for denne sektoren.

Bye, Holmøy og Massey (2006) hevder at treforedlingsindustrien vil kunne være lønnsom med kraftpriser over 20 øre/kWh (NordPool sin markedspris i 2000), mens kjemisk industri vil være ulønnsom ved 20 øre/kWh. Halvparten av metallindustrien vil være ulønnsom ved samme markedspris. I en situasjon uten subsidier antar forskerne at produksjonen i metallindustrien vil synke med 46 %, mens tilsvarende anslag for treforedling og kjemisk er henholdsvis 19 og 16 % fall i produksjonen.

Resultatene i de to studiene viser at konsekvensene av økte kraftpriser vil være spesielt store for metallindustrien. Den framtidige markedsutviklingen og internasjonal konkurranse vil i tillegg påvirke lønnsomheten til denne bransjen. Kjemisk industri vil også påvirkes negativt

av markedspriser på kraft, men sannsynligvis ikke i samme omfang som metallindustrien. Treforedling påvirkes bare i begrenset grad av endrede markedspriser på kraft.

Kapittel 4. Miljøkrav for den kraftkrevende industrien

Den kraftkrevende industrien står overfor en rekke miljøkrav. I dette kapitlet gir vi en oversikt over noen av de viktigste. Statens forurensningstilsyn (SFT) har en sentral rolle med hensyn til å kontrollere og å følge opp miljøkrav i virksomheter. SFT regulerer virksomhetene i henhold til forurensningslovens § 11 (*Lov om forurensninger og om avfall*, oktober 1983). Virksomheter som forurenser må ha en tillatelse fra SFT hvor det settes vilkår på bakgrunn av lovhjemler, praksis, direktiver, avtaler og internasjonale forpliktelser. De internasjonale forpliktelsene gjennom OSPAR (forpliktende konvensjon), EØS-avtalen og globale konvensjoner (Kyoto, NOx, POP med mer) er sentrale i arbeidet med å fastsette de nasjonale vilkårene. For den kraftkrevende industrien er det særlig EU direktiv som IPPC-direktivet og BREF som er av stor relevans i forhold til nye miljøkrav. I kapitlet gir vi først en gjennomgang av disse, før vi skisserer noen av de miljøavtalene som industrien har inngått for å oppfylle de relevante kravene.

4.1 IPPC-direktivet og BREF

Ifølge SFT har arbeidet med å gjennomføre IPPC-direktivet (*Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control*) stått sentralt de siste 4-5 årene. Dette gjelder for alle norske bedrifter som gjennom sin produksjon bidrar til utslipp til vann, luft og land. Formålet til dette direktivet er som følger: *”To reduce emissions in the air, water and land from the abovementioned activities, including measures concerning waste, in order to achieve a high level of protection of the environment taken as a whole, without prejudice to Directive 85/337/EEC and other relevant Community provisions”*.

Dette direktivet sier blant annet at industrien innen 30.10.2007 skal ha som vilkår for utslippstillatelsene at bedriftene anvender beste tilgjengelige teknologi eller BAT (Best Available Technology) for å forebygge og begrense utslipp.

Som et supplement til IPPC-direktivet har vi BREF (Bat Reference Documents), som er sektor- eller bransjespesifikke retningslinjer for IPPC-direktivet. I BREF defineres blant annet BAT i forskjellige sektorer som ”Pulp and Paper manufacture”, ”Iron and Steel production”, ”Large Volume Organic Chemicals” (www.eippcb.jrc.es).

Essensen i BREF er som følger: *"A BREF should contain a number of elements leading up to the conclusions of what are considered to be 'best available techniques' (BAT) in a general sense for the sector concerned. The definition of BAT requires that the technique is developed on a scale that allows implementation in the sector. The evidence to support a technique as BAT can come from one or more plants applying the technique somewhere in the world. In some rare cases, even pilot projects can provide a sufficient basis. Above all the aim of a BREF should offer information to the competent authorities of Member States, industrial operators, the Commission and the public at large to guide the determination of BAT-based permit conditions or general binding rules by providing information relevant for the permitting of installations according to the IPPC Directive 96/61/EC "*(www.eippcb.jrc.es).

BREF er følgelig dokumenter som definerer best tilgjengelig teknologi (BAT) for sektorer eller bransjer. Definisjonen av BAT forutsetter at teknologien eller teknikken er utviklet i en skala som muliggjør implementering i den aktuelle sektor. BREF har som formål å gi informasjon og råd til offentlige organisasjoner, industrielle aktører og andre interessenter med hensyn til BAT.

Arbeidsprosedyren er vanligvis at bedriftene går gjennom BREF og iverksetter tiltak for egen bedrift. Representanter for SFT hevder at deres inntrykk er at bedriftene har tilfredsstillende oversikt og kunnskap om hvilke krav som stilles (personlig meddelelse). De understreker at særlig de store bedriftene forholder seg i aktivt til EU-dokumenter, og har kunnskap om hva som kommer av miljøkrav. Bedriftene har også dialog med SNF om hvordan kravene kan implementeres.

SFT har oppgaven som kontrollorgan som påser at bedriftene følger opp direktivene. Det vil ofte være et vurderings- og tolknings spørsmål hva som defineres som BAT (beste tilgjengelige teknikker for den enkelte bedrift), og det må ofte gjøres individuelle vurderinger av bedrifter med hensyn til implementering av miljøkrav. Det tas hensyn til bedriftenes økonomi og lokale betydning i forhold til hvilke tiltak som skal implementeres og når dette skal gjøres. SFT gjør vurderinger og hevder at de forsøker å komme bedriftene i møte når det er mulig. I tillegg vil også eksterne interesseorganisasjoner, slik som miljøvernorganisasjonene ha en mening om hvilke tiltak som bør iverksettes. I forhold til IPPC/BREF hevdes det fra SFT at arbeidet er godt i gang, og at ca. 50 % av de tyngste tiltakene er gjennomført. Noen bedrifter har påklaget pålegg fra SFT til Miljøverndepartementet, noe som

fører til forsinkelser i arbeidet. Samlet bidrar forskjellene i implementering fra bedrift til bedrift at det er vanskelig å gi en generell oversikt over industriens miljøkrav.

SFT har ingen oversikt over kostnader knyttet til implementering av miljøtiltak i bedriftene. Flere bedrifter kombinerer ofte miljøtiltak med produksjonsutvidelse og effektivitetstiltak, slik at det er vanskelig å se hva som er den ”rene” miljøinvesteringen. Kostnader knyttet til miljøtiltak vil ofte oppgis i bedriftenes årlige miljøredegjørelser. De bedriftene som er EMAS²-registrerte utgir også egen miljørapport.

4.2 Relevante miljøavtaler for den kraftkrevende industrien

Et annet styringsredskap i forhold til miljøkrav er de avtalene som er inngått mellom bedriftenes interesseorganisasjon, Norsk Industri (tidligere PIL, Prosessindustriens Landsforening), og Miljøverndepartementet. Avtalene er gjort på områder hvor Norge har gjort internasjonale avtaler som vil ha implikasjoner for enkeltbedrifter. Følgende avtaler er særlig relevante for den kraftkrevende industrien:

- Intensjonsavtale mellom PIL og Miljøverndepartementet om reduksjon av SO₂
- Avtale om Reduksjon av klimagassutslipp(PFK) i aluminiumsindustrien
- Hvitbok om klimagassutslipp fra norsk landbasert prosessindustri

4.2.1 Intensjonsavtale mellom PIL og Miljøverndepartementet om reduksjon av SO₂

Prosessindustriens Landsforening (PIL, nåværende Norsk Industri) inngikk i september 2001, på vegne av medlemsbedriftene, en intensjonsavtale med Miljøverndepartementet om reduksjon av utslippene av svoveldioksid (SO₂) fra prosessindustrien. Norge har i ECE-protokollen om reduksjon av forsurening, overgjødning og bakkenært ozon (Gøteborg-protokollen) påtatt seg innen 2010 å redusere utslippene av svoveldioksid (SO₂) til maksimalt 22.000 tonn pr. år. Under skisseres de viktigste punktene i avtalen:

- Prosessindustriens landsforening (PIL) vil på vegne av prosessindustrien utvikle teknologi og bygge renseanlegg som på en miljøvennlig og kostnadseffektiv måte vil redusere Norges utslipp av SO₂. Partene er enige om at tiltak bør gjennomføres der de

² EMAS står for Eco Management and Audit Scheme og er EU's frivillige ”felleskapsordning for miljøstyring og miljørevisjon” (www.sft.no).

samfunnsøkonomiske kostnader viser seg å være lavest, dvs. at Norges utslippsforpliktelse i Gøteborgprotokollen bør oppfylles ved at prosessindustriens årlige utslipp reduseres med om lag 7.000 tonn innen 2010. Pil skal legge fram konkrete forslag til hvordan en slik utslippsreduksjon kan gjennomføres, og samtidig legge fram forslag til hvordan en samlet reduksjon på 7.000 tonn kan oppnås på en måte som er kostnadseffektiv for Norge. Utslippene fra den enkelte virksomhet vil bli regulert av SFT i konsesjoner etter forurensningsloven i forbindelse med gjennomføringen av EUs direktiv om integrert forurensningskontroll (IPPC-direktivet) for eksisterende industri som skal drives i tråd med direktivets krav innen 30. oktober 2007. Ved gjennomføringen av IPPC-direktivet kreves det blant annet at det enkelte industrianlegg skal tilfredsstillende standarder for beste tilgjengelige teknikker (BAT). Miljøvernmyndighetene tar, så langt forurensningsloven gir adgang til dette, sikte på å utforme utslippstillatelsene slik at industrien gis mulighet til å oppfylle reduksjonskravet ved å gå sammen om å foreta felles utslippsreducerende tiltak, der industrien finner det mest hensiktsmessig. Videre skal utslippstillatelsene utformes i overensstemmelse med kravene til alternative virkemidler ved avgiftslette i ESAs retningslinjer for miljøstøtte.

- Innen 1. juni 2001 skal PIL legge fram forslag til metodikk for å beregne/måle utslippet av SO₂ fra den enkelte bransje/bedrift. Innen utgangen av 2003 skal PIL legge fram et konkret forslag for myndighetene om hvordan utslippsreduksjonen i prosessindustrien kan gjennomføres på en mest mulig miljø- og kostnadseffektiv måte. Forut for dette skal SFT innen utgangen av 2002 legge fram en vurdering av hvilke utslippstillatelser som skal endres for å ivareta regionale og lokale miljøforhold, samt kravene i IPPC-direktivet. Regjeringen legger opp til at regulering etter forurensningsloven skal være hovedvirkemiddelet for å redusere SO₂-utslippene fra industriprosesser inntil fristen for å foreta de utslippsreducerende tiltakene nevnt ovenfor er utløpt, senest innen 2010.
- Avtalen er å anse som en intensjonsavtale som ikke binder partene rettslig. Avtalen inngås med forbehold fra myndighetenes side om at endringer i norsk eller internasjonal politikk på dette området, herunder endringer av forpliktelser Norge har i henhold til internasjonale avtaler, kan føre til endret virkemiddelbruk overfor utslippene av SO₂. Myndighetene tar også forbehold om at denne avtalen tilfredsstiller

ESAs retningslinjer for miljøstøtte. Partene skal evaluere gjennomføringen og behov for justeringer av avtalen i 2004, 2006 og 2008 blant annet på bakgrunn av de fastsatte utslippskrav, utslippsutviklingen, nye framskrivninger (blant annet basert på nye klimapolitiske virkemidler og virkemidler overfor utslipp av nitrogenoksider) og ny kunnskap om mulige tiltak og kostnader ved disse. Myndighetene vil søke å gjennomføre kostnadseffektive tiltak i bedrifter og sektorer utenfor denne avtalen. Myndighetene skal konsultere PIL i forbindelse med forhandlinger om nye internasjonale forpliktelser av SO₂ (Intensjonsavtale mellom Prosessindustriens Landsforening og Miljøverndepartementet om reduksjon av utslippene av svoveldioksid (SO₂) fra prosessindustrien, datert 19. september 2001).

I forbindelse med denne avtalen har også prosessindustrien opprettet et eget miljøfond som skal bistå i planleggingen og finansieringen av arbeidet med å redusere SO₂-utslippene fra norsk prosessindustri. De bedriftene som tidligere betalte avgift til staten for utslipp av SO₂, betaler nå inn et tilsvarende beløp til Miljøfondet. Midlene vil i hovedsak finansiere utvikling av teknologi og bygging av renseanlegg (se også www.miljofondet.no).

Norsk Industri, SFT og Miljøverndepartementet har iverksatt en prosess for å evaluere denne intensjonsavtalen, og de er i gang med innhenting av data fra bedriftene. Man skal både vurdere utslipp pr dato og prognoser for utslipp fram til 2010 fra aktuelle bedrifter, hvor det oppgis utslipp uten tiltak og med tiltak. Man ønsker også å bruke Miljøfondet til å bevilge midler til tiltak som reduserer utslipp. Miljøfondet kan finansiere opptil 100 % av kostnadene for iverksetting av tiltak, og det er for tiden 5-6 anlegg som vurderes. Fra Norsk Industri blir det hevdet de er på god vei med å oppfylle forpliktelsene i henhold til den skisserte avtalen (informasjon fra rådgiver i Norsk Industri)

4.2.2 Avtale om reduksjon av klimagassutslipp (PFK) i aluminiumsindustrien

I 1997 inngikk aluminiumsindustrien en avtale med Miljøverndepartementet om å redusere utslipp av klimagasser per produsert tonn aluminium med 50 % innen 2000 og 55 % innen 2005. Tall samlet inn av SFT viser at utslippene av klimagasser ved produksjon av aluminium i 2005 var 62 % lavere enn i 1990. Aluminiumsindustrien er dermed innenfor det kravet som var satt i avtalen.

Nedgangen skjedde til tross for at produksjonen av aluminium økte med 61 % i samme periode. Grunnen til de betydelige reduksjonene av klimagasser er omlegging og forbedring av produksjonsprosessen, slik at utslippet av de to perfluorgassene CF₄ og C₂F₆, som stod for en betydelig del av det samlede utslippet er gått kraftig ned. Utslippet av CO₂ er mer krevende å redusere.

4.2.3 Hvitbok om klimagassutslipp fra norsk landbasert prosessindustri

Bakgrunnen for Hvitboken om klimautslipp er at Norge har vedtatt å innføre et bredt kvotesystem som er koblet til kvotesystemet under Kyoto-protokollen, som trer i kraft i 2008. Norge har også vedtatt å innføre et eget nasjonalt kvotesystem fra 2005. Dette er et system som omfatter de utslippene som i dag ikke er belagt med CO₂-avgift. Kvotesystemet skal omfatte utslipp av både CO₂ og andre klimagasser som inngår i Kyoto-avtalen. En viktig forutsetning for et tidlig norsk kvotesystem er at den sikrer norsk konkurransedyktighet. I denne sammenheng er det viktig at utformingen skjer parallelt med utviklingen av EUs kvotehandelssystem.

Prosessindustrien har store utslipp av klimagasser. I den offentlige debatten omkring kvoteordninger for klimagasser har det vært en del usikkerhet med hensyn til datagrunnlaget for beregningene. Et annet formål med Hvitboken er derfor å skaffe en oversikt over det reelle utslippet av klimagasser fra prosessindustrien.

I Hvitboken har Det Norske Veritas og SINTEF kartlagt, kontrollert og verifisert tallgrunnlaget for prosessindustriens klimagassutslipp. Arbeidet med Hvitboken ble igangsatt i juli 2002, og den reviderte utgaven av Hvitboken forelå i februar 2004. I boken gis det en oversikt over prosessindustriens utslipp av klimagasser for årene 1990 og 1998, 1999, 2000 og 2001, en vurdering av prosessindustriens utslippsprognose for årene 2005, 2006 og 2007, en vurdering av prosessindustriens teknisk/økonomisk analyse av mulighetene (tilgjengelig teknologi) for reduksjon av klimagassutslipp i prosessindustrien, og en beskrivelse av Best Available Technique (BAT) for norske bedrifter. Data har blitt hentet inn fra bedrifter innenfor prosessindustri (eksklusiv treforedlingsindustri) som antas omfattet av det planlagte kvotesystemet for årene 2005-2007.

Hvitboken omfatter 59 produksjonssteder eller bedrifter. Kartleggingen er begrenset til utslipp som forventes å skulle inngå i det planlagte norske kvotesystemet. Spørreskjema ble sendt til i alt 55 bedrifter. Bedriftene ble bedt om å rapportere utslipp av samtlige klimagasser som inngår i Kyoto-avtalen: karbondioksid, Hydrofluorkarboner, Metan, Perfluorkarboner, Dinitrogenoksid/lystgass, og svovelheksafluorid.

Under gir vi et kort sammendrag over resultatene fra rapporten:

- Fra 1990 til 2001 er klimagassutslippet redusert fra ca. 17 millioner tonn til ca. 15 millioner tonn. Det er aluminiumsverkene som gjennom prosessforbedringer har bidratt mest til denne reduksjonen. Utslippene fra gassraffinerier og ilandføring har derimot økt betraktelig. For prosessindustrien totalt sett forventes utslippene å øke i perioden 2005-2007, fra ca. 16 millioner tonn til ca. 16,7 millioner tonn.
- Det er skissert i alt 56 teknisk gjennomførbare tiltak av bedriftene. Totalt 18 tiltak er gjennomført eller under implementering, dette er i første rekke innenfor aluminiumsindustrien og ferrolegeringsindustrien. De resterende ikke-gjennomførte tiltakene står samlet sett for en potensiell reduksjon på 2,1 millioner tonn CO₂ per år, tilsvarende 13 % av forventet årlige utslipp for perioden 2005-2007.
- På grunn av usikkerhet knyttet til data er det vanskelig å estimere kostnadene knyttet til implementeringen av tiltakene. Rapporten gir likevel en estimert oversikt over sammenhengen mellom utslippsreduksjoner og tiltakskostnader for ikke-gjennomførte tiltak. Tiltakene er beskrevet med hensyn til total utslippsreduksjon, merkostnader til investering, merkostnader til drift og eventuelle besparelser ved drift. Med utgangspunkt i disse dataene har man regnet ut den årlige kostnaden for tiltakene. Rapporten legger til grunn 5 kostnadsklasser knyttet til tiltak som reduserer CO₂, hvorav den mest lønnsomme kostnadsklassen gir en bedriftsøkonomisk kostnadsberegning på 42 400 NOK og den mest kostnadskrevende gir en bedriftsøkonomisk kostnadsberegning på ca 1,700 000 NOK.

Oppsummering

Av gjennomgangen ovenfor ser vi at norske bedrifter må gjennomføre en rekke tiltak for å tilfredsstille både internasjonale miljøavtaler og EU-direktiv, da spesielt IPPC-direktivet og BREF. Industrien har også tatt initiativ til miljøavtaler (Avtale om reduksjon av

klimagassutslipp, Intensjonsavtale for reduksjon av SO₂) og utredninger (Hvitboken) for å møte de nye miljøkravene. Industrien har gjennom de siste årene arbeidet med å redusere utslipp bl.a. gjennom beste tilgjengelige teknikker (BAT). Selv om mange tiltak er gjennomført gjenstår det fortsatt en del, og flere av de mulige tiltakene er svært kostnads-krevende. Miljøtiltak gjennomføres derfor ofte i sammenheng med omstillinger i produksjonen, effektivitetstiltak og produksjonsutvidelser.

Kapittel 5. Utviklingen i kommuner med kraftkrevende industri

Det sentrale formålet med denne rapporten er å gi et innblikk i hvilken lokal beredskap kommuner med kraftkrevende industri har utviklet for å kunne takle omstillingsutfordringene knyttet til endrede kraftpriser og skjerpede miljøkrav. I dette kapitlet gir vi derfor en oversikt over utviklingstrekk på 31 steder (kommuner) med kraftkrevende industri. Vi skisserer både næringsmessige utviklingstrekk, kommunal sårbarhet, utviklingen i forhold til kraftavtaler og miljøkrav, og hvilket arbeid som har vært iverksatt i forhold til lokal omstilling og utvikling av ny næringsvirksomhet. Beskrivelsene baserer seg på samtaler med representanter for bedriftene, kommunale myndigheter og lokale næringssselskap. I tillegg har vi utnyttet annen tilgjengelig dokumentasjon. En ytterligere kvalitetssikring av opplysningene ville forutsatt mer omfattende informantintervjuer enn det vi har hatt anledning til å gjøre i dette prosjektet. Presentasjonen av kommunene gjøres geografisk, dvs. at vi starter med kommunene i Nord-Norge, etterfulgt av Midt-Norge, Vestlandet, Sørlandet og Østlandet.

Nord-Norge

5.1 Lenvik

Lenvik kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 11050 innbyggere i 2006, og befolkningsutviklingen har vært relativt stabil på 2000-tallet. Ved hjørnesteinsbedriften Finnfjord Smelteverk produseres ferrosilisium. Høsten 2005 ble driften ved smelteverket midlertidig stanset. Det er usikkert om og eventuelt når produksjonen vil bli gjenopptatt. De 100 ansatte ved verket er for tiden sysselsatt med ombygging, oppussing, energieffektiviserende tiltak og vedlikeholdsarbeid for å klargjøre for mulig igangsetting av produksjonen. Virksomheten har vært den største kunden for flere lokale underleverandører. Næringsutvikling i kommunen forvaltes gjennom plan- og utviklingsavdelingen. Kommunen er også engasjert i et interkommunalt samarbeid om næringsutvikling med kommunene på Senja og på fastlandet (Berg, Tranøy, Torsken, Dyrøy, Bardu, Sørreisa og Målselv). Innenfor denne regionen er det noe pendling til regionsenteret Finnsnes i Lenvik. En annen utfordring for denne regionen er reduksjon av forsvarsarbeidsplasser.

5.2 Sørfold

Bakgrunn

Sørfold kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 2120 innbyggere i 2006, og det har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Smelteverket Elkem Salten ble etablert på midten av 1960-tallet, og den første ovnen kom i drift i 1967. I 1968 startet Elkem også opp et kraftverk i kommunen.

Syssetning og lokale ringvirkninger

Ved Elkem Salten er det 115 årsverk i 2006, det har vært en nedgang fra om lag 190 årsverk på 2000-tallet. Arbeidskraften er hovedsaklig rekruttert både fra Sørfold og nabokommunen Fauske. Elkem stengte ned en ovn i august i 2005, dette representerte en nedgang på 25 årsverk. Høsten 2006 ble det bestemt at ytterligere en ovn skal stenges midlertidig, slik at det vinteren 2006 kun vil være én ovn i drift. Bedriften vil imidlertid forsøke å opprettholde syssetningen. Elkem Salten har fortsatt rollen som hjørnesteinsbedrift i kommunen. En betydelig andel av varer og tjenester kjøpes i Salten og Helgelandsområdet for øvrig, til sammen om lag 80 millioner årlig ifølge lokale informanter. Mange lokale underleverandører har Elkem som sin største kunde. I tillegg til de Elkemansatte blir det hevdet at over 200 arbeidsplasser lokalt direkte kan knyttes til Elkems virksomhet. Andre ringvirkninger av selskapet er at vannbåren energi fra smelteverket brukes både til et lokalt oppdrettsanlegg og til et gartneri.

Kraftavtaler

Elkem Salten får dekket krafttilgangen gjennom Elkems egen kraftproduksjon, men avtalen løper ut i 2008. Bedriften er i dialog med Industriforum Nord angående framtidig krafttilgang. Det er også satt ned en gruppe hos Elkem Energi for å se på kraftsituasjonen for Elkem Salten. Fra smelteverket blir det hevdet at man er avhengig av at det kommer på plass et gunstig kraftregime for den kraftkrevende industrien. Det lokale kraftverket i kommunen driftes av Elkem energi, og har konsesjon fram til 2027. Kraftsituasjonen for Elkem Salten er altså svært usikker, og i konsernet vurderes kraftbehovet til smelteverket opp mot alternativ bruk av kraften og salg av kraft i markedet.

Miljøkrav

Bedriften har en SFT konsesjon på utslipp på 2 % røykgass. Røykgass fra forbrenning av karbonholdig brensel inneholder CO₂. Dersom utslippsgrensen for CO₂ (karbondioksid) innskjerpes kan det gi betydelige utfordringer for bedriften. For å få ned SO₂ (svoveldioksid) utslippet har man vurdert investeringer i nytt renseanlegg.

Bedriften har vært i kontakt med svenske Vattenfall om utvikling av et gjenvinningsanlegg for energi. Dersom dette realiseres gir det Elkem Salten en årlig besparelse på 300 GWh, noe som er en vesentlig innsparing. I følge bedriften forutsetter en slik investering en gunstig kraftpris.

Lokalt omstillingsarbeid

Sørfold fikk status som omstillingskommune i 1993, og gjennomførte deretter et 4-årig omstillingsprogram. For tiden har Sørfold kommune en egen næringsavdeling som håndterer en del spørsmål knyttet til næringsutvikling. I tillegg er det opprettet et eget selskap eid av kommunen og lokale aktører i næringslivet, Indre Salten Vekst, som jobber mer opp mot oppfølging av enkeltbedrifter.

Kommunen er involvert i en uformell sammenslutning (Nettverk av Nordnorske industrikommuner) mellom flere industristeder i Nordland, hvor hovedformålet er å kunne påvirke de politiske rammebetingelsene. Det er et fokus i kommunen på å være næringsvennlig. De senere årene har det vært jobbet med blant annet tilrettelegging av infrastruktur, vanntilførsel og utvikling av containerkai for å skape gunstige betingelser for ny industrivirksomhet.

Det har vært en del utfordringer på sysselsettingssiden grunnet omstruktureringer ved Elkem Salten, men disse har vært overkommelige fram til i dag. Den fremtidige utfordringen er knyttet til usikkerheten om videre drift ved verket. Dersom verket avvikles vil det medføre betydelige omstillingsbehov. Sørfold kommune har satt i gang en gjennomgang av det som må gjøres for å kunne håndtere en slik situasjon. Det foregår også rullering av arealplanen, da det er et behov for å utvikle nye industriområder. Utvikling av en egen industripark vurderes som et mulig alternativ, og kommunen er på utkikk etter gode modeller for dette. Et begrenset antall fast ansatte mistet jobben forrige gang en ovn ble nedstengt, men det var negativt for mange ungdommer som var engasjerte som midlertidig arbeidskraft ved verket. Det fremheves at dette på lengre sikt gir dårlige signaler til ungdom som ønsker jobb i hjembygda.

Kommunen hevder det er behov for å fokusere mer på ungdom og utvikle flere arbeidsplasser innenfor nye næringer. Kommunen har relativt solid økonomi, og ser derfor gode muligheter for fremtidig næringsutvikling.

5.3 Meløy

Bakgrunn

Meløy kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). Det var 6720 innbyggere i kommunen i 2006, og det har vært en svak negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Dette er en kystkommune som ligger 12 mil sør for Bodø. Hydros gjødselsfabrikk har vært en hjørnesteinsbedrift i kommunen, og i 1990 var det rundt 550 ansatte ved virksomheten. De etterfølgende årene var det en del nedtrapping ved virksomheten, blant annet var det produksjonslinjer som ble lagt ned eller flyttet til andre deler av konsernet.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Gjødselprodusenten Hydro Agri ble skilt ut som eget børsnotert selskap i 2003 under navnet Yara. Ved Yara Glomfjord er det i 2006 170 årsverk, det har vært en nedgang på om lag 50 årsverk siden 2000. Dette har sammenheng med at bedriften har outsourcet tjenester til lokale leverandører. Majoriteten av arbeidskraften ved bedriften er fra Meløy kommune. En del lokale underleverandører har betydelige leveranser til bedriften. For den største underleverandøren representerer salg til Yara 50 årsverk ifølge lokale informanter. Av de øvrige underleverandørene er det flere som har Yara som sin største kunde, men de er også rettet mot andre markeder.

For å møte behov for omstilling er det etablert en industripark, Glomfjord Industripark, i tilknytning til gjødselabrikken. Dette er i samarbeid mellom Hydro og Meløy kommune. Lokale aktører hevder at industriparken har vært en suksess, og i skrivende stund er det lokalisert 17 bedrifter i parken. Disse sysselsetter om lag 600 personer. Industriparken har fått flere virksomheter innenfor solcelleindustrien blant annet Scan Wafer som er en del av REC (Renewable Energy Corporation). REC ble etablert i Norge og er blant verdens største solenergisekskaper. På bakgrunn av dette fikk industriparken en avtale med et japansk selskap, som skal etablere digelfabrikken Scan Crucible i Glomfjord. Støttefunksjoner for bedriftene ivaretas av et eget selskap i industriparken, Meløy Bedriftsservice. I dag kjøper industri-

bedriftene mye varer og tjenester utenfor kommunen, men det er et ønske om flere underleverandører lokalt.

Utviklingen av industriparken har bidratt til en mer variert struktur i den lokale industrien, slik at Yara i dag ikke har en like dominerende posisjon som tidligere.

Kraftavtaler

Yara Glomfjord har hatt en langsiktig avtale med Statkraft som løper ut i 2007. Krafttilgang etter dette vil på kort sikt dekkes gjennom kortsiktige markedsbaserte avtaler. Det forventes at dette vil bidra til en årlig kostnadsøkning på 35-50 millioner kroner. På lengre sikt er det betydelig usikkerhet knyttet til krafttilgangen.

Miljøkrav

De sentrale miljøkravene for Yara Glomfjord er relatert til utslipptillatelse av nitrogen og fosfor til vann, og støv, ammoniakk og nitrose gasser til luft. Anslag fra bedriften tilsier behov for nyinvesteringer på flere millioner i forbindelse med forventede innskjerpinger av miljøkravene. Blant annet vil begrensning knyttet til utslipp av lystgass være en utfordring. Virksomheten har gjennomført flere tiltak for energieffektivisering, blant annet gjenbruk av vanndamp. Omlegging av produksjonsprosessen gjør at produksjonsanlegget i dag kjøres med 35 % mindre energi enn i 2001.

Lokalt omstillingsarbeid

Meløy kommune har lagt arbeidet med næringsutvikling til Meløy Næringssselskap. Selskapet ble etablert med delt eierskap mellom Meløy kommune og Hydro. Hydro har siden solgt seg ut, og for tiden er Meløy kommune sammen med Sparebank1 Nord-Norge, Nordlandsbanken og Yara eiere av selskapet. Meløy Næringsutvikling mottar et årlig driftstilskudd fra Meløy kommune, men baserer seg i stadig større grad på prosjektmidler (fra offentlige og private finansierer).

Det er også et fokus i Meløys næringsutviklingsarbeid mot det å videreutvikle og styrke servicenæringen lokalt. Meløy næringsutvikling jobber ellers med utviklingen av et nytt næringsområde i kommunen hvor fokuset vil være rettet mot fiskeri- og havbruksnæringen. Her vil man basere seg på noen av erfaringene fra utviklingen av Glomfjord Industripark.

5.4 Rana

Bakgrunn

Rana kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 25350 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. I 1946 vedtok norske myndigheter at det skulle bygges et nasjonalt jern- og stålverk, og Mo i Rana ble valgt som lokalitet for dette. Etableringen av Norsk Jernverk la grunnlaget for utviklingen av tettstedet Mo i Rana, og i løpet av de første 15 årene etter at byggingen tok til økte folketallet fra 3000 til 20000. Driften startet i 1955. Jernverket ble rammet av den internasjonale stålkrise på 1970- og 1980-tallet. I 1988 ble det besluttet at den malmbaserte stålproduksjonen skulle avvikles. Omstillingsprosessen i Mo i Rana startet med nedstengning av ovnene i 1989. I 1990 ble de gamle hovedanleggene ved jernverket omdannet til industripark, og flere tjenester ved Norsk Jernverk ble skilt ut som egne virksomheter. Mo Industripark utgjør i dag en av de største industriparkene i landet med et industriareal på 2,6 kvadratkilometer og om lag 2000 ansatte. Ved industriparken er det også et kraftverk, Svabo Kraftverk, som utnytter parkens vannleveranser til kraftproduksjon.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ferrolegeringsbedriftene Fesil Rana Metall AS, Fundia Armeringsstål AS og Rio Doce Manganese AS er nøkkelbedrifter i industriparken. Bedriftene kan alle klassifiseres som kraftkrevende virksomheter. Ved Rio Doce er det 75 årsverk pr 2006, og sysselsettingen har vært stabil siden oppstarten i 2003. Rio Doce er lokalisert i Elkem Ranas gamle produksjonsfasiliteter. Bruken av lokale leverandører av varer og tjenester er betydelig, rundt 80 % kjøpes lokalt. Det blir hevdet at rundt 40 årsverk hos lokale underleverandører er direkte relatert til virksomheten ved Rio Doce. Ved Fesil Rana Metall produseres ferrosilisium. Virksomheten ble etablert i 2003 og har 73 ansatte, tallet har gått ned fra 94 ved oppstart. Den tredje virksomheten, Fundia, har 337 ansatte. Sysselsettingen er redusert med om lag 100 personer siden 2000.

Leverandører til prosessindustrien i Mo i Rana har i stor grad også salg utenfor lokalmiljøet, med kunder over hele landet. Det blir hevdet at i underkant av halvparten av omsetningen ved disse virksomhetene kan relateres til den lokale prosessindustrien. Det har vært en bevisst strategi i omstillingsarbeidet å utvide leverandørindustriens markedsgrunnlag. Mange av

virksomhetene er også tilknyttet et internasjonalt nettverk gjennom prosessindustriens kontakter.

Kraftavtaler

Det brukes store mengder elektrisk kraft i ferrolegeringsindustrien. Kvarts, som er en av råvarene i ferrosilisiumproduksjon, har så sterke kjemiske bindinger at det må til elektrisk kraft ved over 2000 grader celsius for å bryte disse opp. De tre ovenfor nevnte bedriftene i Rana hadde opprinnelig svært gunstige kraftkontrakter, som gikk ut i 2005. Samlet har industriparken et kraftbehov på nesten 2000 GWh. Fesil Rana Metall har dekket store deler av kraftbehovet gjennom myndighetsbestemte kraftavtaler. Avtalen ble inngått med Statkraft i 2005 og den varer til 2020. Den rimeligste delen av kraften vil imidlertid bli utfaset i løpet av 2011. Rio Doce inngikk i 2005 en langsiktig avtale med Statkraft som dekker det meste av kraftbehovet. Avtalen varer til 2020.

Miljøkrav

Siden Rio Doce startet produksjonen i 2003 har det vært investert betydelig i miljøanlegg og forbedring av miljør siden. Reduksjon av såkalt diffuse utslipp (utslipp som ikke fanges opp av renseanlegg) er et fremtidig satsningsområde. Det jobbes for øvrig kontinuerlig med energieffektivisering av produksjonsprosessen. Et biprodukt i produksjonen er energirik gass, som gjenvinnes i industriparken.

Ved Fesil Rana Metall fikk de en ny utslippskonsesjon i 2005. Et nytt lagerbruk skal redusere lagringen av råvarer, noe som vil begrense svevestøvet. Fjernvarme er et biprodukt av produksjonsprosessen, og i 2005 ble 23 GWh gjenvunnet. Kjølevannet utnyttes internt i produksjonen og til et fiskeoppdrettsanlegg. Det jobbes kontinuerlig med miljøbesparende og energibesparende tiltak.

Det leveres om lag 60 GWh fjernvarme fra Mo industripark til kunder både i og utenfor parken.

Lokalt omstillingsarbeid

Med bakgrunn i nedbemanning og avvikling av Norsk Jernverk, fikk Mo i Rana status som omstillingskommune allerede i 1984. Den påfølgende omstillingsperioden varte i 4 år. I forbindelse med omstillingen ble flere offentlige kontor lagt til Mo i Rana, blant annet

lisenskontoret, nasjonalbiblioteket og statens innkrevingsentral. Rana Utvikling fungerer fortsatt som kommunens næringsutviklingsapparat. Selskapet ble opprettet i 1987, med kommunen som største eier og med Nordland Fylkeskommune og lokalt næringsliv som øvrige aksjonærer. Etter initiativ fra utviklingselskapet ble det i 2002 etablert en kunnskaps-park i Rana, med hensikt å tilrettelegge for innovasjon og nyskaping og en sterkere kobling mellom næringslivet i kommunen og FoU-miljøet.

5.5 Vefsn

Bakgrunn

Vefsn kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 13440 innbyggere i 2006, men det har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. I 1958 var det produksjonsstart ved Elkem Mosjøen, som etter hvert ble viktig industribedrift i området.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Elkem Mosjøen er det i dag 350 årsverk. Det produseres primæraluminium. Antall ansatte er redusert noe i løpet av de siste fem årene. Dette må ses i sammenheng med en outsourcing, som begynte allerede tidlig på 1990-tallet og har resultert i framvekst av flere lokale leverandører. Fra bedriften hevdes det at det er en økende bruk av ulike typer lokale underleverandører av varer og spesialtjenester. I 2000 ble det bestemt i Elkemkonsernet at det skulle foretas ombygging ved virksomhetene i Mosjøen og Lista. I denne forbindelse har Elkem sammen med Alcoa gjort investeringer på 1,8 mrd kroner i Mosjøen. Ved Elkem Mosjøen er en ny anodefabrikk under utbygging, denne vil kunne gi nærmere 100 nye arbeidsplasser. Den vil også kunne generere etterspørsel fra lokale underleverandører. Elkem Mosjøen er også involvert i en lokal industriinkubator i samarbeid med SIVA.

Kraftavtale

Elkem Mosjøen har en delvis myndighetsbestemt kraftavtale med Statkraft, hvor deler av avtalen har utløpsdato i 2007 og deler i 2010. Gjennom Elkemkonsernet er det inngått en avtale med svenske Vattenfall, som trer i kraft fra 2008 og med varighet til 2020. Når avtalen med Statkraft går ut vil Elkem Mosjøen få det meste av kraften via Vattenfallavtalen.

Avtalen er gunstig i forhold til dagens spotpris.

Miljøkrav

Elkem Mosjøen kjenner ikke til miljøkrav som i nærmeste framtid vil kunne ha vesentlig innvirkning på driften, men har en løpende dialog med SFT. Selskapet jobber med tiltak for energieffektivisering og har et samarbeid med et lokalt selskap for å hente ut overskuddsenergi. For øvrig har selskapet avfallshåndtering i deponi og noe resirkulering internt i bedriften. Ved Elkem Mosjøen har man for tiden en dispensasjon i forhold til SO₂-utslipp, pga ombygging av renselanlegget. Ombyggingen vil gi redusert utslipp og vil være fullført i løpet av første halvår av 2007.

Lokalt omstillingsarbeid

Smelteverket har fortsatt en posisjon som hjørnesteinsbedrift, både direkte som sysselsetter og mer indirekte via knoppskyting og etterspørsel etter varer og tjenester. Flere lokale underleverandører både innenfor industri og tjenesteyting er etablert som en følge av etterspørsel ved smelteverket. På midten av 1980-tallet var det omlag 1000 ansatte. Den gradvise nedbemanningen fram til i dag har vært en sentral omstillingsutfordring for kommunen. I 1993 fikk kommunen omstillingsstatus, og satsingen i det påfølgende omstillingsprogrammet har vært rettet mot lokal kompetansebygging, lederutvikling i næringslivet og utvikling av arbeidsplasser innen helse- og sosialsektoren og tjenestesektoren.

Kommunen er sammen med Mosjøen og omegn næringselskap (MON), Mosjøen Næringspark og Mosjøen industriforening viktige aktører i næringsutviklingen. Kommunens næringsutviklingsoppgaver ivaretas imidlertid av MON. For tiden er det i gang et større samarbeidsprosjekt mellom disse aktørene og sentrale bedrifter i kommunen, deriblant Elkem, for å fremme utviklingen av ny næringsvirksomhet. Prosjektet er kalt Team Vefsn. En industriinkubator er under etablering, hvor også SIVA er involvert. For øvrig er det også et fokus på kommunikasjonsutbedringer for å styrke Helgeland som større arbeidsmarkedsregion.

Som en relativt liten by i distrikts-Norge møter Mosjøen også en utfordring når det gjelder rasjonaliseringen av offentlig sektor, hvor tendensen er at funksjoner samordnes og sentraliseres til større tettsteder.

Midt-Norge

5.6 Levanger

Bakgrunn

Levanger kommune er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 18080 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Norske Skog Skogn er lokalisert i kommunen. Fabrikken startet produksjonen i 1962 og er for tiden Norges største avispapirfabrikk.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Norske Skog Skogn er det i dag 520 årsverk. Det har vært en reduksjon på om lag 100 årsverk siden 2002. Råstoffet til produksjonen kjøpes i Midt-Norge og fra Jämtland i Sverige. Det finnes også en del lokale underleverandører av varer og tjenester i kommunen og i øvrige deler av Innherredsregionen. Ifølge lokale informanter er mange av disse leverandørene svært avhengig av Norske Skog som kunde, og det genereres et betydelig antall arbeidsplasser blant leverandørene.

Kraftavtaler

Kraftbehovet ved Norske Skog dekkes delvis gjennom en langtidskontrakt med Statkraft. Denne løper ut i 2010. Fabrikken kjøper også kraft i det ordinære markedet. Det er knapphet på kraft i Midt-Norge, og Industrikraft Midt-Norge har konsesjon for bygging av gasskraftverk ved Skogn. Det er usikkert hvorvidt disse planene blir realisert. Høye investeringskostnader har så langt gjort prosjektet ulønnsomt. Det er likevel et aktuelt tema med den varslede strømkrisen i Midt-Norge. Et eventuelt gasskraftverk må knyttes til ilandføringsterminalen på Tjeldbergodden. Dersom ikke tilgangen til og produksjonen av kraft i Midt-Norge bedres, vil dette kunne få konsekvenser for krafttilførselen for den kraftkrevende industrien i regionen.

Miljøkrav

De viktigste miljøutfordringene for Norske Skog Skogn er relatert til utslipp av organiske stoffer, suspendert materiale, fiber og rester som ikke kan gjenvinnes. I konsesjonen innføres skjerpede krav i 2007 for utslipp av suspendert materiale til vann. Dette krever nytt utstyr, og

muligens innføring av et nytt rensesystem ved anlegget. Ifølge lokale informanter vil dette bety en investering på 30 millioner. I tillegg innføres muligens Nitrogenoksid (NO_x)-avgiften i 2007, som vil innebære en økning i faste avgifter med 1,5 millioner pr år. Når det gjelder energieffektivisering, er det mest å hente fra råstoffanlegget der fiber frigjøres fra flisa. Denne prosessen krever store energimengder. 70 % av energien fra denne prosessen gjenvinnes til varme. Det gjøres løpende vurderinger av muligheten for å øke andel fyllstoff og innslaget av returpapir i produksjonen. Virksomheten har egne ansatte kun sysselsatt med energi-effektiviseringstiltak. Som nevnt ovenfor har Industrikraft Midt-Norge lansert forslag om et kombinert gasskraft- og biobrenselanlegg. Et slikt anlegg vil kreve store investeringer men sikre en miljøvennlig produksjon.

Lokalt omstillingsarbeid

Levanger Næringssekskap AS er kommunens utøvende næringsapparat. Levanger kommune samarbeider for øvrig tett med nabokommunen Verdal. Innherred Vekst er et felles organ for næringsutvikling i disse kommunene, og selskapet ble dannet i forbindelse med Verdal kommunes omstillingsstatus for perioden 2001-2007.

Kommunen har jobbet med en utredning sammen med fylkeskommunen angående ett nytt kraftverk som Midgas ønsker å utvikle.

Kommunen er for øvrig også i dialog med Lidl om mulighetene for etablering av et sentrallager, men det er pr oktober 2006 ikke avgjort hvor dette skal bygges. Flere Trøndelagskommuner er aktuelle. Levanger har her en fordel siden et slikt prosjekt kan knyttes til Norske Skogs båttransport til og fra kontinentet. Kommunen har kommet med forslag til en plassering ved Norske Skog, men pr i dag er dette regulert til landbruksjord. Det er også sterke naturverninteresser inne i bildet. Dersom et slikt prosjekt blir gjennomført vil det kunne gi 100-150 nye arbeidsplasser i kommunen.

5.7 Meråker

Kommunen er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 2530 innbyggere i 2006, og kommunen har hatt en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Hjørnesteinsbedriften Elkem Meråker la ned produksjonen i Meråker sommeren 2006, med

dette mistet 100 Elkemansatte jobben. Ifølge lokale informanter er de fleste tidligere Elkemansatte nå i ny jobb. Man regner med at nedleggelsen av Elkem i tillegg får direkte konsekvenser for rundt 30 arbeidsplasser i relaterte virksomheter lokalt, dvs. leverandører til Elkem Meråker. Kommunen har en betydelig utfordring knyttet til økt pendling ut av kommunen. Dette kan på lengre sikt føre til økt fraflytting. Selskapet Meråker Utvikling AS ivaretar de bedriftsrettede oppgavene innenfor kommunalt nærings- og tiltaksarbeid.

Kommunen fikk omstillingsstatus allerede i 1988, og gjennomførte deretter et 4-årig omstillingsprogram. Nylig har kommunen på nytt søkt om å få status som omstillingskommune. Dette vil kunne utløse tilskudd fra fylkeskommunen og fra statlig hold. Det er skissert flere satsingsområder for omstillingsarbeidet, blant annet bioprodukter og gjenvinning. Kommunen har allerede en virksomhet som driver med gjenvinning. Videre er det et generelt fokus mot nyskaping og etablering av nye virksomheter. Det er aktuelt med etablering av en næringspark på smelteverkstomta. Det er også et søkelys mot akkvisisjon av statlige arbeidsplasser, her kan eksempelvis et NAV-kontor være aktuelt.

5.8 Orkdal

Bakgrunn

Orkdal ligger utenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det 10 630 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Orkdal har en betydelig industrisysseletting, og de to bedriftene som ”kvalifiserer” til betegnelsen kraftkrevende industri er Orkla Exolon og Elkem Thamshavn. Kommunen inngår i et regionalt industrimiljø, og har blant annet koblinger mot SINTEF/NTNU-miljøet i Trondheim og Fesil Holla i Hemne. Det har vært gjort flere forsøk på å få i gang større utviklings- og innovasjonsprosjekter i dette industrimiljøet.

Sysseletting og lokale ringvirkninger

Orkla Exolon har det siste året økt sysselettingen fra 100 til 130 årsverk. Den økte sysselettingen ved bedriften skyldes at det er investert i nye produksjonsanlegg for videre bearbeiding av silisiumkarbiden og økt produksjon av videreforedlede produkter. Produksjonen ved Orkla Exolon er todelt, hvor den ene delen er ovnsproduksjon av såkalt ”silisiumkarbid crude” og den andre delen er videreforedling av dette. Bedriften produserer

silisiumkarbidpulver som blant annet brukes til saging av såkalte wafers. Disse brukes i solcellepanel. Det hevdes at om lag 60 % av vare- og tjenestekjøpene gjøres lokalt. Mange av underleverandørene har både Orkla Exolon og Elkem Thamshavn som kunder og er i stor grad avhengig av disse.

Elkem Thamshavn, som driver med produksjon av silisiummetall, har i dag om lag 125 årsverk. Det har vært en gradvis reduksjon i bemanningen siden årtusenskiftet da det var om lag 140 årsverk ved bedriften. Det hevdes at rundt 90 % av leveransene kommer fra lokale underleverandører.

Kraftavtaler

Orkla Exolon har en kraftavtale med Statkraft som går ut i 2010. Krafttilgang etter den tid er foreløpig uavklart, man ønsker å se an situasjonen i påvente av myndighetenes arbeid med et eventuelt nytt industrikraftregime. Dersom det skulle bli aktuelt med omlegging av produksjon for å redusere behovet for kraft, er det et mulig alternativ å stenge ned ovnsdriften og kun satse på videreforedling. Virksomheten kan da basere seg på import av silisiumkarbid fra produsenter i utlandet. En avvikling av ovnsdriften vil bety en reduksjon på 40 arbeidsplasser.

Elkem Thamshavn har i dag en kraftavtale med Statnett som dekker 50-60 % av kraftbehovet, resten dekkes gjennom spotmarkedet. Kraftavtalen gjelder fram til 2010. Bedriften er ikke i forhandlinger om en ny kraftavtale, og avventer situasjonen til det blir avklart hva som skjer i forhold til et eventuelt nytt industrikraftregime. Dersom det sikres tilgang på rimelig kraft til verket etter gjeldende avtalers utløpsdato, er Elkem Thamshavn en av konsernets kandidater for et renseanlegg for SO₂.

Miljøkrav

Miljøkrav er en annen betydelig sak for Orkla Exolon. Hovedproblemstillingene er utslipp av støv og SO₂. Det har vært betydelige innskjerpinger på dette området siden slutten av 1990-tallet. Eksempelvis har utslipp blitt redusert fra 1000 til 450 tonn i året på SO₂ og fra 600 til 150 tonn i året på støv siden 2000. Krav om redusert utslipp av SO₂ har gjort det nødvendig å gå over til bruk av råvaren petrolkoks med lavt svovelinnhold. Dette er en råvare som er vesentlig høyere priset enn den som ble brukt tidligere. Sammen med svovelavgiften har dette medført betydelig høyere råvarekostnader. Virksomheten har gjennomført driftstilpasninger

grunnet innskjerping av kravene om redusert utslipp av støv de senere årene. Dette har også resultert i vesentlige merkostnader. Det er altså kostnadskrevene for bedriften å imøtekomme miljøkravene. En fremtidig utfordring er knyttet til en mulig innskjerping på CO₂-kvotene. Dette kan påvirke både råvareprisene og kraftprisene, og kan også være en trussel for den fremtidige ovnsdriften. Når det gjelder energieffektiviseringstiltak, har virksomheten gjennomført ENØK-prosjekt med støtte fra Enova. Det er utviklet varmegjenvinning fra bedriftens kompressorer, dette betyr en årlig energibesparelse på ca. 10 GWh. Orkla Exolon arbeider nå med å videreutvikle mulighetene for økt energigjenvinning. Bedriften er sammen med flere partnere i en dialog om utvikling av et lokalt fjernvarmeanlegg som kan forsyne sentrale institusjoner/bygg i deler av kommunen. Orkla Exolon har også eget deponi for håndtering av spesielle typer avfall fra produksjonen.

Elkem Thamshavn vil bli påvirket av strengere krav fra SFT knyttet til utslipp av reingass som trår i kraft 01.01.07. Dette vil ikke medføre behov for omlegging av produksjonen, men snarere innskjerping av de rutiner som gjelder i dag. Bedriften hevder det er relativt overkommelig å imøtekomme miljøkravene, den store utfordringen ligger i tilgangen på kraft etter at gjeldende avtale er gått ut.

Lokalt omstillingsarbeid

Selv om Elkem Thamshavn og Orkla Exolon fortsatt har en posisjon som hjørnesteinsbedrifter i industrikommunen Orkdal, har næringslivet i kommunen blitt mer variert de siste tiårene. Kommunen har også de siste tiårene vært igjennom flere runder med avvikling av større industrivirksomheter. I forbindelse med avvikling av en sponplatefabrikk på 1970-tallet flyttet mange av de ansatte til Skogn, siden produksjonen ble videreført ved Norske Skogs anlegg på Skogn. I forbindelse med nedlegging av offshoreverkstedet Vivor i 1984, mistet 800 mann jobben. Som en følge av disse nedleggelsene har arbeidsledigheten i perioder vært på over 10 %. I skrivende stund er det imidlertid lav arbeidsledighet, og i industrien er det snarere et udekket behov for arbeidskraft med ingeniørkompetanse.

Det har også vokst fram en del virksomhet knyttet til olje- og gassindustrien i kommunen. Lokale informanter regner dette for å være en sektor som på sikt kan bidra til et mer variert næringsliv i kommunen. Også for lokale underleverandører som i stor grad er basert på de to hjørnesteinsbedriftene vil en slik utvikling være fordelaktig. I Orkdal er det ellers noe mekanisk industri knyttet til produksjon av landbruksmaskiner, og noe grafisk industri.

Orkdal kommune har overtatt et tomteområde ved havnen, hvor det er tilrettelagt for industriell virksomhet. Utbedringene av fylkesveien har også kortet ned reisetiden til Trondheim, nå tar det om lag en halvtime med bil mellom Orkdal og Trondheim. Utviklingen åpner for at kommunen lettere kan trekke til seg arbeidskraft fra omkringliggende områder, og Orkla Exolon har blant annet flere ansatte som pendler fra Trondheim.

I miljøet satses det også på en videreutvikling av kompetansen innenfor prosessindustri og silisiumproduksjon, blant annet gjennom et planlagt utviklingssamarbeid med forskningsmiljøene ved SINTEF/NTNU. I denne forbindelse kan det også nevnes at det har kommet på plass en nyetablering i kommunene som leverer støpedeler til silisiumindustrien. Bedriften er en spin-off fra forskningen i dette miljøet.

5.9 Hemne

Bakgrunn

Hemne kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). Kommunen hadde 4290 innbyggere i 2006, og den har hatt en svak nedgang i folketallet på 2000-tallet. Det har vært en intern sentralisering i kommunen de senere årene, med en konsentrasjon rundt kommunesenteret Kyrksæterøra. I dag bor ca to tredjedeler av befolkningen i kommunesenteret, noe som har gitt grunnlag for vekst innenfor handel og service. Silisiummetallprodusenten Fesil Holla har fortsatt en sentral posisjon som hjørnesteinsbedrift i kommunen og er samtidig den viktigste arbeidsplassen etter kommunale myndigheter. Ellers gir Hemnes posisjon som nabokommune til Statoils metanolfabrikk og anlegg for ilandføring av gass på Tjeldbergodden i Aure, muligheter for industriell og næringsmessig utvikling.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Det har vært en gradvis nedbemanning ved Fesil Holla de senere årene, blant annet relatert til outsourcing av oppgaver som mekanisk industri/vedlikehold og renhold. I 2006 er det om lag 120 årsverk ved virksomheten. I tillegg blir det hevdet at verkets etterspørsel etter varer og tjenester genererer 150 årsverk i annen virksomhet lokalt. Dette gjelder i hovedsak virksomheter innenfor elektronikk, mekanisk industri, vedlikehold og transport.

Kraftavtaler

Fesil Holla har kraftavtaler med varighet fram til 2011. Med dagens kraftsituasjon vurderes dette som gunstige avtaler. Fesil er i forhandlinger med private aktører om videre tilgang til kraft etter den tid. I kommunen er det for øvrig også flere prosjekter i gang knyttet til småkraftverk.

Miljøkrav

Det jobbes kontinuerlig med å se på muligheter for energieffektivisering og begrensninger av utslipp. Dersom silisiumindustrien blir omfattet av krav om begrensninger av NOx-utslipp, vil det skape betydelige utfordringer. En innskjerping av miljøkravene på dette området innebærer behov for nytt produksjons-/renseutstyr.

Lokalt omstillingsarbeid

Kommunens næringsavdeling samarbeider med private aktører, blant annet Hemne Næringsforum, i forhold til lokal næringsutvikling. Kommunen ønsker imidlertid å intensivere næringsutviklingsarbeidet. Det er noe satsning innenfor oppdrettsnæringen i kommunen, herunder bedriften Aquagen. For øvrig har det vært sett på mulighetene for å bruke overskuddsenergi fra industriproduksjon til oppdrett av blant annet hummer slik som i Aure kommune. Kommunen har noe sysselsetting innenfor trevareindustrien og IT-næringen. Det har vært noe satsning på reiseliv, men det har ikke lyktes å bygge opp noe struktur rundt dette på grunn av for få lokale aktører. Det jobbes for tiden også med utvikling av Taftøy Næringspark, som skal lokaliseres på grensen mellom Hemne og Aure. Parken er et samarbeid mellom de to kommunene, og er lokalisert om lag 3 kilometer fra Tjeldbergodden. Intensjonen er å tilrettelegge for etablering av industri som ønsker å dra nytte av tilgjengelige gassressurser relatert til produksjonen på Statoil Tjeldbergodden. Det jobbes også med planer om etablering av en næringshage i kommunen, for å tiltrekke seg kompetansebasert arbeidskraft.

Vestlandet

5.10 Aure

Bakgrunn

Aure kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet (DPV). I kommunen var det omlag 3600 innbyggere i 2006 etter sammenslåingen med Tustna kommune. De to kommunene har hatt en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Anlegget ved Statoil Tjeldbergodden ble åpnet i 1997 og består av fire fabrikker: Metanolfabrikk, gassmottaksanlegg, luftgassfabrikk og LNG-fabrikk. Metanolfabrikken er blant de største i verden og baserer seg på gass fra Heidrun-feltet på Haltenbanken. I 2006 utføres det til sammen 129 årsverk ved Statoil Tjeldbergodden, som er en liten økning siden 2000 da det var 107 årsverk.

Statoil Tjeldbergodden har lagt fram planer om utvidelse av metanolfabrikken og dessuten fått konsesjon for bygging av gasskraftverk. Dersom dette blir etablert vil gasskraftverket produsere om lag 7 TWh i året (1 TWh = 1000 GWh) og dermed øke den norske kraftproduksjonen med om lag 6 %. Det hevdes at en samkjøring av disse prosjektene vil gi både miljømessige og økonomiske gevinster.

Ved Statoil Tjeldbergodden er det også tilrettelagt for bruk av kjølevann til oppdrettsnæringen, og Norsk Hummer AS har etablert en virksomhet på stedet.

Arbeidskraften til Statoil-anlegget rekrutteres i stor grad fra Aure, i tillegg kommer det noe fra omegnskommunene. Fra lokalt hold hevdes det at anlegget på Tjeldbergodden genererer 250-300 arbeidsplasser, i tillegg til de som er direkte sysselsatt. Dette er knyttet til virksomhet som vedlikehold, kantine, vakt, transport og lignende.

Kraftavtaler

Sentralt i Statoilkonsernet er det etablert kraftavtaler som også omfatter Statoil Tjeldbergodden. Virksomheten har en utfordring når det gjelder fremtidig krafttilgang i forhold til

underskuddet på kraft i Midt-Norge. Bygging av kraftanlegget ved Tjeldbergodden anses å ha stor betydning for å sikre krafttilgang både i et regionalt og et nasjonalt perspektiv.

Miljøkrav

Anleggene til Statoil er nye og hevdes å være basert på den best tilgjengelige teknologien. Det er derfor en relativt energieffektiv produksjon og lave utslipp ved anleggene. Det understrekes blant annet at metanolfabrikken er blant de mest energieffektive på verdensbasis. Dersom etableringen av gasskraftanlegget gjennomføres møter Statoil Tjeldbergodden en sentral utfordring i forhold til utslipp av CO₂. NVE har innvilget konsesjon for bygging av gasskraftverk men pålegger ikke Statoil CO₂-håndtering fra første stund. Et slikt påbud regnes som samfunnsøkonomisk ulønnsomt som en følge av den vanskelige kraftsituasjonen i Midt-Norge.

Lokalt omstillingsarbeid

I forbindelse med sammenslåingen mellom Aure og Tustna er det ambisjoner om å opprette en egen kommunal førstelinjetjeneste rettet mot næringslivet. Kommunen samarbeider også med andre lokale næringsutviklingselskap og foreninger, blant annet Tjeldbergodden Utvikling og Aure Næringsforum. Tjeldbergodden Utvikling er et lokalt næringsutviklingselskap med hovedfokus å øke aktiviteten i næringsparken i Tjeldbergodden. Kommunen er her inne på eiersiden. Kommunen ønsker å dra veksler på det potensial for nye arbeidsplasser som videre industriutvikling ved Statoil Tjeldbergodden gir. Statoil bidrar også med midler og kompetanse for å styrke den lokale industriutviklingen. I forbindelse med kommunesammenslåingen ble det også vedtatt å bygge en ny bro (Imarsundsambandet), som skal stå ferdig i januar 2007. Denne vil bedre den interne kommunikasjonen i kommunen.

5.11 Sunndal

Bakgrunn

Sunndal ligger innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. I kommunen var det 7320 innbyggere i 2006, og det har vært en relativt stabil befolkningsutvikling på 2000-tallet. Aluminiumsverket Hydro Sunndal har fortsatt en posisjon som hjørnesteinsbedrift i kommunen, og har vært sentral i Hydros satsning på aluminium.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Hydro Sunndal er det i 2006 940 ansatte. Ved årtusenskiftet var det 933 ansatte. Tallet inkluderer både aluminiumsverket og støttefunksjoner. Tilgangen på lokal arbeidskraft har vært stabil de siste tiårene. I overkant av 80 % av de ansatte kommer fra Sunndal kommune, mens 10 % pendler fra nabokommunen Tingvoll og Nesset. I tillegg kommer det noe arbeidskraft fra andre kommuner i regionen, og det er også noen ukependlere fra Østlandsområdet.

På 2000-tallet er det gjort betydelige investeringer (5,6 milliarder kroner) i modernisering og ombygging av bedriften. Det nye produksjonsanlegget, som baserer seg på prebaketeknologi sto klart i 2005. Aktiv involvering og bruk av lokale underleverandører har vært i fokus i denne utviklingsprosessen ved verket. Ifølge lokale informanter bidro prosessen til en positiv utvikling for det lokale industrielle miljøet. I utgangspunktet antok man at det ville være krevende å videreutvikle det lokale leverandørnettverk siden det var dominert av små bedrifter, men ifølge lokale representanter har man langt på vei lykket med dette. Verket har også outsourcet mange av oppgavene som går på vedlikehold, service og det mekaniske.

Kraftavtaler

Kraftbehovet er delvis dekket gjennom langsiktige avtaler med Statkraft, i tillegg kjøpes noe i det åpne kraftmarkedet. Ansvar for kraftavtalene ligger sentralt i Hydro-konsernet.

Miljøkrav

Det eksisterende rensenanlegget for støv og gass fra elektrolyseprosessen er underdimensjonert, og det jobbes nå med forbedringer. Verket har en midlertidig utslippstillatelse fram til 2008. En annen utfordring er å holde seg under utslippsgrensen for fluor. Her trengs det en forbedring av renskapasiteten. Det nye anlegget har imidlertid lave utslipp av klimagasser (CO₂, SO₂). For øvrig har virksomheten noe avfallshåndtering gjennom deponi på Langøya.

Lokalt omstillingsarbeid

Sunndal fikk omstillingsstatus allerede i 1989, og gjennomførte deretter et 4-årig omstillingsprogram med støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet. I dag er Sunndal næringsutvikling kommunens utøvende organ for næringsutvikling. Selskapet eies med 51 % av kommunen. Andre eiere er Hydro, Sunndal Næringsforening, lokale banker og SIVA. Det er betydelig forskningskompetanse i område både knyttet til Hydros anlegg og havbruks-

selskapet Akvaforsk, som har utspring i Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås. Akvaforsk er ledende internasjonalt på forskning knyttet til fiske og havbruk.

Sunnal har de siste 15-20 årene utviklet seg i retning av å bli mer flersidig, men fortsatt er om lag 40 % av sysselsettingen i kommunen innenfor sekundærnæringen. For å videreutvikle den lokale leverandørindustrien jobbes det i regi av Hydro med utvikling av en industripark, basert på konseptet som ble benyttet ved Hydro Porsgrunn. Dette går i hovedsak på at bedriften utskiller aktiviteter som går ut over kjerneaktiviteten i en industripark. Tilsvarende prosjekter er i gang ved flere andre av Hydros produksjonsanlegg (Karmøy, Årdal og Høyanger). Industriparken vil formodentlig bli realisert på nyåret 2007. Parken kan også trekke til seg ekstern virksomhet, som ønsker nærhet til et kompetansemiljø. Det jobbes også med utvikling av et fjernvarmenett som skal dekke det meste av Sunndalsøra, noe som vil være gunstig med tanke på eventuelle industrielle nyetableringer. Hydro bidrar i finansieringen av disse ulike lokale utviklingsprosjektene.

I Sunndal satses det også på en videreutvikling av kompetansen som er knyttet til aluminiumsindustrien. Det er blant annet bevilget midler fra Innovasjon Norge til prosjektet ”Innovasjon Aluminium,” som har som formål å utvikle en aluminiumsklynge i området. De involverte virksomhetene er Hydro Production Partner, Hycast, Storvik og Langset som alle var involverte som underleverandører ved utviklingen av den nye aluminiumsfabrikken.

5.12 Fræna

Bakgrunn

Fræna kommune er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Kommunen hadde 9090 innbyggere i 2006, og det har vært en svakt positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Fræna kommune er en landbrukskommune, men det er også en betydelig sysselsetting innen sekundærnæringen med om lag 30 % av den totale sysselsettingen. Bedriften Hustadmarmor, som produserer kalkprodukter for papirindustrien, er lokalisert i kommunen.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Hustadmarmor er blant verdens ledende innen sin nisje, og har hatt en positiv utvikling de siste årene. I 2005 var omsetningen ca 1,7 milliarder kroner. Majoritetseier i selskapet er

svenske Omya, som har 80 % av aksjene. Pr 2006 er det 175 årsverk ved Hustadmarmor, noe som er en økning med 15-20 årsverk siden årtusenskiftet. Store deler av den øvrige sysselsetting i kommunen er direkte eller indirekte knyttet til virksomheten. Dette gjelder i hovedsak gruvedrift, transport, rederi, service og mekanisk industri. Flere av disse virksomhetene er i det store og hele basert på Hustadmarmor's virksomhet. Bedriften har gjort investeringer på rundt 5 milliarder for å modernisere anlegget de senere årene.

Kraftavtaler

Selskapet har private kraftavtaler. Industrikraft Møre sammen med Hustadmarmor har planer om å søke konsesjon for bygging av reservegasskraftverk. En videreutvikling av dagens virksomhet avhenger av en stabilisering av kraftforsyningen. Selskapet fokuserer ikke så mye på kraftpris, men mer på stabilitet og leveringssikkerhet. Nye investeringer forutsetter at dette kommer på plass.

Miljøkrav

Bedriften har ved flere anledninger sett på muligheter for energieffektivisering, men hevder at det så langt har vært vanskelig å få gjennomført noen vesentlige tiltak. Dette har blant annet sammenheng med måten produksjonen er organisert på.

Lokalt omstillingsarbeid

I tillegg til Hustadmarmor, er Tine meieri og Moxy, som produserer trucker, sentrale industribedrifter i kommunen. Kommunen er ellers i en gunstig posisjon med tanke på reiseliv, både på grunn av sin beliggenhet ved kysten generelt og beliggenhet i forhold til nasjonale turistveier, først og fremst Atlanterhavsveien. Med sin nærhet til Molde er kommunen også en del av en større arbeidsmarkedsregion. Det siste tiåret har kommunen hatt fokus på å styrke den lokale handelsnæringa. En handels- og næringsanalyse som ble gjennomført på slutten av 1990-tallet viste at det var en viss handelslekkasje til Molde. Fortsatt er det noe handelslekkasje til Molde, men Fræna har opplevd en positiv næringsutvikling de siste par årene, med påfølgende vekst i den lokale handelsstanden. I 2006 har et handelssenter med om lag 15 virksomheter kommet på plass.

Bare det siste året har kommunen gjort store investeringer i infrastruktur, med dypvannskaien Harøysund Hamn og diverse infrastruktur knyttet til denne. Det satses på at dette skal kunne bli et knutepunkt for transport i regionen. Det legges godt til rette for videre industriutvikling

gjennom utvidelse av industriarealet i kommunen. Blant annet er en industritomt på 1000 dekar i tilknytning til den nye havna under utvikling. Intensjonen er at industrien skal kunne dra nytte av ilandføring av gass fra Ormen Lange til nabokommunen Aukra. I Aukra er det planer om et regionalt distribusjonssystem, som vil gjøre gasskraft tilgjengelig både for industri, annen næringsvirksomhet, offentlig sektor og privathushold.

5.13 Bremanger

Bakgrunn

Bremanger er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I kommunen var det 3970 innbyggere i 2006, og der har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Lokalsamfunnet Svelgen er i stor grad bygd opp rundt smelteverkets virksomhet. I Svelgen ble det etablert et smelteverk basert på rujernsproduksjon tidlig på 1900-tallet. Virksomheten fikk navnet Bremanger Smelteverk og var gjennom en større utbygging på 1950-tallet. Rujernsproduksjonen ble avviklet i 1982, noe som medførte betydelig nedbemanning. Gjennom fusjonering med Christiania Spikerverk i 1972 kom Elkem inn på eiersiden. I dag produseres det ferrosilisium ved anlegget. Elkem har også et eget kraftverk i kommunen.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Elkem Bremanger er det nå om lag 150 årsverk, men bare det siste året har det vært en nedgang på om lag 50 årsverk. Driften ved en av ovnene er stanset, og produksjonen her er foreløpig flyttet til ett av Elkems anlegg på Island. I april 2007 vil man vurdere om man eventuelt skal gjenoppta produksjonen i Norge.

Arbeidskraften ved Elkem Bremanger er i stor grad rekruttert lokalt. Bedriften har fortsatt en sentral posisjon som hjørnesteinsbedrift for lokalsamfunnet Svelgen. Det er iverksatt en del lokale omstillingstiltak for å skape robusthet i leverandørindustrien. Det satses blant annet på å styrke kompetansen hos lokale selskap for å gi disse et større utviklingspotensial. En ønsker også å kunne dra nytte av ringvirkningene av utviklingen av olje- og gassindustrien lenger nord på Vestlandet (Tjeldbergodden).

Kraftavtaler

Virksomheten har kraftavtale med Statkraft som løper ut i 2008 og 2010. Elkem Bremanger har også hatt egenprodusert kraft gjennom Elkem Energi, men 50 % av egen kraftproduksjon er nå hjemfalt til staten.

Miljøkrav

Ved Elkem Bremanger har det vært gjennomført flere prosjekter knyttet til energieffektivisering. Bedriften har blant annet søkt om støtte fra Enova for å utvikle en ny støpeteknologi som vil muliggjøre produksjon med vesentlig lavere energibruk. Bedriften har også gjennomført ENØK-tiltak knyttet til reduksjon av bruken av elektrisitet til belysning. Bedriften har også avfallshåndtering gjennom eget deponi. Fra bedriftens side hevdes det at det er fullt mulig å innfri dagens krav fra SFT, men betydelige innskjerpinger på utslippstillatelse av CO₂ vil kunne få negative konsekvenser for bedriften.

Lokalt omstillingsarbeid

Historisk sett har Elkem Bremanger opplevd flere omstillingsutfordringer med bakgrunn i omstruktureringer og effektiviseringer ved smelteverket. Et mulig framtidig satsningsområde er silisium, som anvendes som innsatsmateriale i produksjon av solcellepanel. Silisiumproduksjon er et viktig satsningsområde for Elkemkonsernet, og det har vært gjort noe forsøksdrift på dette ved Elkem Solar i Kristiansand. Elkems avdeling i Bremanger var aktuell som lokalitet for produksjon av silisium til solceller. Valget falt imidlertid på Elkem Solar i Kristiansand, hvor også forskningsavdelingen ligger.

Arbeid med næringsutvikling i kommunen er kanalisert gjennom Bremanger Vekst. Kommunen hadde omstillingsstatus fra 1997 til 2003. Utfordringene er både knyttet til nedbemanning ved smelteverket og en sesongbetont fiskerinæring i ytre deler av kommunen (Bremangerlandet). Det jobbes nå med søknad om en ny omstillingsperiode, hvor en ønsker medfinansiering fra både fylkeskommunen og staten. Søknad skal etter planen sendes i løpet av 2006. I utgangspunktet er det snakk om en omstillingsperiode med en varighet på ett til to år. Fokus for dette omstillingsarbeidet vil være på behovet for å sikre kommunen to til tre større industriprosjekter. Dette har blant annet bakgrunn i erfaringen fra forrige omstillingsrunde, hvor en mente at de ulike utviklingsprosjektene som ble iverksatt var for små til at de bidro til lokal næringsutvikling.

Bremanger kommune har tilgjengelig arealer for ny næringsutvikling, og det er flere knoppskytingsprosjekter lokalt, eksempelvis produksjon av industripellets i regi av Elkem, steinuttak og noen mindre kraftprosjekter. Men det understrekes at det er behov for større industriprosjekter. Som tidligere nevnt var anlegget i Bremanger aktuell for Elkems satsning på silisium, og en håper å komme i betraktning ved nye investeringsrunder innenfor dette området.

5.14 Høyanger

Bakgrunn

Kommunen er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det var 4450 innbyggere i kommunen i 2006, og det har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Aluminiumsverket i Høyanger har tradisjonelt hatt en dominerende rolle i kommunen. Verket tok lenge ansvar også for samfunns- og velferdsoppgaver som i dag ivaretas av kommunen. Verket ble overtatt av Hydro i 1986.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Hydro Høyanger er det i dag ca 150 årsverk. Det har vært en nedgang på ca 100 årsverk siden årtusenskiftet. Hydro er stor kunde hos lokale leverandører, først og fremst innen transport og vedlikehold. Det er også tette koplinger mellom Hydro og den andre store industribedriften i kommunen, Fundo Wheels. Hydro står blant annet for leveransen av flytende aluminium til denne virksomhetens produksjon av bilfelger. Fundo Wheels har om lag 330 ansatte. Hydro har de senere årene skilt ut en del av aktivitetene som ligger utenfor kjernevirksomheten, og bidro til opprettelsen av Høyanger Industri og Næringspark i 2006. En annen viktig aktør er Høyanger industriutvikling AS (HIAS). Selskapet ble opprettet gjennom et samarbeid mellom Høyanger kommune og Hydro, for å erstatte de arbeidsplassene som falt bort da den delen av verket som var drevet med Søderberg-teknologi ble stengt i 2006.

Kraftavtaler

Hydro hadde fram til 1996 et eget kraftverk i Høyanger, som nå er hjemfalt til staten. Hydro har for tiden myndighetsbestemte kontrakter med Statkraft som løper ut i 2010. Nye

investeringsplaner for verket er foreløpig lagt på is i påvente av langsiktige og konkurranse-dyktige vilkår for krafttilgang.

Miljøkrav

Virksomhetens hovedutfordring på miljøsidan har vært knyttet til Søderberg-anlegget, som ble stengt i februar 2006. En mulig fremtidig utfordring er knyttet til eventuelle endringer i betingelser for NOx-utslipp.

Lokalt omstillingsarbeid

Høyanger Næringsutvikling AS er kommunens organ for næringsutvikling. Høyanger er for tiden inne i en omstillingsperiode. I 2004 ble kommunen tildelt ekstraordinære statlige omstillingsmidler, som i løpet av omstillingsperioden vil kunne komme opp i 30 millioner kroner. I tillegg har Hydro bidratt med 65 millioner til omstillingsfondet. Høyanger kommune har i samarbeid med Høyanger Industriutvikling utarbeidet en ny næringsplan for Høyanger med fire hovedsatsningsområder for omstillingsarbeidet. To av disse er samfunnsrettede og dreier seg om satsning på stedsutvikling og ungdom. De andre to satsningsområdene er industrirettede og dreier seg om nyskaping og det å styrke det eksisterende næringslivet.

Av de om lag 120 som mistet jobben da Søderberg-anlegget ble avviklet har de aller fleste i dag fått ny jobb, blant annet internt i Hydro og i offshore. I dag hevdes det at det er en utfordring å få tak i nok arbeidskraft til det eksisterende næringslivet. Høyangers isolerte beliggenhet gjør det vanskelig med innpendling.

5.15 Årdal

Bakgrunn

Kommunen er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det var i 2006 5550 innbyggere i kommunen, og det har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Hele 52 % av innbyggerne er sysselsatt innenfor sekundærnæringen, og Årdalssamfunnet er i stor grad bygd opp rundt hjørnesteinsbedriften Hydro Årdal.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Hydro Årdal, som er en aluminiumsprodusent, er det om lag 600 årsverk. Hovedsakelig er dette lokal arbeidskraft, noe som må ses i sammenheng med kommunens relativt isolerte beliggenhet. Produksjon skjer både ved Prebake- og Søderberg-teknologi. Søderberg-anlegget skal avvikles sommeren 2007. Søderberg-anlegget utgjør en forholdsvis liten andel av produksjonen (50 000 av 230 000 tonn), men det har betydelige konsekvenser i forhold til sysselsetting. Om lag 130 ansatte vil miste jobben. Hydro har også en betydelig forskningskompetanse i Årdal.

Fra lokale kilder hevdes det at Hydro-anleggets kjøp av varer og tjenester lokalt utgjør rundt 300 årsverk hos leverandørene. Enkelte av disse har også leveranser til andre kunder, men påvirkes i betydelig grad av utviklingen ved Hydro Årdal.

Kraftavtaler

Hydro Årdal har egenproduksjon av kraft, og har avtaler som sikrer tilgangen fram til 2020. En eventuell utvidelse av produksjonen i Årdal forutsetter imidlertid nye gunstige kraftavtaler, noe som pr dato ikke virker så veldig realistisk.

Miljøkrav

Bedriften jobber med energieffektivisering knyttet til varmegjenvinning. De har ikke lenger eget deponi for avfall ved Hydro Årdal, og avfallet sendes nå til Norsk Avfallshåndterings deponi på Langøya. Det er utslippskravene fra SFT som har resultert i at Søderberg-anleggene i Norge må avvikles innen 1.1.2007. Verket i Årdal søkte om dispensasjon fram til 2010, men fikk kun innvilget til oktober 2007. Søderberg-anlegget vil derfor være i drift fram til juni 2007. Bedriften kjenner ikke til andre miljøkrav som i betydelig grad vil ha betydning for bedriften.

Lokalt omstillingsarbeid

I Årdal ble omstilling aktualisert med diskusjonen rundt Søderberg-anlegget. Selv om det har vært en gradvis reduksjon av arbeidsstokken de siste årene, er det først nå man får en betydelig nedbemanning. I 2004 fikk kommunen innvilget et tilskudd fra staten på inntil 70 millioner kroner i støtte til omstillingsarbeid. I tillegg får kommunen også 400-500 000 kr i engangsbeløp fra Hydro for hver industriarbeidsplass som erstattes med en ny arbeidsplass lokalt. Omstillingsarbeidet i Årdal har to hovedaktører: Årdal Utvikling, som er et selvstendig

selskap som er kommunens apparat for næringsutvikling, og Årdal Framtid, som er et selskap som ble opprettet i omstillingsøyemed. I regi av Hydro Årdal er dessuten en industripark under utvikling. Planen er at denne parken også skal ha funksjon som industriinkubator.

Det er satt i gang flere konkrete tiltak i omstillingsarbeidet for å skaffe nye arbeidsplasser. Eksempel på en nyetablering er dørfabrikken Dooria, som i sin tur har lagt grunnlag for flere serviceetableringer. Solcellefabrikken Nor Sun, som er et samarbeidsprosjekt mellom ÅFAS, Hydro og Scantec, ser også ut til å bli realisert. Hydro skal investere 150 millioner i dette prosjektet, og det vil bli fristilt et industriområde ved Hydro Årdal for fabrikken. Går alt som planlagt vil fabrikken være i full drift ved utgangen av 2008, men vil allerede på slutten av 2007 være i gang med om lag 60 ansatte. I omstillingsarbeidet vurderes også et helseprosjekt som vil kunne gi 30-40 nye arbeidsplasser. Det hevdes at de fleste som har mistet jobben i forbindelse med utfasing av Søderberg-anlegget allerede er i ny jobb, og at det er underskudd på visse typer arbeidskraft i området.

Det nåværende omstillingsarbeidet er den andre perioden med omstillingsstatus. Kommunen fikk omstillingsstatus første gang i 1989, og gjennomførte da et 4-årig omstillingsprogram.

5.16 Kvam

Kvam kommune er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det var omlag 8300 innbyggere i kommunen i 2006, og befolkningsutviklingen har vært negativ på 2000-tallet. Elkem Bjørvefossen har som produsent av videreforedlet ferrosilisium vært en hjørnesteinsbedrift i lokalsamfunnet Ålvik, men høsten 2006 ble det vedtatt at anlegget skulle nedlegges. Produksjonen skal flyttes til Island i 2008, hvor det er lavere kraftpriser. Dette innebærer et bortfall på 160 arbeidsplasser hos Elkem, i tillegg vil om lag 50 arbeidsplasser hos lokale leverandører av varer og tjenester (hovedsakelig innen transport) bli direkte berørt.

Kvam kommune var også gjennom en restrukturering i 2001, da Elkem kuttet 100 arbeidsplasser. Midler fra Elkem og kommunen ble da brukt for å få utvikle nye arbeidsplasser. Kvam kommune har nå inne en søknad om statlige omstillingsmidler. Et prosjekt som vurderes av Elkem er gjenvinningsanlegg for problemavfall i kommunen, som vil kunne gi 50 arbeidsplasser. En slik satsing forutsetter imidlertid tilgang på rimelig kraft.

En dypvannskai og en betydelig ”industrikultur” ansees som fortrinn for kommunen i arbeidet med å trekke til seg nye industrietableringer. Kvam hadde omstillingsstatus første gang i 1990. Det ble da gjennomført et 4-årig omstillingsprogram.

5.17 Odda

Bakgrunn

Odda ligger innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I kommunen var det 7250 innbyggere i 2006, og det har vært en negativ befolkningsutvikling på 2000-tallet. Kommunen har en lang tradisjon som industrikommune. De to store gjenværende bedriftene innenfor kraftkrevende industri i Odda er Boliden og Tinfos Titan & Iron. Begge disse spiller fortsatt en framtrødende rolle i kommunen. Den tredje kraftkrevende virksomheten, Odda Smelteverk, ble avvirket i 2003.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Boliden (tidligere Norzink Odda) er det i dag 380 årsverk. Det har siden årtusenskiftet vært en reduksjon på ca. 30 årsverk. Boliden baserer seg i stor grad på lokal arbeidskraft og lokale underleverandører. Enkelte av disse underleverandørene er større virksomheter, slik som ISS med 50-60 årsverk knyttet til mekanisk industri og vedlikehold. Denne virksomheten er etablert som et resultat av outsourcing fra Boliden.

Ved kommunens andre store industribedrift, Tinfos Titan & Iron, er det 200 årsverk. Også her har man hatt en liten reduksjon siden årtusenskiftet, med en nedgang på ca. 15 årsverk. Av de nærmere 400 millioner kronene som virksomheten bruker til innkjøp av varer og tjenester, legges rundt 50 millioner igjen lokalt. Det hevdes at omlag 50 årsverk ved lokale leverandører kan knyttes til aktiviteten ved Tinfos.

Når det gjelder mer standardiserte tjenester og produkter innenfor mekanisk industri, elektronikk og lignende er det flere bedrifter som både har Tinfos, Boliden og andre lokale og eksterne virksomheter som kunder. Samtidig er det eksempler på bedrifter som leverer mer spesialiserte produkter og tjenester til en av virksomhetene. Fra lokale kilder hevdes det at det samlet dreier seg om 4-500 årsverk lokalt som kan knyttes direkte til leveranser til de to hjørnesteinsvirksomhetene.

Kraftavtaler

Boliden hadde tidligere tilgang til egen kraft gjennom Tyssedal kraftstasjon, som nå er alt hjemfält til staten. Tinfos har i dag en fast kraftavtale som dekker 80-90 % av energibehovet, mens resten kjøpes til markedspris. Denne avtalen går ut ved årsskiftet.

For perioden 2007 til 2030 har både Tinfos og Boliden inngått en avtale som dekker rundt totredjedeler av behovet til en basispris på 20 øre pr kWh. Avtalene er knyttet til kraft fra Tyssedalsfallene. Avtalen var ment å gi en ”myk” overgang til markedsbasert prising, men kan vise seg å by på utfordringer. En klausul i avtalen som gjelder fram til 2020 tilsier at dersom markedspris de siste syv dager er over 35 øre kWh, gjelder ikke avtaleprisen på 20 øre men lokal markedspris. Slik det ser ut pr dags dato med stor økning i markedsprisen vil dette forholdet kunne inntreffe for deler av 2006.

For perioden 2007 til 2010 dekkes resten av kraftbehovet gjennom ulike avtaler med leverandører. Hva som skjer etter 2010 er foreløpig uavklart. Ved Boliden er det planer om utbygging av virksomheten. Første fase av et stort moderniseringsprogram ble gjennomført i 2003-2004. På grunn av økning i kraftprisene er det imidlertid usikkert om fase to blir igangsatt. Spørsmålet om framtidig krafttilgang er også avgjørende for videre investeringer ved Tinfos. Også ved denne bedriften venter man på utfallet av arbeidet med et eventuelt eget industrikraftregime.

Miljøkrav

En utfordring for Boliden når det gjelder miljøkrav har vært å imøtekomme konsesjonen fra 2005 knyttet til krav om reduksjon av støy. Bedriften har derfor en midlertidig avtale med SFT mens det jobbes med forbedringer. Av andre miljøtiltak kan nevnes at et energilednings-system er under utvikling. Innføringen av det nye regelverket for utslipp av kjemikalier (REACH), kan være av avgjørende betydning for videre produksjon ved bedriften, avhengig av hvor strenge krav som innføres.

Tinfos har en rekke miljøkrav å forholde seg til og jobber kontinuerlig med å tilrettelegge for begrensnig av utslipp. SFT-konsesjonen vil bli innskjerpet fra 2007. Det er vesentlige omkostninger knyttet til å imøtekomme miljøkravene, men bedriftene ser på dette som overkommelig. En vurderer det også som fordelaktig å ha en miljøbevisst profil. Kyotoavtalen er sentral når det gjelder fremtidige utfordringer på miljøsidan. Tinfos leverer 1 GWh

fjernvarme til lokale bygg, blant annet et industrimuseum. Bedriften har fått tilskudd fra Enova på 35 millioner til utvikling av et varmekraftverk for å gjenvinne prosessvarme. Samlet kostnad på denne investeringen er 240 millioner. Dersom dette realiseres vil det utgjøre en gjenvinning på 120 GWh. Prosjektet er foreløpig utsatt, og bedriften hevder at de trenger forutsigbarhet og langsiktighet på krafttilgangen for å eventuelt kunne iverksette dette.

Lokalt omstillingsarbeid

Næringsutvikling ivaretas i dag internt i kommunen, i tillegg har man hatt samarbeid med utviklingselskapet Hardanger Vekst i forbindelse med omstillingsarbeidet. Odda hadde i perioden 1998-2003 omstillingsstatus, og omstillingsarbeidet har bidratt til opprettelse av en del nye arbeidsplasser og en styrking av den lokale kompetansen. Mange av de som mistet jobben i forbindelse med nedleggelsen av smelteverket i 2003 har fått nye jobber. Det er for tiden lav ledighet i kommunen, og på noen områder har industrien vansker med å få tak i arbeidskraft med rett kompetanse. Etter avviklingen av smelteverket har kommunen nå en industritomt på 167 mål, og det er ennå ikke avklart hva som skal gjøres med denne. Et av alternativene er at deler av industriområdet vernes og det etableres et industrimuseum.

Usikkerheten knyttet til fremtidig krafttilgang oppleves som en stor utfordring for utviklingsarbeidet i Odda kommune. Det er uansett fortsatt et fokus mot å differensiere arbeidslivet. Man ønsker blant annet å utvikle en ny image for Odda, hvor kulturbasert næringsutvikling står sentralt. Det er imidlertid utfordrende å få til entreprenørskap og nyskaping i en kommune som tradisjonelt har vært fundert på trygge arbeidsplasser i industrien. Kommunen profilerer seg som en del av en Hardangerregion bestående av Odda, Eidfjord, Jondal og Ullensvang, blant annet gjennom prosjektet "Flytt hit". Det er i stor grad felles arbeidsmarked mellom Odda og Ullensvang, og Odda er et naturlig senter for indre Hardanger.

5.18 Kvinnherad

Bakgrunn

Kvinnherad er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I kommunen var det 13070 innbyggere i 2006, og befolkningsutviklingen har vært svakt negativ på 2000-tallet. Selskapet Sør-Norge Aluminium (Sør-Al) kom i drift på Husnes i 1965. Selskapet eies av Alcan

Aluminium Inc (50 %) og Hydro Aluminium ASA (49,9 %). Som hjørnesteinsbedrift har Sør-Al lagt grunnlaget for flere industrivirksomheter i området og har fortsatt stor betydning for Kvinnherad kommune. Bosettingen i kommunen er i hovedsak konsentrert rundt to sentra, administrasjonssenteret Rosendal i den indre delen av kommunen og Husnes i den ytre delen.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Sør-Al er det 390 årsverk pr 2006. Det har vært en jevn nedgang i antall årsverk etter årtusenskiftet. Samlet dreier det seg om ca. 60 årsverk. Ved Sør-Al er det aluminiumsproduksjon basert på prebaketeknologien. Omsetningen første halvår 2006 har vært tilfredsstillende. Bedriften har lagt grunnlaget for utvikling av flere lokale underleverandørsbedrifter. De fleste av disse har i dag utvidet kundegrunnlaget, men fortsatt er de i stor grad avhengige av Sør-Al. Fra lokale kilder hevdes det at selskapets etterspørsel etter varer og tjenester lokalt genererer i overkant av 500 arbeidsplasser blant leverandørene. Sør-Al har også vært involvert i utvikling av nye industriområder som kommunen har lagt ut.

Kraftavtaler

Kun 10 % av krafttilførselen til selskapet er knyttet til en myndighetsbestemt kraftavtale, denne avtalen utløper i 2010. Ellers baserer bedriften seg på markedskraft med avtaler fram til 2012, herunder avtale med svenske Vattenfall som dekker 40 % av kraftbehovet. Kraftsituasjonen etter 2012 er usikker, man avventer hva som skjer i forhold til et eventuelt nytt industrikraftregime. Selskapet har også gjort sonderinger i forhold til å etablere et kullkraftverk på Husnes, for på den måten å dekke eget kraftbehov.

Miljøkrav

Bedriften jobber med energieffektiviseringstiltak først og fremst knyttet til varmegjenvinning til eget anlegg. I tillegg har bedriften jobbet med utvikling av gjenbrukssløyfer og sirkulasjon av materiale for å redusere avfall. I løpet av 2006 vil det være minimalt med materiale som går til avfall. Bedriftens eget avfallsdeponi skal derfor avvikles.

Lokalt omstillingsarbeid

Kommunen ivaretar sentrale næringsutviklingsfunksjoner internt. I tillegg er Kvinnherad Næringssservice medspiller i bedriftsrettede tiltak. Som kraftkommune er kommunen i en gunstig posisjon økonomisk, men den isolerte beliggenheten setter likevel kommunen i en sårbar situasjon. Det er iverksatt flere tiltak for å gjøre noe med dette, og man anser

forbedring av infrastrukturen som helt avgjørende. Kommunen er fortsatt avhengig av ferger, men Folgefonntunnelen har bedret kommunikasjonen til Odda. I tillegg er Halsnøysambandet under utbygging, noe som vil gi de 2300 innbyggerne på Halsnøy ferjefritt samband til fastlands-Kvinnherad. Dette vil bidra til en større arbeidsmarkedsregion i Ytre Kvinnherad (Husnes med omland) på om lag 9000 av kommunens innbyggere. På lengre sikt er det også aktuelt for kommunen å bedre kommunikasjonslinjene til Stord. Situasjonen i næringslivet i kommunen for øvrig regnes for å være positiv. Det er flere eksempler på nyetableringer, slik som Nor-Safe AS.

5.19 Karmøy

Bakgrunn

Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet og hadde 37930 innbyggere i 2006. Befolkningsutviklingen har vært positiv på 2000-tallet. Petroleums industri og maritim industri har sammen med prosessindustrien en framtrødende posisjon på Karmøy. Med sin nærhet til Haugesund er kommunen del av en større bo- og arbeidsmarkedsregion.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

For tiden er det om lag 1400 årsverk ved Hydro Karmøy, som produserer aluminium. Siden årtusenskiftet har det vært en nedgang i bemanningen på om lag 150 årsverk. Hydro har fortsatt en sentral posisjon i kommunen, men man finner ikke samme type avhengighet som i de mer avsidesliggende lokalsamfunnene på Vestlandet. Virksomheten har likevel stor betydning for lokale leverandører av varer og tjenester, og det hevdes at bedriften årlig kjøper varer og tjenester lokalt for rundt 350 millioner kroner.

Trefjerdedeler av de ansatte ved Hydroanlegget er fra Karmøy, mens de øvrige hovedsakelig rekrutteres fra Haugesund. Innpendlingen har vært økende det siste tiåret. Ved Hydro Karmøy er det for tiden en industripark på 2000 mål under utvikling, med utgangspunkt i kompetansen ved Hydro. Industriparken vil kunne nyttiggjøre seg gjeldende infrastruktur, et betydelig lokalt og regionalt marked og en vesentlig industrikompetanse. Hydro ønsker å stimulere til mer regional tenkning blant kommunene på Haugalandet.

Kraftavtaler

Hydro Karmøy har ca 75 % av krafttilgangen dekket fra egen kraftproduksjon i Suldal og Røldal. Konesjonen går ut i 2022, og vil da kunne være utsatt for hjemfall. Den øvrige kraften kjøpes på det åpne kraftmarkedet. Utfallet i forhold til et eventuelt hjemfall, hevdes å være en viktig faktor for Hydros beslutning om en eventuell utvidelse av produksjonen.

Miljøkrav

Hydro Karmøys sentrale utfordring på miljøsidan er utfasingen av Søderberg-teknologien i løpet av 2009. Inkludert andre funksjoner som støping, vedlikehold med mer, vil om lag 6-700 mann bli rammet av en nedstengning av Søderberg-anlegget. Søderberg-teknologien er basert på åpne celler og har høyere utslipp og lavere produktivitet enn de mer moderne cellene med forbakte anoder, såkalt prebaketeknologi. Et mulig alternativ er derfor en utbygging av et nytt prebakeanlegg. Dette beror imidlertid på utviklingen i kraftmarkedet. Innskjerping av miljøkrav for øvrig anses å være overkommelige.

Lokalt omstillingsarbeid

Kommunen ivaretar næringsutvikling på det overordnede plan og har i tillegg nært samarbeid i forbindelse med bedriftsrettede næringsutviklingselskap, blant annet Rogaland Ressurs-senter. Det er for øvrig flere regionale utviklingsaktører i Haugalandområdet, og Karmøy kommune har også et nært samarbeid med Haugaland Vekst som ivaretar næringsarbeid for nabokommunene Haugesund, Tysvær og Bokn. De største næringsmessige utfordringene i kommunen har tradisjonelt vært knyttet til utfordringer i den maritime industrien, blant annet med rasjonalisering og omstillinger i skipsverftsindustrien og utflagging av rederier.

For tiden er imidlertid industrien og næringslivet på Karmøy inne i en positiv utvikling, men møter altså en stor utfordring knyttet til Hydros omstrukturering i 2009. Man regner med at en del av arbeidsstokken ved Søderberg-anlegget sikres ny jobb internt i produksjonen eller i Hydrorelatert virksomhet i industriparken. Avviklingen av Søderberg-teknologien vil også være en stor utfordring for lokale underleverandører. Karmøy kommune samarbeider nært med både Hydro og arbeidstakerorganisasjonen i området om å håndtere denne utfordringen. Karmøy har blant annet fått innvilget midler fra regionalt utviklingsprogram for Rogaland for å styrke leverandørindustrien. Kommunen er også involvert i andre utviklingsprosjekter som skal styrke industrien i området. Det er fokus på å anlegge et regionalt perspektiv på

næringsutviklingsarbeidet, og i samarbeid med Bokn, Tysvær og Haugesund jobbes det med å utvikle en næringspark (Haugaland Næringspark) for industri basert på naturgass.

5.20 Tysvær

Bakgrunn

Tysvær kommune er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I kommunen var det 9350 innbyggere i 2006, og kommunen har hatt en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. En stor andel av sysselsettingen i kommunen er innenfor oljeutvinning og relatert industri. Kommunen er også blant de større landbrukskommunene i Rogaland.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Statoil Kårstø blir det utført 618 årsverk i 2006. Det har vært en liten økning siden 2000, da det var 595 årsverk. Virksomheten produserer nafta, LPG, kondensat og etan. Arbeidskraften kommer i hovedsak fra Haugesund, Karmøy og Tysvær. I normalperioder sysselsetter virksomheten i tillegg til egne ansatte ytterligere 250-300 personer på kontrakt. Selskapet kjøper varer og tjenester både lokalt og eksternt. Tøff konkurranse har bidratt til en profesjonalisering av den lokale leverandørindustrien. En annen utfordring for den lokale leverandørindustrien er knyttet til at store konsern sentraliserer egne innkjøp av varer og tjenester.

Kraftavtaler

Statoil Kårstø har noe egenproduksjon av kraft. I Haugalandsregionen er det ikke bare en utfordring å sikre fremtidig krafttilgang, det er også et behov for å øke den eksisterende linjekapasiteten. Naturkrafts gasskraftverk på Kårstø er planlagt satt i drift høsten 2007. Pr dato foregår det noe energiproduksjon fra et mindre gasskraftverk på prosessanleggsområdet til Statoil Kårstø.

Miljøkrav

Hovedutfordringene på miljøsidene er knyttet til utslipp av klimagasser. Det er blant annet behov for investering i ny teknologi for å imøtekomme skjerpede myndighetskrav om begrensning av NO_x-utslipp.

Lokalt omstillingsarbeid

Næringsutviklingsspørsmål i Tysvær ivaretas gjennom selskapet Haugaland Vekst. Dette er et interkommunalt næringsutviklingssamarbeid mellom Haugesund, Bokn, og Tysvær kommuner og Rogaland Fylkeskommune. Et prosjekt selskapet jobber med er etablering av Haugaland Kunnskapspark, hvor man ønsker virksomheter som kan dra veksel på nærheten til gasskraftverket.

Etableringen av Statoil Kårstø har gitt en vesentlig bedring av kommuneøkonomien i Tysvær. Eiendomsskatten fra Statoil Kårstø utgjør i dag omkring en fjerdedel av kommunens skatteinntekter. Etablering av Statoil har følgelig vært et viktig grunnlag for utvikling av tjenestetilbudene i lokalsamfunnet. Det har også gitt tilgang på mer kunnskapsbaserte arbeidsplasser og et bredere arbeidsmarked i regionen. Dette gir økte muligheter for at unge med høyere utdanning skal kunne få jobb på hjemstedet.

5.21 Sauda

Bakgrunn

Sauda kommune ligger innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Kommunen hadde 4770 innbyggere i 2006, og befolkningsutviklingen i kommunen har vært negativ på 2000-tallet. Smelteverket i Sauda har en lang historie som hjørnesteinsbedrift og har dannet grunnlag for framvekst av en lokal leverandørindustri. Under storhetstiden på 1960-tallet bodde det over 6000 mennesker i Sauda og over 1000 personer jobbet ved smelteverket.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

I dag er smelteverket eid av det franske selskapet Eramet, og det produseres mangan. Pr 2006 er det 220 årsverk ved bedriften. Antall årsverk har vært noe nedadgående siden årtusen-skiftet. Dette dreier seg i hovedsak om at virksomheten har skilt ut ulike vedlikeholdstjenester. Det er også etablert en industripark i tilknytning til smelteverket, hvor bedriftene server både Eramet Sauda og andre aktører. Eramet har en rekke underleverandører både nasjonalt, regionalt og lokalt, men hoveddelen av leverandørene til den ”daglige driften” er lokale. Bedriften har imidlertid innført et krav til de lokale underleverandørene om at minst 50 % av deres leveranser skal være til andre selskaper. Dette skal virke skjerpende for leverandørene. En del av leverandørene har også kunder på Husnes og i Odda.

Kraftavtaler

Bedriften har pr i dag kraftavtale med Statkraft som går ut i 2011. De har fremforhandlet en ny avtale med Statkraft på markedsbaserte vilkår fram til 2020, som vil dekke 80 % av kraftbehovet. Det er ennå usikkert hvordan de resterende 20 % av kraftbehovet skal dekkes, men man anser dette for å være håndterbart. Elkem har fått konsesjon for utbygging av vannkraftverk i Saudafallene. Arbeidet er startet opp i 2005 og forventes å være ferdig i 2008. Vannkraftutbyggingen vil sysselsette 300 personer i en periode på i overkant av tre år. Utbyggingen vil også generere ringvirkninger i det lokale næringslivet.

Miljøkrav

Det regnes ikke som noen stor utfordring for bedriften å imøtekomme de miljøkravene som eksisterer pr dato. Eramet har konkrete planer om et energigjenvinningsprosjekt, men det er enda ikke tatt noen beslutninger om iverksettelse. Dersom prosjektet blir gjennomført vil det gi bedriften en energibesparelse på omlag 100 GWh. For øvrig anvendes spillvarme fra Eramet til varmekabler i sentrum.

Lokalt omstillingsarbeid

Sauda kommune har opprettet næringsutviklingselskapet Sauda Vekst AS i samarbeid med om lag 70 aktører fra lokalt næringsliv, herunder også Eramet. Dette inkluderer storparten av næringslivet i Sauda. Sauda Vekst vurderer fortsatt smelteverket som en hjørnestein i lokalsamfunnet, både på grunn av virksomhetens størrelse som arbeidsplass og som en følge av de relaterte arbeidsplassene.

Sauda kommune har vært gjennom en periode som omstillingskommune som startet i 1989 og som ble avsluttet i 1995. Organiseringen av næringsutviklingsarbeidet i kommunen i dag regnes som en videreføring av det grunnlaget som ble lagt i omstillingsperioden. Situasjonen for næringslivet er for tiden også noe mer positiv enn på begynnelsen av 1990-tallet, og næringslivet er blitt noe mer differensiert enn tidligere. Kommunen er dessuten i en gunstig situasjon på grunn av omlegging av selskapsskatten som gir ekstraintekter fra Eramet Sauda. Midlene har i stor grad blitt brukt til å styrke infrastrukturen i kommunen. Kommunen får også midler i kompensasjon fra Elkem som en følge av den nye kraftutbyggingen. Disse er øremerket ny vei mellom Sauda og Etne.

Basert på tankegangen om å bygge videre på lokale fortrinn i utviklingsarbeidet, har Sauda tatt tak i den lokale naturen. Det er iverksatt flere utviklingsprosjekter innenfor opplevelsesnæringen, herunder blant annet vintersportssenter og hyttebygging. Kommunen vurderer denne satsingen som vellykket så langt. I forhold til en videre satsing på opplevelsesnæringen og reiseliv, er nærheten til Stavangerområdet både som et marked og et kommunikasjonsknutepunkt en stor fordel.

Sørlandet

5.22 Kvinesdal

Bakgrunn

Kommunen er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I Kvinesdal var det 5560 innbyggere i 2006, og det har vært en relativt stabil befolkningsutvikling på 2000-tallet. Kommunen inngår i en større arbeidsmarkedsregion med sin nærhet til Flekkefjord kommune. Tinfoseide Øye Smelteverk er den største industribedriften i kommunen.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Tinfos Øye Smelteverk utføres det ca 220 årsverk, selskapet produserer silisium- og jernholdige manganlegeringer. Sysselsettingsutviklingen var positiv før årtusenskiftet, men det har vært en reduksjon på om lag 20 årsverk på 2000-tallet. Smelteverket har vært en hjørnesteinsbedrift i tradisjonell forstand, dvs. at den har både generert arbeidsplasser og har hatt en funksjon som samfunnsutvikler. Bedriften har blant annet bidratt i finansieringen av tiltak innen kultur og idrett, slike som kunstgressbane og golfbane. Fra bedriften hevdes det at man i løpet av året kjøper varer og tjenester fra underleverandører i regionen (fylket) for ca. 60 millioner kroner. I underkant av 10 millioner av dette er fra leverandører i kommunen. Enkelte leverandører har stor avhengighet til smelteverket, men flere av dem har etter hvert fått et bredere kundegrunnlag.

Krafttilgang

Bedriften har kraftavtale med en privat leverandør (Agder Energi) som ble inngått for noen år tilbake. Denne er gunstig i forhold til gjeldende markedspris. Avtalen løper ut i 2015. Fra

selskapets side hevdes det at man vurderer en utvidelse av produksjonen og etterspørselen i markedet tilsier at dette er mulig. Da er man imidlertid avhengig av en gunstig kraftavtale.

Miljøkrav

Selskapet hevder å være en foregangsbedrift i forhold til renseanlegg for PAH (Polyaromatiske Hydrokarboner som dannes ved all ufullstendig forbrenning) og kvikksølv. De nye kravene i forhold til disse stoffene som vil bli innført i 2007 regner selskapet med å håndtere. Selskapet er heller ikke kjent med andre miljøkrav som vil være av avgjørende betydning for bedriftens framtid. Virksomheten har et egenutviklet varmekraftanlegg med gjenvinningsgrad på 40 %. Noe av dette går som vannbåren energi til et oppdrettsanlegg, mens noe gjenvinnes som elkraft. Til sammen utgjør dette 300 GWh.

Lokalt omstillingsarbeid

Kvinesdal kommune har det overordnede ansvaret for den lokale næringspolitikken, mens næringssekskapet Kvinesdal Vekst har ansvaret for mer bedriftsrettede saker. Kvinesdal kommune var i en utsatt situasjon på 1990-tallet med negativ utvikling ved den andre store industribedriften i kommunen, Kvina Verft, samtidig var det en viss usikkerhet knyttet til framtiden for smelteverket. Investeringer og utbedringer ved smelteverket og oppgang innenfor verftsindustrien har imidlertid bidratt til å gjøre framtidssiktene bedre.

Et viktig tiltak i det kommunale næringsutviklingsarbeidet var etableringen av Lister Næringshage i 1999. Eierne av smelteverket, Tinfos, har vært delaktig i utviklingen, og næringshagen ble lokalisert på et industriområde ved smelteverket. Dette området skal imidlertid overtas av engineeringsekskapet Peder Halvorsen Industrier, som er en virksomhet kommunen har store forventninger til. Næringshagen vil da flytte til nye lokaler.

5.23 Farsund

Bakgrunn

I Farsund var det 9450 innbyggere i 2006, og befolkningsutviklingen har vært negativ på 2000-tallet. Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Men ny inndeling som trer i kraft i januar 2007, innebærer sannsynligvis at Farsund blir inkludert i virkeområdet. Elkem Lista startet produksjonen i 1971. I 2000 ble det bestemt i konsernet at det skulle

foretas ombygging ved virksomhetene i Mosjøen og Lista. Planene om utbygging er imidlertid lagt på is i påvente av at den framtidige kraftsituasjonen avklares.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Ved Elkem Lista, som produserer aluminium, utføres det i overkant av 300 årsverk. Det har vært en nedgang i sysselsettingen på 2000-tallet. Elkem har en sentral posisjon i Farsund. Fra lokalt hold hevdes det at så mye som 20 % av sysselsettingen i kommunen er knyttet direkte eller indirekte (dvs. sysselsettingen ved leverandører og tjenesteprodusenter) til Elkem-anlegget. De siste årene har Elkem outsourcet virksomhet som ligger utenfor selskapets kjerneaktivitet. Mange av disse lokale leverandørene er helt avhengig av Elkem som kunde.

Kraftavtaler

Virksomheten har kraft på myndighetsbaserte vilkår som gjelder ut 2011.

Lokalt omstillingsarbeid

Farsund Næringselskap ble stiftet i 2002, som et samarbeid mellom kommunen og lokale næringslivsaktører. Hoveddelen av kommunens tiltaksarbeid er lagt til næringselskapet. Et sentralt fokus i strategisk næringsplan er det å skape større bredde i næringslivet. Blant annet er turisme et av satsningsområdene for kommunal næringsutvikling. Kommunen har også et søkelys mot offshoresektoren. Det er blant annet knyttet stor spenning til prøveboring på Sørlandskysten. Dersom det blir funnet olje i dette området ligger Farsund i en gunstig posisjon for å få landbaser.

Kommunen har mistet flere offentlige kontorer og militær virksomhet. I forbindelse med avviklingen av den militære flyplassen mottok kommunen statlige omstillingsmidler for å tilrettelegge for ny næringsvirksomhet på det tidligere militære området. I kommunen jobbes det også med å tilrettelegge større områder for industri, noe som er en utfordring siden store arealer i kommunen er underlagt strenge vernebestemmelser.

5.24 Kristiansand

Bakgrunn

Kristiansand kommune ligger utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I kommunen var det 76920 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Prosessindustrien har tradisjonelt hatt en sentral posisjon i kommunen, både i forhold til antall arbeidsplasser og ringvirkninger (leverandørindustri med mer).

Syssetting og lokale ringvirkninger

Falconbridge Nikkelverk har i dag 470 årsverk og er Kristiansands største industribedrift. Ifølge lokale informanter er virksomheten i stor grad basert på lokale leverandører. På 2000-tallet har syssettingen gått ned med om lag 100 årsverk. Elkems smelteverk på Fiskaa ble nedlagt i 2006, det var da om lag 70 ansatte ved verket. Nedleggingen skjedde etter flere år med oppsigelser og svekket lønnsomhet. Nå skal industritomta og verkslokalene bygges om og benyttes til Elkems nye satsning på silisium til solcellepanel gjennom datterselskapet Elkem Solar. Elkem har utviklet en ny teknologi som gjør det mulig å produsere silisium med langt mindre energi enn det tradisjonelle produksjonsmetoder krever. Mange operatører som tidligere jobbet ved smelteverket, er nå tilknyttet Elkem Solar. Til sammen vil selskapet ha rundt 150 ansatte når produksjonen starter opp.

Kraftavtaler

Falconbridge har i hovedsak basert seg på markedsbestemte kraftavtaler. For tiden har de avtaler som gjelder for tidsrommet 2006-2014. En liten andel av krafttilgangen dekkes gjennom avtale med Statkraft. Selskapet er avventende med tanke på forhandlinger om nye kraftavtaler. Det understrekes imidlertid fra selskapet at stabil krafttilgang til overkommelige priser er en nødvendig rammebetingelse.

Miljøkrav

Falconbridge håndterer gjeldende miljøkrav, men er samtidig opptatt av at framtidige krav ikke blir så strenge at de går utover mulighetene til lønnsom drift. EUs nye lovgivning for utslipp av kjemikalier, REACH-bestemmelsene, vil kunne være utfordrende for bedriften. Dette er særlig på grunn av omfattende dokumentasjonskrav. Selskapet har ingen intern

gjenvinning av varme, men leverer noe til et fjernvarmeanlegg. Ellers foregår det et kontinuerlig arbeid med energieffektivisering for å holde energinivået nede.

Lokalt omstillingsarbeid

Næringsutviklingssaker ivaretas internt i den kommunale organisasjonen. Det jobbes ellers med å utvikle en felles næringsplan for Kristiansandsregionen, gjennom det interkommunale samarbeidsprosjektet Knutepunkt Sørlandet. I tillegg til Kristiansand består dette av Lillesand, Birkenes, Vennesla, Iveland, Sogndalen og Søgne kommuner. Kristiansand Næringssselskap er et heleid kommunalt aksjeselskap som forvalter kommunale næringsarealer og eiendommer. Kristiansand har også to viktige arenaer for innovasjon og nyskaping, EVA-senteret som driver bedriftsrettet næringsrådgivning og Kristiansand Kunnskapspark, som er under utvikling.

Kristiansand er en bykommune og det er press på arealbruken. Man ønsker derfor kunnskapsintensiv virksomhet som kan skape ringvirkninger. Satsningen på Elkem Solar vurderes som svært viktig, og man ønsker også en bredere satsing innenfor alternativ energibruk og energieffektivisering.

Østlandet

5.25 Bamble

Bakgrunn

Kommunen er utenfor det distriktspolitiske virkeområdet. I Bamble var det 14100 innbyggere i 2006, og kommunen har hatt en relativt stabil befolkningsutvikling på 2000-tallet. Grenland består av kommunene Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan og utgjør en bo- og arbeidsmarkedsregion på om lag 100 000 innbyggere. Industrien i Bamble inngår følgelig som en del av det betydelige industrimiljøet i Grenland. Kommunen har to store industribedrifter, Norcem Brevik og Hydro Polymers, mens andre større industribedrifter i regionen er Noretyl, Yara, Eramet og Borealis. Rundt dette miljøet er det vokst fram en betydelig service- og leverandørindustri.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved Norcem AS i Brevik er det i dag om lag 200 årsverk. Det har vært en nedgang på om lag 70 årsverk på 2000-tallet. Hydro Polymers, som inngår i Hydro-konsernet, har fabrikk og hovedkontor på Rafnes i Bamle. Her produserer det klor og VCM (det siste inngår i PVC-produksjon). I tillegg har Hydro Polymers en PVC-fabrikk i Porsgrunn, hvor VCM inngår som innsatsfaktor i produksjonen (de to anleggene ligger på hver sin side av Frierfjorden, og er forbundet med rørledninger i en 3,5 kilometer lang tunnel). Til sammen er det 350 årsverk ved Hydro Polymers. Det har vært en noe nedadgående tendens i antall årsverk siden årtusenskiftet. Hydro Polymers har imidlertid investert 2 milliarder kroner de siste tre årene i ombygging og modernisering av klorfabrikken i Bamble. Dette ble fullført i 2006. Hydro Polymers hevder at de årlig kjøper varer og tjenester for om lag 250 millioner kroner i Grenlandsområdet.

Kraftavtaler

Hydro Rafnes har for tiden en langsiktig kraftavtale. I Norcem blir kraftavtalen håndtert sentralt i konsernet.

Miljøkrav

Gjennom ombyggingen og utvikling av nye produksjonsfasiliteter har Hydro-anlegget på Rafnes utviklet ny og moderne teknologi. Fra selskapet hevdes det at man nå benytter ”best tilgjengelige teknologi” både med tanke på energieffektivitet og utslipp. Hovedutfordringen ved Hydro er knyttet til utslipp av CO₂ og NO_x. Det er også iverksatt energieffektiviserings-tiltak rettet mot innsparing av brenngass.

For Norcem kan RECH-bestemmelsene, som er EUs nye lovgivning for utslipp av kjemikalier, bli en utfordring. Muligens blir sement unntatt bestemmelsene i direktivet da det klassifiserer som mineral og ikke som et kjemisk stoff. Det er for øvrig lagt ned mye arbeid i å få på plass renseutstyr som imøtekommer dagens krav.

Lokalt omstillingsarbeid

Bamle kommune inngikk fra 1993 i omstillingsprogrammet Vekst i Grenland (4-årig program), sammen med tre andre Grenlandskommuner (Porsgrunn, Skien og Siljan). Omstillingsarbeidet kom som en følge av rasjonalisering innen prosessindustrien som resulterte i tap av arbeidsplasser. For tiden jobber Bamble kommune med utvikling av en

miljøpark på Sjørkøya. Kommunen er også involvert i det regionale næringssselskapet Vekst i Grenland som ble etablert i forbindelse med omstillingen, og kanalisere en del av utviklingsoppgavene dit. Selskapet håndterer næringsutviklingsoppgaver for kommunene Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan.

5.26 Porsgrunn

Bakgrunn

Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det var 33550 innbyggere i kommunen i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Porsgrunn inngår som en del av industriregionen Grenland (se avsnittet om Bamle). Hydros industripark på Herøya i Porsgrunn er en sentral aktør i industrien i Grenland med sine 1,5 kvadratkilometer. Industriparken har både Hydro-eide og andre virksomheter, og samlet finnes det pr dato om lag 2700 arbeidsplasser i parken.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Det er tre selskaper i Porsgrunn som klassifiseres som kraftkrevende industri. For det første gjødselprodusenten Yara (tidligere Hydro eide Agri, som nå er børsnotert). Yara er lokalisert i industriparken og det utføres 415 årsverk ved virksomheten. Ved årtusenskiftet var det hele 800 årsverk ved virksomheten, og nedgangen er relatert til effektivisering av driften og outsourcing av tjenester. Selskapet gjennomfører betydelige kjøp av varer og tjenester i Grenlandsområdet. Yara har også lagt grunnlag for flere knoppkyttinger, eksempelvis selskapet Addcon Nordic som også er etablert i industriparken.

Det andre selskapet er Borealis, som for tiden har 520 årsverk. Det har vært en nedgang på om lag 30 % siden årtusenskiftet. De fleste underleverandørene er lokalisert i Grenlandsområdet. Mange av disse leverandørene håndterer flere av de store industribedriftene i regionen.

Det tredje selskapet er Eramet, hvor det er i underkant av 200 ansatte. Det har vært en reduksjon på om lag 50 arbeidsplasser siden årtusenskiftet. Også dette selskapet kjøper det meste av underleveransene i Grenlandsområdet.

Kraftavtaler

Yara Herøy har for tiden en privat kraftavtale. Fremtidig krafttilgang er et kjernesporsmål for virksomheten som har eksportrettet produksjon og som møter tøff konkurranse internasjonalt. Utviklingen i kraftmarkedet er også en utfordring for Borealis, og selskapet har vurdert ulike alternativer dersom kraftsituasjonen forverres, inkludert nedtrapping av virksomheten. Bedriften har også engasjert eksterne konsulenter i arbeidet med energieffektiviseringstiltak. Energieffektiviseringstiltakene er blant annet relatert til utslipp av damp, optimalisering av kjeleanlegg og belysning. Eramet har inngått kraftavtale med Statkraft på markedsbaserte vilkår fra 2010 til 2020. Avtalen vurderes som god.

Miljøkrav

I Yara jobbes det kontinuerlig med vurderinger av mulige energieffektiviseringstiltak i virksomheten, og det er iverksatt tiltak på ulike områder. En sentral utfordring for denne gjødselprodusenten på lang sikt er det økende fokuset på økologisk jordbruk, noe som vil kunne bidra til reduserte gjødselforbruk. Ved Yara har reduksjon av utslipp av fosfor og nitrogen vært en sentral utfordring på miljøsidene de senere årene. Det samme gjelder utslipp av NOx. Det er også gjennomført tiltak for å begrense støyplagen.

Utfordringene for Borealis på miljøsidene kan hovedsakelig knyttes til utslipp av CO₂. Virksomheten har tiltak for energieffektivisering under utvikling, blant annet anvendelse av damp fra eksoterme reaksjoner, og et Enova-prosjekt knyttet til begrensning av bruken av strøm til belysning. Krav i forhold til REACH-bestemmelsene (EUs nye lovgivning for kjemikalier) kan potensielt medføre store ekstrakostnader for Borealis dersom de må bruke alternative innsatsfaktorer i produksjonen.

Lokalt omstillingsarbeid

Porsgrunn inngikk fra 1993 i omstillingsprogram for Grenlandskommuner (se Bamble). Kommunen bruker fortsatt det regionale næringssselskapet Vekst i Grenland, som altså ble opprettet i forbindelse med programmet, i forhold til næringsutviklingsoppgaver.

5.27 Skien

Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet, og hadde 50760 innbyggere i 2006. Det har vært en positiv befolkningsutvikling i kommunen på 2000-tallet. Skien inngår som en del av industriområdet Grenland. Fire kommuner i Grenlandsområdet hadde fra 1993 omstillingsstatus (se Bamble) som følge av rasjonaliseringer i prosessindustrien. I 2006 ble papirprodusenten Norske Skog Union, som da hadde 380 ansatte, nedlagt. Fra lokale kilder hevdes det at den omstillingskompetanse som var utviklet i området var viktig for å håndtere nedleggelsen på en tilfredsstillende måte. I tillegg er Grenlandsområdet etter hvert blitt et stort og variert arbeidsmarked som har evne til å dra nytte av den arbeidskraften som ble ledig. De aller fleste av de oppsagte arbeiderne som ønsket det har nå fått ny jobb.

Skien kommune har egen næringsutviklingsavdeling som ivaretar næringsutvikling på overordnet plan. Kommunen er dessuten involvert i det regionale næringselskapet Vekst i Grenland, og kanalisere mye av oppgavene dit. Skien er i en gunstig økonomisk situasjon som medeier i Skagerak Energi. Statkraft, Porsgrunn kommune og Bamble kommune er andre eiere i dette kraftkonsernet. Sentrale satsninger i Skiens næringsutvikling pr dato er ny virksomhet på industritomta på Klosterøya (hvor Norske Skog Union var lokalisert) og utvikling av bioteknologinæringen.

5.28 Moss

Bakgrunn

Moss er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det var 28180 innbyggere i kommunen i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Moss har lange tradisjoner som industristed, og da særlig innenfor treforedlingsindustrien. I dag er treforedlingsbedriften Peterson (tidligere Moss Cellulosefabrikk) den dominerende industrivirksomheten. Bedriften skiftet eiere våren 2006, da Molatt-familien som var med på å starte virksomheten, solgte seg ut til lokale investorer og Agder-Telemark Skogeierforening. Salget kom som en følge av flere år med dårlige resultater.

Syssetting og lokale ringvirkninger

Peterson produserer papp og papir, og har pr dato 315 årsverk. Det har vært en nedgang på ca. 60 årsverk siden årtusenskiftet. Høsten 2006 er selskapet inne i en ny nedbemanningsprosess hvor virksomheten skal reduseres med 100 ansatte. Flere av de lokale underleverandørene har Peterson som største kunde.

Kraftavtaler

Bedriften har kraftavtaler med Statkraft som løper ut 2010. Selskapet er avventende når det gjelder sikring av fremtidig krafttilgang.

Miljøkrav

Selskapet har et betydelig fokus på miljøkravene, det fokuseres både på utslippsreduksjoner og energieffektivisering. Blant annet ser man på mulighetene for å utnytte spillvarme fra fabrikk til oppvarming av lokale bygninger som en idrettshall og et nytt hotell som er under planlegging. Peterson jobber for tiden med en søknad til Enova for å gjennomføre et energieffektiviseringsprogram knyttet til prosessoptimalisering, som vil kunne gi en energibesparelse på opptil 100 GWh årlig. Bedriften produserer betydelige mengder avfall og jobber derfor med planer om utvikling av et forbrenningsanlegg for å håndtere dette på en bedre måte.

Lokalt omstillingsarbeid

Næringsutviklingsarbeidet håndteres internt i kommunen, og er underlagt plan- og utviklingsavdelingen. Det har vært et visst fokus de siste årene mot konsekvenser av rasjonalisering innen prosessindustrien og verftsindustrien. Samtidig er Moss en stor kommune med et relativt differensiert næringsliv. Moss inngikk også i omstillingsprogrammet Østfold Industriooffensiv. Programmet startet opp i 1994, og var et 4-årig program som inkluderte alle Østfold-kommunene.

5.29 Sarpsborg

Bakgrunn

Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I Sarpsborg var det 50120 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Sarpsborg

inngår i Nedre-Glomma-regionen hvor treforedlingsindustrien har en sterk posisjon. Kommunen har også et felles arbeidsmarked med nabokommunene Halden og Fredrikstad.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Ved treforedlingsbedriften Borregaard er det 900 årsverk pr 2006. Det har vært en nedgang i antall årsverk siden årtusenskiftet på ca. 300. Dette skyldes både overgang til arbeidsbesparende teknologi og outsourcing av oppgaver som tidligere ble ivaretatt internt. Borregaard er fortsatt den største industribedriften i Sarpsborg målt i antall arbeidsplasser.

Bedriften har betydelige regionale ringvirkninger. Mye av råvarene (tre) kjøpes i regionen, og i tillegg har man en rekke leverandører av varer og tjenester. Det hevdes fra lokale informanter at rundt 1300 årsverk i Nedre-Glomma-regionen er knyttet til leveranser til Borregaard (dette kommer altså i tillegg til de som er direkte sysselsatt ved anlegget). Sammen med den øvrige treforedlingsindustrien i regionen har Borregaard bidratt til fremveksten av en variert underleverandørindustri.

Kraftavtaler

Borregaard inngikk for noen år tilbake en privat kraftavtale på markedsbaserte vilkår. Denne er gunstig med dagens kraftpriser. Avtalen løper ut i 2007. Nye avtaler vil sannsynligvis resultere i høyere kraftpris for selskapet, men man mener at dette er håndterbart. Borregaard har også egen kraftproduksjon, men omsetter denne i markedet. Noe kjøpes imidlertid tilbake av virksomheten.

Miljøkrav

Som en følge av innskjerpinger av miljøkrav i 2008 har Borregaard igangsatt et investeringsprogram med en kostnadsramme på 300 millioner. Dette vil redusere energiforbruket med 65 GWh pr år. Når det gjelder miljøutfordringer for øvrig, har virksomheten ulike utfordringer relatert til lukt og støy, som vurderes som håndterbare.

Lokalt omstillingsarbeid

Sarpsborg kommune samarbeider med Fredrikstad og Hvaler i forhold til næringsutviklingsoppgaver. Det er utviklet en ny næringsplan for kommunene hvor hovedsatsningsområdene er ”Storbyen Nedre Glomma”, kulturbasert næringsutvikling og nettverk for entreprenørskap og industriell innovasjon. Som andre kommuner ønsker også Sarpsborg å øke antallet kunnskaps-

og teknologibaserte nyetableringer. Et annet viktig fokus i det lokale næringsutviklingsarbeidet er planleggingen av gassrørledninger fra Grenland til Østfold.

Sarpsborg inngikk også i omstillingsprogrammet Østfold Industriooffensiv. Programmet startet opp i 1994, og var et 4-årig program som inkluderte alle Østfold-kommunene.

5.30 Halden

Bakgrunn

Kommunen er utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Kommunen hadde 27 720 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Norske Skog Saugbrugs har vært en hjørnesteinsbedrift for kommunen, men sysselsettingen er naturligvis redusert siden 1960-tallet da 2500 var ansatt ved sagbruket. Norske Skog overtok virksomheten i 1991.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

For tiden utføres det rundt 650 årsverk ved Norske Skog Saugbrugs. Sysselsettingen er gått noe ned siden årtusensskiftet. Virksomheten bruker en del lokale underleverandører, mens en del av vedlikeholdet av maskinparken ivaretas av de utenlandske produsentene. Det som i hovedsak kjøpes lokalt er prosjektbaserte bygg- og anleggstjenester, entreprenørtjenester og vedlikeholdstjenester.

Kraftavtaler

Norske Skog Saugbrugs har en myndighetsbestemt kontrakt med Statkraft som løper ut i 2010. Selskapet har også noen private avtaler med varighet fram til 2020.

Miljøkrav

Ved sagbruket har man nylig gjennomført en større omstillingsprosess på miljø og energisiden. Norske Skog Saugbrugs fikk gjeldende konsesjon fra SFT i 2003, og i 2008 blir det en ytterligere innskjerping av kravene. Dette går på områder som kjemisk oksygenforbruk, NOx-utslipp og støy. De innskjerpede kravene har medført behov for nyinvesteringer på 45 millioner kroner. Ett av tiltakene er å øke energigjenvinningsgraden i et TMP-anlegg slik at 50 % av energien som går med i anlegget kan gjenvinnes. Selskapet har utslipp til elva Tista,

som renner gjennom fabrikkområdet. For å styrke selskapets miljøprofil er det anrettet en laksetrapp der elva renner gjennom fabrikkområdet.

Lokalt omstillingsarbeid

Ved siden av treforedlingsindustrien er det flere mindre bedrifter innenfor mekanisk industri i Halden. I tillegg er det også vokst fram en betydelig IT-næring i byen. Blant annet er Institutt for Energiteknikk lokalisert i Halden og disse administrerer Haldenprosjektet, som er en betydelig satsning på å utvikle den nasjonale kompetansen innen reaktorteknologi. Prosjektet har generert flere ringvirkninger og har vært viktig for å styrke IT-næringen i Halden.

Næringsutviklingsarbeidet håndteres internt i kommunen. Kommunen har et eget næringsfond som er forbeholdt industrien. Fokus for næringsutviklingsarbeidet den siste tiden har vært byggingen av den nye Svinesundsbroen, kunnskapssatsning ved Høgskolen, utbygging av fengselet som vil kunne gi 300 nye arbeidsplasser og utbedring av sentrumsområder. Ved Svinesund er det et utbyggingsområde kalt Svinesundsparken, hvor det satses på forretnings- og reiselivsvirksomhet. Halden inngikk også i omstillingsprogrammet Østfold Industri-offensiv. Programmet startet opp i 1994, og var et 4-årig program som inkluderte alle Østfold-kommunene.

5.31 Ringerike

Bakgrunn

Ringerike kommune er utenfor det distriktspolitiske virkeområdet. I kommunen var det 28200 innbyggere i 2006, og det har vært en positiv befolkningsutvikling på 2000-tallet. Hønefoss er kommunesenteret. Skogsnæringen og treforedling står sentralt i det lokale næringslivet, med Norske Skog Follum som den dominerende bedriften.

Sysselsetting og lokale ringvirkninger

Norske Skog Follum har i dag om lag 510 årsverk. Det har vært en nedgang i sysselsettingen siden årtusenskiftet på om lag 50 årsverk. Konsernet Norske Skog gjennomgår for tiden en omstillings- og rasjonaliseringsprosess for å styrke konkurransevnen, noe som også kan resultere i nedbemanning ved anlegget i Follum. Samtidig foreligger det planer om å flytte et produksjonsanlegg for papirmasse fra nedlagte Union i Skien til Follum. Virksomheten har

en stor andel lokale leverandører av varer og tjenester, hvor mange har Norske Skog som sin største kunde.

Kraftavtaler

Norske Skog Follum har myndighetsbestemte avtaler med Statkraft som løper ut i 2010. En framtidig stabil krafttilgang er avgjørende for videreføring av bedriften. Det er usikkert hvordan krafttilgangen skal sikres etter 2010, men konsernet har startet arbeidet med å få på plass nye avtaler. Et mulig alternativ for Norske Skog er såkalt utkoblbar kraft, altså overføring av kraft som på kort varsel kan erstattes av elektrisitet fra en reserve.

Miljøkrav

Miljøkrav er en sentral utfordring for Norske Skog Follum, og bedriften har nylig investert 90 millioner kroner for å forbedre renseanlegget slik at skjerpede miljøkrav kan imøtekommes. Det ble innført skjerpede miljøkrav høsten 2006, i andre kvartal 2008 vil det komme ytterligere innskjerpinger. Bedriften har for øvrig sertifikat for energiledelse, noe som medfører at bedriften forplikter seg til å ha forbedringsprogrammer på energibruk og miljø. 50 % av energien som brukes i massefremstillingen gjenvinnes som damp til tørking av papir.

Lokalt omstillingsarbeid

Det overordnede ansvaret i næringsutviklingssammenheng og rollen som tilrettelegger for næringsliv ivaretas internt i kommuneorganisasjonen. Kommunen har dessuten et nært samarbeid med Ringerike Næringsforum som er en interesseorganisasjon for næringslivet i kommunene Hole, Ringerike og Jevnaker. Ringerike inngår i en større arbeidsmarkedsregion, og det er inn- og utpendling til de omkringliggende kommunene samt en del til Drammen og Osloregionen (Oslo, Bærum og Asker). Mye av innpendlingen er knyttet til de kunnskapsbaserte arbeidsplassene i regionen, dvs. Statens kartverk, høyskolen og sykehuset.

I 2001 ble det vedtatt at tre av forsvarets virksomheter i Ringerikeregionen (Ringerike, Hole og Jevnaker) skulle legges ned med endelig virkning fra 2005. Dette representerte et bortfall på 500 statlige arbeidsplasser for denne regionen. Det ble i denne sammenheng bevilget statlige omstillingsmidler. Et sentralt fokus for regionen er å tilrettelegge for kunnskapsbasert næringsliv, og kommunen har tilrettelagt arealer for nyetableringer. En utfordring for regionen er alternative måter å utnytte kompetansen innenfor treforedlingsindustrien på,

eksempelvis gjennom nisjeproduksjon. Bioteknologi knyttet til skogbruk kan være et mulig satsningsområde.

Kapittel 6. Diskusjon og oppsummering

Stedsutvikling påvirkes både av eksterne rammebetingelser og det handlingspotensial og de ressursene som finnes på stedet. I denne rapporten har vi for det første drøftet de ”truslene” som steder med kraftkrevende industri er eksponert for, og da i særlig grad det faktum at mange av de gunstige kraftavtalene som industrien har hatt enten har utløpt eller er i ferd med å utløpe. Disse avtalene har vært institusjonelt forankret i et nasjonalt regelverk (”kraftkontrakter på myndighetsbestemte vilkår”). For det andre har vi også tatt for oss det forholdet at den kraftkrevende industrien eksponeres for stadig strengere krav på miljøsidene. Gjennom å rette søkelys mot de 31 stedene med kraftkrevende industri har vi drøftet hvordan disse endrede rammebetingelsene håndteres av bedriftene, hvor sårbare stedene er for eventuelle endringer i hjørnesteinsbedriftene og hvilket arbeid som har vært iverksatt for å styrke den lokale næringsutviklingen på stedet.

Det finnes fem ulike varianter av ”kraftkontrakter på myndighetsbestemte vilkår”: 1950- og 1960-kontrakter, 1996-kontrakter, kontrakter på spesielle vilkår, leiekontrakter og 2TWh-kontrakter. Alle de sistnevnte kontraktene utløp i 2004, mens de aller fleste av 1950/1960-kontraktene, som er de mest gunstige i forhold til pris, enten utløp i 2005/2006 eller de utløper i løpet av 2007. De resterende avtalevariantene, 1996-kontrakter, kontrakter på spesielle vilkår og leiekontrakter, utløper i hovedsak i 2010/2011. Vi har også skissert det politiske arbeidet som har vært iverksatt de senere årene for å eventuelt kunne tilby den kraftkrevende industrien kraft på vilkår som er gunstigere enn ordinær markedspris. Ulike alternativer har vært skissert, eksempelvis et eget industrikraftmarked, men vi konkluderer med at det kan synes som om det *er relativt begrensede politiske handlingsmuligheter nasjonalt i forhold til det å etablere gunstige ordninger for den kraftkrevende industrien*. Dette skyldes blant annet at Norge må etterkomme de retningslinjene som ligger i det gjeldende EØS-regelverket. Det er også ulike oppfatninger i de politiske partiene om i hvilken grad man eventuelt bør subsidiere kraft til industrien.

Vi har også drøftet en del av de miljøkravene som industrien stilles overfor. Mange av disse er en konsekvens av at nasjonale myndigheter må etterkomme internasjonale miljøavtaler og EU-direktiver. Selv om det er iverksatt en rekke tiltak både i forhold til utslipp og det å tilrettelegge for en mer energieffektiv produksjon, er det fortsatt en del som gjenstår. Noen av

de aktuelle tiltakene på miljøsidene er også svært kostnadskrevenne. Miljøtiltakene gjennomføres derfor ofte i sammenheng med større investeringer for å effektivisere/utvide produksjon for å få ned produksjonskostnadene. Innenfor aluminiumsindustrien har det de siste årene vært et særlig fokus mot å erstattet den såkalte Søderberg-teknologien, som ikke tilfredsstillende de kravene som SFT har satt til utslipp. I de tilfellene hvor denne teknologien ikke har blitt erstattet med nytt produksjonsutstyr har dette resultert i bortfall av en del arbeidsplasser ved de aktuelle bedriftene (eksempelvis i Høyanger og Årdal). Innenfor den kjemiske råvareindustrien er det særlig en del utfordringer knyttet til nye krav i forhold til utslipp av kjemikalier og en eventuell innføring av en NOx-avgift. Vårt hovedinntrykk er imidlertid at bedriftene i betydelig grad viser evne til å håndtere miljøutfordringene og at det gjøres forbedringer på miljøsidene som i betydelig grad bidrar til å modernisere og effektivisere anleggene. Gjennomgående virker det således som om det å forholde seg til en betydelig økning i kraftkostnadene er en større utfordring for bedriftene enn å etterkomme miljøkravene.

I vår gjennomgang av utviklingen i den kraftkrevende industrien registrerer vi en klar tendens til at flere av virksomhetene har redusert sysselsettingen de siste årene, men uten at dette direkte kan knyttes til økte kraftpriser eller strengere miljøkrav. Økt internasjonal konkurranse gjør at bedriftene har investert i arbeidsbesparende teknologi for å bli mer konkurransedyktige, og i tillegg er det økende fokus mot å satse på kjernevirksomheten. Det siste impliserer en outsourcing av varer og tjenester, noe som ikke nødvendigvis innebærer at lokalsamfunnet mister arbeidsplassene. I mange tilfeller overtas oppgaven enten av nyopprettede selskaper eller av eksisterende lokale selskaper. Det er også noen eksempler på at det investeres i nye fabrikker og produksjonsanlegg (eksempelvis Statoil Tjelbergodden og Elkem Solar i Kristiansand), men selv om disse anleggene har en betydelig produksjonskapasitet har de ikke det samme behovet for arbeidskraft som den tradisjonelle kraftkrevende industrien.

De kraftkrevende industrivirksomhetene har tradisjonelt vært hjørnesteinsbedrifter i en rekke lokalsamfunn. De siste tiårene har det på disse stedene vært et fokus på å redusere stedenes avhengighet til disse hjørnesteinsbedriftene, blant annet gjennom diverse omstillingssatsinger. Ti av stedene har også hatt eller har omstillingsstatus, dvs. at de tilføres statlige midler for å gjennomføre et omstillingsprogram hvor formålet blant annet er å utvikle et mer differensiert næringsliv. Stedene med omstillingsstatus finnes vi i Nord-Norge, i Midt-Norge og på

Vestlandet. I tillegg er det 6 av kommunene på Østlandet som har inngått i såkalte regionale omstillingsprogram. Men også i kommuner hvor man ikke har hatt et eget omstillingsprogram har det vært en viss oppmerksomhet fra kommunale myndigheters side mot å styrke det øvrige lokale næringslivet.

Det har vært en rekke ulike strategier og satsinger som har blitt iverksatt i det lokale omstillings- og næringsutviklingsarbeidet. Det har blant annet vært et fokus mot det å utvikle nye næringer, men da med utgangspunkt i stedets spesifikke fortrinn. Satsingen på turisme er her en gjenganger. Det har også vært et vesentlig fokus mot å videreutvikle det lokale SMB-miljøet (små og mellomstore bedrifter), hvor noe av utfordringen har vært å utvide disse bedriftenes kundegrunnlag. Særlig i distriktskommunene har disse virksomhetene i for sterk grad vært avhengig av hjørnesteinsbedriften som største, og i en del tilfeller, eneste kunde. Flere av stedene har også et søkelys mot å styrke det lokale industrimiljøet ved å bygge videre på den industrikompetansen som allerede finnes på stedet. Særlig i tilfeller hvor hjørnesteinsbedriften har engasjert seg i dette arbeidet, blant annet gjennom å bidra til etableringen av næringsparker, synes arbeidet å ha gitt en del positive resultater. Samtidig blir det også poengtert fra noen av respondentene at mye av omstillingsarbeidet har et for sterkt fokus mot nettverksbygging, kompetanseheving og mindre utviklingstiltak, mens det stedene virkelig trenger er nye større industrietableringer. Den sistnevnte strategien er naturligvis tiltalende siden den i tilfeller hvor man tilsynelatende lykkes umiddelbart får synlige resultater i form av opprettelsen av nye arbeidsplasser (for en mer inngående drøfting av strategier i omstillingsarbeidet se også Jakobsen m.fl. 2001 og Jakobsen 2004).

I rapporten har vi imidlertid kun hatt anledning til å gi et innblikk i det arbeidet som er iverksatt i forhold til omstilling og lokal næringsutvikling, og vi har registrert at det fra lokale myndigheters side finnes både et visst fokus mot temaet og også en viss omstillingskompetanse. En mer inngående drøfting både av resultater av utviklingsarbeidet og av kommunenes kompetanse og evne til å drive lokal næringsutvikling har vi imidlertid ikke hatt anledning til å gjennomføre i denne rapporten.

Det som uansett er viktig er at det i de ulike lokalsamfunnene utvikles en beredskap til å håndtere den restruktureringen som er på gang i den kraftkrevende industrien. Det kan synes som om problematikken rundt kraftavtalene ser ut til å framskynde og forsterke en del av de endringene og rasjonaliseringene som allerede har funnet sted som en følge av at industrien

må håndtere en situasjon med økt internasjonal konkurranse, og da særlig fra lavkostnadsland. En rekke av bedriftene inngår også i større globale konsern, som har et økende fokus på å lokalisere virksomheten til steder hvor man oppnår kostnadsfortrinn.

I tabell 4 har vi oppsummert situasjonen for de 31 stedene med kraftkrevende industri som har vært diskutert i denne rapporten, og forsøkt å vurdere i hvilken grad stedene er i en utsatt posisjon eller ikke. Som en følge av det sterke fokuset det er mot kraftsituasjonen i bedriftene har vi latt dette forholdet være styrende i en vurdering av de ulike stedenes sårbarhet. Videre har vi i oversikten også inkludert andre tilleggsfaktorer som vil kunne påvirke utviklingen på stedene i tiden som kommer. Oversikten gir på ingen måte et uttømmende bilde av de enkelte kommunenes sårbarhet, men er en indikasjon på noen av de utfordringene kommunene står overfor.

Tabell 4 Status og utsikter for kommuner med kraftkrevende industri

	Kommune	Kraftsituasjonen	Utsikter for stedet og virksomheten
	N-Norge		
1	Lenvik- -Finnsfjord smelteverk	-2 TWh avtale utløpt i 2004	-Midlertidig stengt
2	Sørfold -Elkem salten	-Avtale om kjøp av kraft fra Elkems anlegg i kommunen utløper i 2008 -Elkem har egen kraftproduksjon i kommunen med konsesjon til 2027, men salg av kraft i markedet vurderes -Kraft må evt kjøpes i markedet -Usikker kraftsituasjon	-Vesentlig sysselsettingsreduksjon ved bedriften på 2000-tallet -Usikkerhet rundt videre utvikling ved bedriften -Kommunen har relativt god økonomi
3	Meløy -Yara Glomfjord	-Avtale på "spesielle vilkår" (via Hydro) som løper ut i 2007 -Må handle kraft i markedet, forventer årlig kostnadsøkning på 35-50 millioner kroner. -Usikker kraftsituasjon	-Noe reduksjon i sysselsetting ved bedriften -Utvikling mot et mer differensiert næringsliv i kommunen
4	Rana -Rio Doce -Fundia -Fesil	-1950 kontrakter utløp for alle tre bedriftene i 2005 -Rana Metall har inngått en avtale med Statkraft på gunstige vilkår, noe fases ut i 2011, det øvrige i 2020 -Rio Doce inngikk i 2005 en langsiktig avtale med Statkraft som dekker det meste av kraftbehovet. Avtalen varer til 2020 -Trygg kraftsituasjon (til 2020)	-Kommunen har betydelig omstillingskompetanse -Utvikling mot et mer differensiert næringsliv
5	Vefsn -Elkem Mosjøen	-Har 1950 og 1960-kontrakter som utløper ved utgangen av 2007 -Har inngått en relativt gunstig kraftavtale med svenske Vattenfall, som trer i kraft i fra 2008 og med varighet til 2020 -Trygg kraftsituasjon (til 2020)	-Ny fabrikk under bygging (vil kunne gi 100 arb.plasser) -Flere tiltak for å styrke nyetableringen i kommunen
	M-Norge		
6	Levanger -Norske skog Skogn	-Har en relativt gunstig kontrakt med Statkraft som utløper i 2010 -Fabrikken kjøper også kraft i det ordinære markedet -Industrikraft Midt-Norge har konsesjon for bygging av gasskraftverk ved Skogn, usikkert om dette realiseres -Noe usikker kraftsituasjon, særlig etter 2010	-Noe reduksjon i sysselsettingen ved fabrikken -Fabrikken har en del utfordringer på miljøsidan
7	Meråker -Elkem Meråker	-----	-Virksomheten nedlagt i 2006
8	Orkdal -Elkem Thamshavn -Exolon	-Elkem Thamshavn: 1960-avtale utløp i 2004, har en langsiktig avtale med Statkraft som dekker 50-60 % av kraftbehovet, resten kjøpes spotmarkedet. Kraftavtalen gjelder fram til 2010 -Orkla Exolon har en kraftavtale med Statkraft som går ut i 2010 (1996-avtale),vurdere å legge om produksjon (økt videreføring) for å redusere kraftbehovet -Noe usikker kraftsituasjon etter 2010	-Noe sysselsettingsnedgang ved Exolon, men økning for Thamshavn -En del utfordringer på miljøsidan -Har utviklet et mer differensiert næringsliv -Kommunen synes å ha omstillingskompetanse

Tab. 4 forts. (i)

9	Hemne -Fesil Holla	-Har gunstige kraftavtaler fram til utgangen av 2010 (blant annet 1996-avtale) -Må handle kraft i markedet -Noe usikker kraftsituasjon etter 2010	-Kommunen ønsker å intensivere arbeidet med å utvikle et mer differensiert næringsliv -Forsøker å utnytte nærhet til Tjeldbergodden
	Vestlandet		
10	Aure -Statoil Tjeldbergodden	-Har kraftavtaler gjennom konsernet -Har fått konsesjon på bygging av gasskraftanlegg på Tjeldbergodden -Relativ trygg kraftsituasjon	-Ekspansjon ved hjørnesteinsbedriften
11	Sunnal -Hydro Sunnal	-Kraftbehovet er delvis dekket gjennom langsiktige avtaler med Statkraft, noe kjøpes noe i det åpne kraftmarkedet. -Relativ trygg kraftsituasjon	-Det er gjennomført betydelige investeringer i anlegget fra Hydros side -En positiv utvikling for lokale underleverandører -Hydro bidrar til utvikling av industripark
12	Fræna -Hustad- marmor	-Noe kraft dekkes gjennom 1996-avtaler, men kjøper hovedsakelig kraft i markedet -Vurderer å søke konsesjon om gasskraftverk -Relativ trygg kraftsituasjon	-Betydelige investeringer i bedriften de siste årene, men ytterligere investeringer forutsetter stabil tilgang på kraft -Kommunen har investert i infrastruktur de siste årene
13	Bremanger -Elkem Bremanger	-Har relativt gunstig kraftavtale med Statkraft (blant annet "leiekontrakter") som løper ut sommeren 2008 og 2010, har fortsatt noe egenprodusert kraft -Noe usikker kraftsituasjon, særlig etter 2010	-Betydelig nedbemanning ved bedriften de siste årene -Kommunen har utviklet en viss omstillingskompetanse, og jobber for å differensiere næringslivet
14	Høyanger -Hydro Høyanger	-Har avtale på myndighetsbestemte vilkår med Statkraft ("spesielle vilkår") som løper ut ved utgangen av 2010 -Usikker kraftsituasjon etter 2010	-Nye investeringsplaner ved bedriften er foreløpig lagt på is i påvente av gunstige vilkår for kjøp av kraft -Det brukes betydelig ressurser på omstilling av næringslivet
15	Årdal -Hydro Årdal	-Har egenproduksjon av kraft, og har avtaler som sikrer tilgangen fram til 2020 -Trygg kraftsituasjon (til 2020)	-En eventuell utvidelse av produksjonen forutsetter gunstige kraftavtaler -Det brukes betydelige ressurser på omstilling av næringslivet
16	Kvam -Elkem Bjørvefossen	-Har kontrakter på myndighetsbestemte vilkår (1996-avtale og avtale på spesielle vilkår) som utløper ved utgangen av 2010	-Produksjonen flyttes til Island i løpet av 2008
17	Odda Boliden Odda -Tinfos titan & iron	-For perioden 2007 til 2030 har både Tinfos og Boliden inngått en avtale som dekker rundt totredjedeler av behovet til en relativt gunstig basispris -Det øvrige behovet dekkes gjennom langsiktige avtaler med leverandører -Relativ trygg kraftsituasjon	-Boliden har gjennomført betydelige investeringer de siste årene, men har foreløpig utsatt fase 2 -Også Tinfos avventer ytterligere investeringer i påvente av utviklingen i kraftmarkedet -Det arbeides med å differensiere næringslivet -Et omstillingsprogram ble avsluttet i 2004
18	Kvinnherad -Sør-Norge Aluminium	-Kun 10 % av krafttilførselen til selskapet dekkes av avtale til myndighetsbestemte vilkår, denne avtalen utløper i 2010 (1996-avtale) -Har en del langsiktige avtaler fram til 2012 -Selskapet har også gjort sonderinger i forhold til å etablere et kullkraftverk på Husnes -Noe usikker kraftsituasjon, særlig etter 2012	-Noe reduksjon i sysselsettingen ved bedriften -Det jobbes for å differensiere næringslivet -Flere utfordringer i forhold til kommunikasjon

Tab.4. forts (ii)

19	Karmøy -Hydro Karmøy	-Hydro Karmøy har ca 75 % av krafttilgangen dekket fra egen kraftproduksjon i Suldal og Røldal. -Konsesjonen går ut i 2022 -Resten kjøpes på åpent kraftmarked. -Trygg kraftsituasjon (til 2022)	-Utfasing av Søderbergteknologien i løpet av 2009 vil kunne resultere i en reduksjon i arbeidsstokken fra 1400 til 800 -En industripark er under utvikling -Kommunen inngår i et betydelig regionalt arbeidsmarked
20	Tysvær -Statoil Kårstø	-Statoil Kårstø har noe egenproduksjon av kraft -Naturkrafts gasskraftverk på Kårstø er planlagt satt i drift høsten 2007. -Relativ trygg kraftsituasjon	-Positiv utvikling ved bedriften siden 2000
21	Sauda -Eramet Sauda	-Har gunstig kraftavtale med Statkraft som går ut i 2011 -Har fremforhandlet en ny avtale med Statkraft på markedsbaserte vilkår fram til 2020, som vil dekke 80% av kraftbehovet. -Elkem har fått konsesjon for utbygging av vannkraftverk i Saudafallene, forventes å være ferdig i 2008 -Trygg kraftsituasjon (til 2020)	-Det er etablert en industripark i kommunen, og det har funnet sted en viss differensiering av næringslivet -Det har vært gjennomført diverse investeringer i infrastruktur
Sørlandet			
22	Kvinesdal -Øye smelteverk	-Har en relativ gunstig langsiktig avtale med privat leverandør som løper ut i 2015 -Trygg kraftsituasjon (til 2015)	-Bedriften vurderer en utvidelse av produksjonen, men er avhengig av en gunstig kraftavtale -Det har vært en økt differensiering av næringslivet
23	Farsund -Elkem Lista	-Har kraft på myndighetsbaserte vilkår som gjelder ut 2011 (1960-avtale og ”spesielle vilkår”) -Noe usikker kraftsituasjon etter 2011	-Investeringsplaner ved bedriften er utsatt pga kraftprisene -Kommunen har for tiden omstillingsmidler for å utvikle ny næringsvirksomhet
24	Kristiansd. -Falcon- bridge	- Falconbridge har i hovedsak basert seg på markedsbestemte kraftavtaler -Har de avtaler som gjelder for tidsrommet 2006-2014 -En liten andel av krafttilgangen dekkes gjennom avtale med Statkraft (1996-avtale som utløper i 2010) -Relativ trygg kraftsituasjon	-Noe reduksjon i sysselsettingen ved Falconbridge, bedriften har noen miljøutfordringer -Elkem Fiskaa nedlagt i 2006, men området brukes til etablering av Elkem Solar
Østlandet			
25	Bamble -Hydro Rafnes -Norcem Brevik	-Hydro Rafnes har for tiden en langsiktig kraftavtale -I Norcem blir kraftavtalen håndtert sentralt i konsernet -Relativ trygg kraftsituasjon	-Betydelige investeringer/modernisering ved Hydro Rafnes de siste årene -Miljøutfordringer for Norcem, blant annet knyttet til utslipp av kjemikalier
26	Porsgrunn -Borealis -Eramet -Yara Herøy	-Borealis: kjøper kraft i markedet, har vurdert ulike alternativer dersom kraftsituasjonen forverres, inkludert nedtrapping av virksomheten -Eramet har inngått kraftavtale med Statkraft på markedsbaserte vilkår fra 2010 til 2020. Avtalen vurderes som god. -Yara Herøy har for tiden en privat kraftavtale -Noe usikker kraftsituasjon	-En del reduksjon i sysselsettingen ved bedriftene siden 2000, pga effektivisering og outsourcing -Betydelig fokus mot energieffektivisering -En del miljøutfordringer for virksomhetene
27	Skien -Norske Skog Union	---	-Bedriften ble avvirket i 2006

Tab. 4. forts (iii)

28	Moss -Peterson	-Har kraftavtaler med Statkraft (blant annet 1996-avtale) som løper ut 2010 -Noe usikker kraftsituasjon, særlig etter 2010	-Betydelig sysselsettingsreduksjoner ved bedriften, nylig gjennomført eierskifte
29	Sarpsborg -Borregård	-Har en privat kraftavtale på markedsbaserte vilkår, som er gunstig med dagens kraftpriser og som løper ut i 2007 -Selskapet mener at man vil kunne håndtere kraft til markedsbaserte priser -Relativ trygg kraftsituasjon	-Bedriften har gjennomført en del investeringer på miljøsidan -En viss sysselsettingsreduksjon pga effektivisering og outsourcing
30	Halden -Norske Skog Saugbruk	-Har kontrakter på myndighetsbestemte vilkår med Statkraft som løper ut i 2010 (1996-avtale) -Selskapet har også noen private avtaler med varighet fram til 2020 -Relativ trygg kraftsituasjon	-Har gjort vesentlige investeringer på miljøsidan -Vekst innenfor andre næringer i området
31	Ringerike -Norske Skog Follum	-Har kontrakter på myndighetsbestemte vilkår med Statkraft som løper ut i 2010 (1996-avtale) -Relativ trygg kraftsituasjon	-Betydelig omstruktureringer i konsernet som kan ramme bedriften -Fra konsernet hevdes det at stabil krafttilgang er avgjørende for videreføring av bedriften -Kommunen er tildelt omstillingsmidler pga bortfall av forsvarsarbeidsplasser

Av oversikten ser vi at det er 4 steder hvor den kraftkrevende industrien enten ble avvirket i 2005/2006, eller at den er under avvikling. I en av kommunene er verket midlertidig stengt, men det er usikkert om det vil bli startet opp igjen. Disse 4 stedene holder vi utenfor diskusjonen.

På 2 av stedene, Meløy og Sørfold, er kraftsituasjonen usikker på kort sikt, og eksisterende avtaler utløper i henholdsvis 2007 og 2008. I begge tilfellene er dette mindre kommuner i distrikts-Norge, som i liten grad inngår i et større regionalt arbeidsmarked. Begge disse stedene er altså i betydelig grad sårbare.

Videre er det 7 kommuner som har en noe usikker kraftsituasjon etter 2010. Disse kommunene er Levanger, Orkdal, Hemne, Bremanger, Høyanger, Farsund og Moss. I tillegg kommer Kvinnherad som har en usikker krafttilgang etter 2012. Også for de kraftkrevende bedriftene i Porsgrunn er det en noe usikker kraftsituasjon, men disse selskapene har så langt vist en viss evne til å håndtere kraft på markedsbaserte vilkår. I forhold til lokalisering og stedets avhengighet av hjørnesteinsbedriften er det særlig Bremanger, Høyanger og Kvinnherad som synes å være i en utsatt posisjon. I Høyanger er det imidlertid pr dato i gang et betydelig omstillingsprogram, både finansiert med offentlige midler og av hjørnesteins-

bedriften, slik at behovet for beredskap og innsats i forhold til en omstilling er størst i Bremanger og Kvinnherad. I disse kommunene er sårbarheten også i første rekke knyttet til lokalsamfunnene hvor hjørnesteinsbedriftene er lokalisert, henholdsvis Svelgen og Husnes.

Det er 16 steder som har virksomheter med en relativt trygg kraftsituasjon. Dette er Rana, Vefsn, Aure, Sunndal, Fræna, Årdal, Odda, Tysvær, Karmøy, Sauda, Kvinesdal, Kristiansand, Bamle, Sarpsborg, Halden og Ringrike. Her inngår for det første steder hvor industrien har forhandlet seg fram til relativt gunstige langsiktige avtaler, slik som Kvinesdal (avtale fram til 2015), Rana (avtaler fram til 2020), Vefsn (avtaler fram til 2020), Årdal (avtaler fram til 2020), Sauda (avtale fram til 2020), Odda (avtaler fram til 2030) og Sunndal. I tillegg kommer Karmøy som i hovedsak dekker behovet gjennom kraft fra eget anlegg fram til 2022. De ulike avtalene som selskapene har forhandlet seg fram til er imidlertid ikke like gunstige som de tidligere avtalene på myndighetsbestemte vilkår. Videre inngår en del kommuner med treforedlingsindustri blant steder med relativ trygg kraftsituasjon, slik som Sarpsborg, Halden og Ringerike. Tidligere studier har vist at virksomheter innenfor trefordeling er mindre sårbare for økning i kraftpriser enn virksomheter innenfor metallindustrien og den kjemiske industrien (jf. kap. 3.3). Også virksomhetene på de øvrige stedene (Kristiansand, Bamle, Aure, Tysvær, Fræna) synes å ha evne til å håndtere en situasjon med kraft på markedsbaserte vilkår.

Avslutningsvis er det imidlertid viktig å understreke at selv om kraftsituasjonen kan synes relativt trygg på disse stedene, kan det naturligvis være andre forhold som kan bidra til en negativ utvikling ved den kraftkrevende industrivirksomheten. Særlig i tilfeller hvor kommunen i tillegg har en relativt isolert beliggenhet, med begrensede alternative sysselsettingsmuligheter i regionen, vil stedene være sårbare for endringer ved hjørnesteinsbedriften (eksempelvis Sunndal, Odda og Sauda).

Litteratur

Forskningsrapporter og bøker

Bye, T. Holmøy, E. og Massey Heide, K. (2006): Removing policy based comparative advantage for energy intensive production. Necessary adjustments of the real exchange rate and industry structure. Discussion Papers 462 – Statistics Norway, Juli 2006.

DNV Rapport Nr. 2002 – 1609, SINTEF Rapport Nr. STF24A03501

von der Fehr, N-H. M. og Hjørungdal, T. (1999): Regionale virkninger av økte elektrisitetspriser til kraftkrevende industri. Rapport 3/1999. Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.

Grønlien, L.B. (1998): Konsekvenser for kraftkrevende industri ved å innføre markedspriser på kraft. Hovedoppgave, Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo.

Jakobsen, S-E (2003). Internasjonale endringer og lokal respons: En analyse av omstillingsarbeidet i Odda. SNF-arbeidsnotat 22/03, Samfunns og næringslivsforskning, Bergen

Jakobsen, S-E. (2004): Evaluering som læring eller pliktøvelse? I: Aarbo P. og Gammelsæter H. (red):Innovasjonspolitikken scenografi. Nye perspektiver på næringsutvikling. Tapir Forlag. s.185-203.

Jakobsen, S-E, Alvheim, S., Kvitastein, O. og Hansen, J.C. (2001): Næringsutvikling, stedsutvikling og omstilling. Underveisevaluering av den statlig støttede omstillingsinnsatsen i Vaksdal, Bremanger, Odda, Dalane og Glåmdal. SNF-rapport 40/01, Samfunns og næringslivsforskning, Bergen.

Karlstad, S., Stangnes, S. og Løvseth, T. (2005): Regionale effekter av statlige industrikontraktors utløp. Status, utfordringer og eksempelstudier fra utvalgte industriregioner i Nord-Norge. Rapport 2005/9. Norut NIBR (Finmark)

Sunnevåg, K., Rusten, G. og Sørgard, L (2002): Harmonisering av hjemfallsvilkår og konsesjonslengde : skattemessige og næringspolitiske aspekter. SNF-rapport 20/02. Samfunns og næringslivsforskning, Bergen

Annet

Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control (IPPC-direktivet)

Foredrag ved Olje- og Energiminister Odd Roger Enoksen Energikonferansen 8.august 2006.

Hvitbok om klimagassutslipp fra norsk landbasert prosessindustri. Revidert februar 2004.

Intensjonsavtale mellom Prosessindustriens Landsforening og Miljøverndepartementet om reduksjon av utslippene av svoveldioksid (SO₂) fra prosessindustrien. 2001.

NOU 1979:49: Kraftintensiv industri. Virkninger av økte kraftpriser for den kraftintensive industri og treforedling.

St.prp.nr.104 (1990 – 91). Om fornyelser av Statkrafts industrikontrakter og vilkårene i kontraktene om foregrepe hjemfall m.v.

SNF rapport nr. 34/06

Det Kongelige Olje- og Energidepartement, St.prp.nr.1 (2004-2005), For Budsjett-terminen 2005, kapittel 6 Stortingets anmodningsvedtak nr. 359 (2003-2004)

Det Kongelige Olje- og Energidepartement, St.prp. nr. 1 (2005-2006), For budsjettåret 2006, kapittel 13 Stortingets anmodningsvedtak nr. 390 (2004-2005).